
Sborník

Československé

geografické

společnosti

Ročník 90
1985

1

ISSN 0036-5254

ACADEMIA PRAHA

SBORNÍK ČESKOSLOVENSKÉ GEOGRAFICKÉ SPOLEČNOSTI

ИЗВЕСТИЯ ЧЕХОСЛОВАЦКОГО ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА

JOURNAL OF THE CZECHOSLOVAK GEOGRAPHICAL SOCIETY

Redakční rada:

VÁCLAV GARDAVSKÝ, MILAN HOLEČEK (výkonný redaktor), VÁCLAV KRÁL (vedoucí redaktor), ALOIS MATOUŠEK, JOZEF KVÍTKOVIČ, JOSEF RUBÍN

OBSAH

HLAVNÍ ČLÁNKY

Drodoš Ján: K šestdesatinám prof. RNDr. Emila Mazúra, DrSc., akademika ČSAV a SAV	1
The 60th Birthday Anniversary of Academician Emil Mazur	
Krajíček Libor, Přibyl Václav: 16. sjezd československých geografů	9
The XVIth Congress of Czechoslovak Geographers	
Demek Jaromír: 25. mezinárodní geografický kongres Paříž / Alpy 1984	17
The 25th International Geographical Congress, Paris / Alpes 1984	
Petrlik Jindřich: Příspěvek k poznání současných morfogenetických procesů v horní části povodí Suchého potoka (jz. část Českého středohoří)	23
A Contribution to the Knowledge of Present-Day Geomorphic Processes in the Upper Part of the Drainage Basin of the Suchý potok (Dry Creek) in South-West Part of the České středohoří (Central Bohemian Highlands)	
Olas Gejza: Hospodárske a sociálne typy obcí nitrianskeho okresu	33
Economical and Social Types of Communities in the District of Nitra	

ROZHLEDY

Demek Jaromír: Teoretická geografie — současný stav a perspektivy	41
Theoretical Geography	
Bína Jan: Federativní státy světa	43
Federal States in the World	

SBORNÍK

ČESkoslovenské geografické společnosti

ročník 1985 • číslo 1 • svaZek 90

JÁN DRDOŠ

K ŠESŤDESIATINÁM

PROF. RNDr. EMILA MAZÚRA, DrSc., AKADEMIKA ČSAV A SAV

J. Drdoš: *The 60th Birthday Anniversary of Academician Emil Mazúr.* — Sborník ČSGS 90, 1, p. 1—8 (1985). — The outstanding Slovak geographer, Academician of both Czechoslovak and Slovak Academies of Sciences, Emil Mazúr celebrated his 60th birthday on February 9, 1985. He is Director of the Geographical Institute of the Slovak Academy of Sciences, Professor at the Komenský University, Bratislava, member of the Presidium of both Academies of Sciences, President of the National Geographical Committee, and works in many other scientific organisations. His main interest is devoted to geomorphology and the modern integrated research of the landscape.

Akademik E. Mazúr v jednej zo svojich štúdií napísal, že človek percipuje zmeny v súčasnej krajine ako relatívne zmenšovanie priestoru a zrýchľovanie času. Relatívne zrýchľovanie času platí aj pre ľudský život. Zdá sa, že len pred krátkym časom sme čítali v tomto Sborníku prívet k jeho päťdesiatinám. 9. februára 1985 sa však akademik E. Mazúr, riaditeľ Geografického ústavu SAV, člen Prezídia ČSAV a Predsedníctva SAV, dožil 60 rokov. Je jeho veľkou zásluhou, že naša geografia dosiahla nebývalý rozkvet a zaradila sa na čestné miesto i v medzinárodnej geografii.

Narodil sa v malej javorníckej osade Lúky pri Divine v okrese Žilina. V tejto, niekedy veľmi chudobnej drotárskej oblasti vyrástol a získal základné vzdelanie. Talent a húževnotosť, ktorú získal v ľahkých životných podmienkach, mu pomohli pri ďalšom rozhodovaní o svojom životnom osude. Po absolvovaní gymnázia v Žiline sa zapísal na Prírodovedeckú fakultu UK v Bratislave, kde študoval geografiu a historiu. Jeho učiteľ, prof. dr. J. Hromádka, v ňom upevnil hlboký záujem predovšetkým o geomorfológiu a regionálnu geografiu, ktoré ostali natrvalo jeho hlav-

nou životnou náplňou. V roku 1950 ukončil univerzitné štúdium a o rok neskôr predložil regionálno-geografickú prácu „Geografia Javorníkov“, ktorej obhájením získal doktorát prírodných vied.

V roku 1957 sa stal docentom na Prírodovedeckej fakulte UK. V roku 1975 bol menovaný za profesora. V roku 1959 obhájil kandidátsku dizertačnú prácu a získal hodnosť kandidáta vied. V roku 1965 získal hodnosť doktora geografických vied na Karlovej univerzite v Prahe. V roku 1975 bol menovaný za člena korešpondenta ČSAV a SAV. V roku 1980 bol zvolený za akademika SAV a roku 1981 za akademika ČSAV.

Celý svoj život venoval geografickému pracovisku Slovenskej akadémie vied. V roku 1958 sa stal zástupcom riaditeľa a roku 1963 riaditeľom Geografického ústavu SAV. Jeho úsilím dosiahol ústav medzinárodnú úroveň. Je koordináčnym pracoviskom výskumu i rozvoja geografie vôbec nielen v ČSSR (pre Štátny plán základného výskumu), ale tiež v medzinárodnom meradle (krajinná syntéza v rámci IGU, evaluácia krajiny a životného prostredia v rámci programu INTERKOZMOS, geomorfologický výskum Karpát a balkánskych pohorí atď.). Geografický ústav SAV má dnes vyše 70 pracovníkov. Je nielen významným teoretickým pracoviskom, ale ovplyvňuje aj spoločenskú prax, najmä v oblasti územného plánovania, ochrany prírody a životného prostredia. Medzinárodnými dohodami rieši spoločné výskumné úlohy s geografickými pracoviskami takmer všetkých socialistických a aj niektorých kapitalistických štátov. Realizácia jeho výsledkov je zabezpečená dohodami s tak významnými pracoviskami spoločenskej praxe, ako je URBION, Štátny projektový a typizačný ústav, Útvar hlavného architekta hl. m. SSR Bratislavu, Výskumný ústav vodného hospodárstva, Slovакoterma, Ústredie štátnej ochrany prírody a rad ďalších. Pracovisko zodpovedá za rozpracovávanie prognóz v geografii a riadi rozpracovávanie prognózy „Riešenie kľúčových otázok sociálneho rozvoja a životnej úrovne obyvateľstva“ v rámci Súhrannej prognózy „Základné smery hospodárskeho a sociálneho rozvoja SSR do r. 1995“.

Po počiatocných regionálno-geografických prácach sa akademik E. Mazúr začal špeciálne zaoberať geomorfologiou, lebo reliéf patrí k roz- hodujúcim zložkám krajiny. Pri jeho výskume využíval svoje syntetizačné schopnosti, rozpracúvajúc geomorfologickú typológiu. Z geomorfológie potom prechádza do oblasti regionálnej geografie, zameriavajúc sa na moderný, integrovaný výskum krajiny. Jeho zásluhou sa táto problematika stala jednou z významných náplní Medzinárodnej geografickej únie. Výsledky jeho výskumov sú obsiahnuté v množstve publikácií — niekoľko monografií a vyše 100 štúdií, uverejnených v našich i zahraničných periodikách. Medzi nimi na prvom mieste treba uviesť i medzinárodné vysoko cenený *Atlas Slovenskej socialistickej republiky* a jeho podiel na Encyklopédii Slovenska.

Najvýznamnejším dielom, ktorého koncepciu určil a vypracováva- nie viedol, je *Atlas SSR*. Na tejto práci sa v plnej miere prejavil jeho orga- nizačný talent, syntetizačná schopnosť a vedecká progresívnosť. Výsled- kom je medzinárodné mimoriadne hodnotený novátorovsky odborne i kartograicky spracované dielo. Akademik E. Mazúr je autorom kapitoly „*Povrch*“ (spracoval 9 map — sú podstatné pre rozvoj geomorfológie, ako geomorfologická mapa, geomorfologické jednotky, typy reliéfu). Novátorskou v atlasovej tvorbe je jeho kapitola „*Fyzickogeografické — geo- ekologické jednotky, typy reliéfu*“, zhrnujúca mapy a ukážky typov prí-

rodnej a súčasnej krajiny. Obidve mapy sa vyznačujú vysokým stupňom syntézy, ktoré sú ojedinelé v geografii. Prispel tiež originálnymi mapami do ďalších kapitol, napr. o poľnohospodárstve a obyvateľstve. Najvýznamnejšia kapitola, zameranie a spracovanie ktorej určil, obsahuje totálnu geografickú syntézu. Nesie názov „Životné prostredie a potenciál krajiny“. Touto kapitolou získal atlas jedinečnosť v geografickej tvorbe. Ona vzbudila najväčší záujem a ocenenie zahraničnými kruhmi. Sú to najmä mapy geoekologickej a socioekonomickej typov životného prostredia, typov krajiny podľa výskytu pozitívnych a negatívnych prvkov v životnom prostredí, typov reliéfu z hľadiska hospodárskeho využitia, z hľadiska cestovného ruchu, delimitácia krajiny podľa vodnej bilancie, typy krajiny podľa zdravotnosti pitnej vody, využitia pôdneho fondu, potenciál krajiny z hľadiska rozvoja sídelnej štruktúry a najmä funkčná delimitácia krajiny podľa potenciálu. Atlas bol odmenený Národnou cenou Slovenskej socialistickej republiky. Akademik E. Mazúr sa významou mierou podielal tiež na vypracovaní ďalšieho diela národnej kultúry a vedy — Encyklopédie Slovenska.

Menovaný vykonáva rozsiahlu organizačnú činnosť. Je členom Predstolia ČSAV a Predsedníctva SAV. Je poverený vedením Komisie Predsedníctva SAV pre životné prostredie, je podpredsedom Komisie ČSAV pre otázky životného prostredia, členom Rady vlády SSR pre životné prostredie. Je predsedom Národného geografického komitétu ČSSR. Významne sa angažuje v ochrane prírody. Svoje komplexné integrované prístupy k ochrane prostredia realizuje najmä v práci Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny, ktorý ako predsedu vedie od roku 1975. Pod jeho vedením sa zväz stal uznávaným spoločenským faktorom. Štátnej ochrane prírody ovplyvňuje ako predsedu Rady štátnej ochrany prírody pri MK SSR.

Akademik E. Mazúr riadi z pozície funkcie predsedu kľúčového smeru II-7 „Regionálne hodnotenie zdrojov krajinnej sféry“ zameranie a rozvoj základného geografického výskumu. Geografický ústav SAV koordinuje dve hlavné úlohy II-7-1 „Krajina, jej potenciál, súčasné procesy a prognózovanie“ a II-7-4 „Geosystémy a ich racionálne využívanie pri ochrane a tvorbe životného prostredia“. Aktívny je tiež v pedagogickej činnosti. Vedľa prednášok na Prírodovedeckej fakulte UK a Fakulte architektúry SVŠT sa venuje hlavne výchove mladých vedeckých pracovníkov. Odchoval rad ašpirantov na ústavoch ČSAV, SAV a rezortných pracoviskách. Je predsedom Komisie pre obhajoby doktorských dizertačných prác a Komisie pre obhajobu kandidátskych dizertačných prác z regionálnej geografie. Je tiež členom celého radu ďalších komisií.

Nezaostáva ani v medzinárodnej činnosti. Je vedúcim Pracovnej skupiny IGU „Krajinná syntéza — Geoekologické základy komplexného riadenia krajiny“. Za prvé volebné obdobie skupina dosiahla významné výsledky — 3 medzinárodné sympóziá, knižná publikácia, číslo medzinárodného časopisu GeoJournal, medzinárodná mapa krajinných typov strednej a juhovýchodnej Európy a rad štúdií v národných a medzinárodných periodikách. Pracovná skupina združuje takmer 50 členov z 25 štátov Európy, Ázie, Austrálie, Afriky, Severnej a Južnej Ameriky. Akademik E. Mazúr je tiež predsedom Karpatobalkánskej geomorfologickej komisie.

Zohral tiež významnú rolu v činnosti Slovenskej geografickej spo-

ločnosti pri SAV ako jej predseda. Jeho činnosť vyzvala medzinárodné uznanie, vyjadrené v čestnom členstve početných zahraničných geografických spoločností.

Akademik E. Mazúr je vynikajúcou osobnosťou nielen našej, ale i medzinárodnej geografie s veľkým rozhľadom, organizačnými a konceptnými vlastnosťami. Československá geografická verejnosť mu želá pri príležitosti 60. narodenín veľa zdravia a tvorivých úspechov v ďalšom rozvoji geografie.

Prehľad publikácej činnosti akademika E. Mazúra:

a) Knižné publikácie:

1. Žilinská kotlina a prilahlé pohoria (Geomorfológia a kvartér). Bratislava, SAV 1963, 188 s.
2. Geomorphological Problems of Carpathians. Bratislava, SAV 1965, 251 s. (Koeditor a základné štúdia.)
3. Slovenský kras. Regionálna fyzikogeografická analýza. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladatelstvo 1971, 155 s. (Editor a spoluautor.)
4. Theoretische Probleme der physisch-geographischen Raumgliederung. Bratislava, SAV 1972, 201 s. (Editor a spoluautor.)
5. Atlas Slovenskej socialistickej republiky. Bratislava, SAV 1980, 276 s. (Koordinátor a spoluautor.)
6. Funkčná delimitácia reliéfu pre hospodárske využitie na príklade SSR. Náuka o Zemi, VII, Geogr. 4, Bratislava 1981, 166 s. (Editor a spoluautor.)
7. Atlas SSR. Textová časť. Bratislava, SAV 1982, 161 s. (Editor a spoluautor.)
8. Atlas of the Slovak socialist republic. Text part. Bratislava, SAV 1983, 143 s. (Koeditor a spoluautor.)

b) Pôvodné vedecké štúdie a mapová tvorba:

1. K formám rozpadu hrebeňov v Malej Fatre. Geografický časopis, 6, Bratislava, SAV 1954, č. 3–4, s. 193–208.
2. Príspevok k morfológii povodia Studeného potoka v Liptovských Tatrách. Geografický časopis, 7, Bratislava, SAV 1955, č. 1–2, s. 15–45.
3. Niekoľko profilov kvartérom severozápadného Slovenska. Geografický časopis, 8, Bratislava, SAV 1956, č. 4, s. 177–185.
4. Súčasný stav a novše výsledky geomorfologického výskumu Slovenska. (Spoluautor M. Lukniš.) Geografický časopis, 8, Bratislava, SAV 1956, č. 2, s. 86–95.
5. Geomorfológia a kvartér vysokohorskej oblasti Slovenska. (Spoluautor M. Lukniš.) Geografický časopis, 8, Bratislava, SAV 1956, č. 2, s. 95–100.
6. Geomorfológia a kvartér nížin Slovenska. (Spoluautor M. Lukniš a J. Kvítovič.) Geografický časopis, 8, Bratislava, SAV 1956, č. 2, s. 101–106.
7. Mapa stredného úolia sklonu povodia Nitry. (Spoluautor V. Mazurová.) Geografický časopis, 10, Bratislava, SAV 1985, č. 4, s. 241–246.
8. Geomorfologické regióny Žitného ostrova. (Spoluautor M. Lukniš.) Geografický časopis, 11, Bratislava, SAV 1959, č. 3, s. 161–206.
9. Príspevok k formám vysokohorského krasu v Červených vrchoch. Geografický časopis, 14, Bratislava, SAV 1962, č. 2, s. 87–104.
10. Geomorfologické pomery na liste Žilina. Vysvetlivky k Prehľadnej geologickej mape ČSSR 1 : 200 000, Žilina. Bratislava, Geofond 1962, s. 28, 31, 220–231.
11. K problematike geomorfologického mapovania všeobecne a so zvláštnym zreteľom na územie ČSSR. Geografický časopis, 15, Bratislava, SAV 1963, č. 2, s. 102–114.
12. Vývoj doliny stredného Váhu v mladom pleistocéne. (Spoluautor L. Kalaš.) Geografický časopis, 15, Bratislava, SAV 1963, č. 2, s. 115–131.
13. Princípy konštrukcie a návrhy legendy prehľadnej geomorfologickej mapy 1 : 200 000 pre oblasť Československých Karpát. Geografický časopis, 15, Bratislava, SAV 1963, č. 2, s. 264–274.
14. Geomorfologické pomery na liste Nitra. Vysvetlivky k Prehľadnej geologickej mape ČSSR 1 : 200 000, Nitra. Bratislava, Geofond 1963, s. 134–144.
15. Die geomorphologische Entwicklung des mittleren Waagtales im Quartär. Report of the VIth Inter. Congr. on quarternary. Warsaw 1961. Łódź 1963, s. 233–239.

16. Geomorfologické pomery na liste Zvolen. Vysvetlivky k Prehľadnej mape ČSSR 1 : 200 000, Zvolen. Bratislava, Geofond 1963, s. 101—110.
17. Vývoj, súčasný stav a úlohy geomorfológie. (Spoluautor J. Kvitkovič.) Teoretické problémy geografie, Acta Facult. Rerum Naturalium Univers. Comen., 3, Bratislava 1963, s. 112—128.
18. Metóda kvartérnych výskumov na príklade stredného Považia. (Spoluautor L. Kalaš.) Geologické práce, 64, Bratislava 1963, s. 35—40.
19. A Csehszlovákiai Karpátok felszínének alapvonásai és fejtödésük. Földrajzi közmények, 2, Budapest 1964, s. 129—136.
20. Intermountain Basins — characteristic element in the relief of Slovakia. Geografický časopis, 16, Bratislava, SAV 1964, č. 2, s. 105—126.
21. Geomorfologické pomery na liste Banská Bystrica. Vysvetlivky k Prehľadnej geomorfologickej mape ČSSR 1 : 200 000, Banská Bystrica. Bratislava, Geofond 1964, s. 212—228.
22. Major features of West Carpathians as a result of young tectonic movements. Geomorphol. problems of West Carpathians. 1. Tertiary evolution. Bratislava, SAV 1964, s. 9—53.
23. K zásadám geomorfologickej rajonizácie Západných Karpát. Geografický časopis, 16, Bratislava, SAV 1964, č. 3, s. 282—288.
24. Príspevok k niektorým kvartérnym formám a útvaram v južnej časti Turčianskej kotliny. (Spoluautor J. Činčura.) Geografický časopis, 16, Bratislava, SAV 1964, č. 1, s. 32—39.
25. Geomorfologické pomery v rajóne VSŽ. (Spoluautor M. Lukniš a J. Kvitkovič.) Acta geol. et geogr. UC, Bratislava 1964, s. 45—64.
26. Geomorfologické pomery na listoch Košice a Zborov. (Spoluautor J. Kvitkovič.) Vysvetlivky k Prehľadnej geologickej mape ČSSR 1 : 200 000 Košice—Zborov. Bratislava, Geofond 1964, s. 208—218.
27. Vznik a vývoj Žilinskej kotliny. Prírodrovedný sborník Považského múzea. Vlastivedný sborník Považia, 6, Bratislava 1965, s. 21—32.
28. Prehľadná geomorfologická mapa ČSSR — časť Slovensko (1 : 500 000). (Spoluautor M. Lukniš.) Národní atlas. Praha, ČSAV 1966.
29. Mapa relatívnej výškovej členitosti Slovenska a možnosti jej použitia pre geografickú rajonizáciu. (Spoluautor V. Mazúrová.) Geografický časopis, 17, Bratislava, SAV 1966, č. 1, s. 3—18.
30. The Geography of Today and its Perspektive. Geografický časopis, 20, Bratislava, SAV 1968, č. 3, s. 201—211.
31. Quaternary Geology in Czechoslovakia. Atlas. News Supplements to Earth Science Reviews. Vol. 4, No. 1. Amsterdam 1968.
32. Kras slovenských Karpát. (Spoluautor J. Jakál.) Slovenský kras, 7, Martin, Osveta 1969, s. 5—40.
33. Geografická rajonizácia ČSSR. Geografický časopis, 23, Bratislava, SAV 1971, č. 2, s. 100—103.
34. Geomorphological Regions of the Carpathians. Geography of Czechoslovakia. Praha, Academia 1971, s. 56—84.
35. Karst of Czechoslovakia. (Spoluautor J. Jakál a J. Bystrický.) Karst. Amsterdam, Elsevier 1971, s. 297—325.
36. Naturräumliche Gliederung der ČSSR. Theoretische Probleme der Physisch-geographischen Regionalisation, Bratislava, SAV 1972, s. 37—44.
37. Grundprobleme der geomorphologischen Regionalisation. Theoretische Probleme der Physisch-geographischen Regionalisation. Bratislava, SAV 1972, s. 7—14.
38. The Atlas of the Slovak Socialist Republic. Geografický časopis, 24, Bratislava, SAV 1972, č. 2, s. 89—95.
39. Súčasné a budúce úlohy našej geografie. Geografický časopis, 24, Bratislava, SAV 1972, č. 3, s. 177—184.
40. Basic Principles of the Typological division of Karst in the Western Carpathians. Proceedings of the 6th International Congress of Speleology Actes du 6e Congrès international de spéléologie Olomouc — ČSSR. (Spoluautor J. Jakál.) Praha, Academia 1973, s. 237—248.
41. Horizontálne členenie reliéfu Slovenska. Geografický časopis, 26, Bratislava, SAV 1974, č. 4, s. 353—358.
42. Využitie zeme. Slovensko, 3. Ľud — I. Bratislava, Obzor 1974, s. 75—100.
43. Národnostné zloženie. Slovensko, 3. Ľud — I. Bratislava, Obzor 1974, s. 440—457.
44. ČSSR — príroda, ľidé a hospodárstvo. Časť: Morfostruktura a reliéf. Studia geographica, 48, Brno, GgÚ ČSAV 1975, s. 15—25.

45. Poverchnosti vyrovnivania Zapadnich Karpat. (Spoluautor J. Činčura.) *Studia Geomorph.* Carpato-balcanica, Krakow 1975, s. 27—36.
46. Geomorfologické regiony Karpat. *Geografija Čechoslovakii.* Moskva, 1975.
47. Szlovákia tajtípusai a fölhasznosítás alapformáinak szempontjából. *Földrajzi Közlemények*, Izs. Budapest 1975.
48. Morphostructural features of the West Carpathians. *Geografický časopis*, 28, Bratislava, SAV 1976, č. 2, s. 101—111.
49. Geoekologické (prírodné krajinné) typy Slovenska, 1 : 500 000. (Spoluautori E. Kripel, A. Porubský, K. Tarábek.) Bratislava, Geografický ústav SAV 1978.
50. Morfoštruktúry Západných Karpát a ich vývoj. *Acta Facult. Rerum Naturalium Univers. Comen., Geographica*, 15, Bratislava, PFUK 1977.
51. Regionálne krajinné štruktúry v SSR a životné prostredie. (Spoluautor J. Drdoš.) *Životné prostredie*, 11, Bratislava, SAV 1977, č. 3, s. 127—130.
52. Geografia, krajina a životné prostredie. *Životné prostredie*, 11, Bratislava, SAV 1977, č. 3, s. 117—119.
53. Prírodné pomery Bratislavu. *Architektúra a urbanizmus*, 1, Bratislava, 1978.
54. Regionálne geomorfologické členenie SSR. (Spoluautor M. Lukniš.) *Geografický časopis*, 30, Bratislava, SAV 1978, č. 2, s. 101—125.
55. Účasť geovedných disciplín na riešení otázok životného prostredia. *Životné prostredie*, 12, Bratislava, SAV 1978, č. 3, s. 124—127.
56. Vplyv prírodných a spoločensko-ekonomických faktorov na formovanie mesta. *Architektura ČSR*, 1.
57. Československá geografia medzi 13. a 14. zjazdom čs. geografov. *Sborník ČSSZ*, 84, Praha, Academia 1978, č. 1, s. 9—13.
58. 25 rokov Geografického ústavu Slovenskej akadémie vied. *Geografický časopis*, 30, Bratislava, SAV 1978, č. 3, s. 201—217.
59. Geografický výskum a tvorba tematických map. (Spoluautor J. Pravda.) *Zborník z V. Kartografickej konferencie* v B. Bystrici, 24, 1978, č. 8, s. 193—196.
60. Komplexná ochrana prírody a krajiny. Vymedzenie problematiky a princípy ochrany. In: Urbánek, J. ed.: *Chránime prírodu a krajinu.* Bratislava, Príroda 1979, s. 27—30.
61. Nížinná krajina a vysokohorská krajina. In: Urbánek, J. ed.: *Chránime prírodu a krajinu.* Bratislava, Príroda 1979, s. 106—110, 152—153.
62. Krajinné syntézy a ich význam pre tvorbu priestorových štruktúr životného prostredia. *Životné prostredie*, 14, Bratislava, SAV 1980, č. 2, s. 66—70.
63. Geography and the changing World. (Spoluautori J. Drdoš, J. Urbánek.) *Geografický časopis*, 32, Bratislava, SAV 1980, č. 2, s. 97—107.
64. The Search forth New Way of the Landscape Study. (Spoluautori J. Urbánek, J. Drdoš.) *Geografický časopis*, 32, Bratislava, SAV 1980, č. 2, s. 108—118.
65. Landscape synthesis and their role in solving the problems of environment. (Spoluautori J. Drdoš, J. Urbánek.) *Geografický časopis*, 32, Bratislava, SAV 1980, č. 2, s. 119—129.
66. Regional synthesis in the Atlas of the Slovak Socialist Republic. *Geografický časopis*, 32, Bratislava, SAV 1980, č. 2, s. 195—199.
67. Regionálne geomorfologické členenie, mapa 1 : 500 000. (Spoluautor M. Lukniš.) Bratislava, GÚ SAV 1980.
68. To rejuvenate regional geography. In Ishida H. Spec. publ. No. 7, Hiroshima 1980.
69. Kvartér, 1 : 500 000. *Atlas SSR.* (Spoluautor J. Kvirkovič.) Bratislava, SAV 1980.
70. Hypsografické stupne, 1 : 500 000. *Atlas SSR.* Bratislava, SAV 1980.
71. Energia reliéfu, 1 : 750 000. *Atlas SSR.* Bratislava, SAV 1980.
72. Horizontálna členitosť reliéfu, 1 : 750 000. *Atlas SSR.* Bratislava, SAV 1980.
73. Geomorfológia, 1 : 500 000. *Atlas SSR.* Bratislava, SAV 1980.
74. Typologické členenie reliéfu, 1 : 500 000. *Atlas SSR.* Bratislava, SAV 1980.
75. Geomorfologické jednotky, 1 : 500 000. *Atlas SSR.* Bratislava, SAV 1980.
76. Typy súčasnej krajiny, 1 : 500 000. (Spoluautor E. Kripel.) *Atlas SSR.* Bratislava, SAV 1980.
77. Národnostná skladba obyv., 1 : 750 000. Hustota obyvateľstva podľa morfologickej celkov. (Spoluautor J. Verešák.) *Atlas SSR.* Bratislava, SAV 1980.
78. Štruktúra ovocných stromov v r. 1895, 1 : 750 000. *Atlas SSR.* Bratislava, SAV 1980.
79. Štruktúra ovocných stromov v r. 1970, 1 : 750 000. *Atlas SSR.* Bratislava, SAV 1980.
80. Geoekologické typy životného prostredia, 1 : 750 000. (Spoluautor J. Drdoš.) *Atlas SSR.* Bratislava, SAV 1980.
81. Socioekonomicke typy životného prostredia, 1 : 750 000. (Spoluautor J. Drdoš.) *Atlas SSR.* Bratislava, SAV 1980.

- 82. Typy reliéfu z hľadiska hospodárskeho využitia, 1 : 500 000. Atlas SSR. Bratislava, SAV 1980.
- 83. Delimitácia krajiny podľa vodnej bilancie, 1 : 500 000. (Spoluautor A. Porubský a K. Tarábek.) Atlas SSR. Bratislava, SAV 1980.
- 84. Funkčná delimitácia krajiny podľa potenciálu, 1 : 500 000. Atlas SSR. Bratislava, SAV 1980.
- 85. IGU Working Group on „Landscape synthesis“. (Spoluautor J. Drdoš.) GeoJournal, 5, Wiesbaden, Akad. Verlags 1982, č. 2, s. 192—196.
- 86. Kategória priestoru v geografii. (Spoluautor J. Urbánek.) Geografický časopis, 34, Bratislava, SAV 1982, č. 4, s. 309—325.
- 87. Landscape synthesis — Objectives and Tasks. GeoJournal, 7, Wiesbaden Akad. Verlags 1982, č. 2, s. 101—106.
- 88. Space in Geography. (Spoluautor J. Urbánek.) GeoJournal, 7, Wiesbaden, Akad. Verlags 1982, č. 2, s. 139—144.
- 89. Krajinné syntézy — ich východiská a smerovanie. (Spoluautori J. Drdoš a J. Urbánek.) Geografický časopis, 35, Bratislava, SAV 1983, č. 1, s. 3—19.
- 90. Krajinné typy Východoslovenskej nížiny, ich potenciál a ochrana. (Spoluautori K. Tarábek a J. Kvítovič.) Geografický časopis, 35, Bratislava, SAV 1983, č. 1, s. 20—31.
- 91. Mapa životného prostredia SSR, 1 : 400 000. (Spoluautor D. Magic.) Bratislava, v tlači.
- 92. Typen der Naturlandschaften der Donauländer. (Spoluautori J. Drdoš a K. Tarábek.) Wien, v tlači.
- 93. Okrem vyššie uvedených máp mierok 1 : 750 000 a 1 : 500 000 vypracoval pre Atlas SSR ďalších 16 pôvodných máp 1 : 1 mil., 19 máp podrobnejších mierok a 17 profilov.

c) Odborné práce:

- 1. Správa o geomorfologickom výskume severnej časti Strážovskej hornatiny. Geografický časopis, 7, Bratislava, SAV 1955, č. 3—4, s. 225—229.
- 2. K problematike geomorfologickej mapy Slovenska. Naša veda, 3, Bratislava, SAV 1956, s. 220—226.
- 3. XIX. medzinárodný geografický kongres v Stockholme 1960 — Norden. Geografický časopis, 13, Bratislava, SAV 1961, č. 2, s. 141—147.
- 4. XX. medzinárodný geografický kongres v Londýne. Geografický časopis, 17, Bratislava, SAV 1965, č. 2, s. 175—177.
- 5. VII. medzinárodný kongres INQUA v Boulder-Denver. Geografický časopis, 19, Bratislava, SAV 1967, č. 1, s. 65—70.
- 6. Západné Tatry a Chočské pohorie. Prírodné pomery a hospodársky obraz. Turistický sprievodca ČSSR, sv. 45, Bratislava, Šport 1964, s. 7—29, 52—55.
- 7. Strážovská hornatina. Prírodné pomery a hospodársky obraz. Turistický sprievodca ČSSR, sv. 39, Bratislava, Šport 1964, s. 7—30, 45—47.
- 8. Niektoré poznatky zo študijnej cesty v ZAR. (Spoluautor J. Verešík.) Geografický časopis, 19, Bratislava, SAV 1967, č. 4, s. 20.
- 9. Niektoré aspekty zapojenia učiteľov zemepisu do geografického výskumu. Pedagogický sborník. Bratislava 1967, s. 9.
- 10. Úloha a postavenie integračných disciplín v novom systéme SVŠ. Dějepis a zeměpis ve škole, 1967—1968, Praha, SPN 1968, č. 10.
- 11. Základné typy krasových území na Slovensku. Sprievodca exkurzií B-1, B-7. (Spoluautor J. Jakál.) V. medzinárodný speleologický kongres. Olomouc 1973, 39 s.
- 12. Vypracovanie vyše 100 hesiel o krajinných celkoch a podcelkoch pre Encyklopédii Slovenska, sv. I—VI. Bratislava, SAV 1977—1982.
- 13. Krajina vo východnej časti Zvolenskej kotliny a jej ochrana. (Spoluautori J. Drdoš, D. Magic a J. Urbánek.) Čs. ochrana prírody, 19, Bratislava, Príroda 1979, s. 37—58.

d) Referáty na medzinárodných konferenciach doma a v zahraničí:

- 1. Terrassen des Waagtales. Medzinárodný kongres INQUA. Varšava 1961.
- 2. Grundzüge der Westkarpaten. Zjazd Maďarskej geografickej spoločnosti. Budapešť 1962.
- 3. Geomorphologische Gliederung der Westkarpaten. Medzinárodné sympózium o geomorfológii Západných Karpát. Krakov—Bratislava 1963.

4. Relief features of West Carpathians and their Morphogeny. Medzinárodný geografický kongres. Londýn 1964.
5. River Terraces of the West Carpathians. Medzinárodný kongres INQUA. Denver-Boulder 1965.
6. Geography in Czechoslovakia. University of Alexandria 1966.
7. Naturräumliche Gliederung der ČSSR. Medzinárodné sympózium o fyzickogeografickej rajonizácii. Moravany pri Piešťanoch 1967.
8. Grundprobleme der geomorphologischen Regionalisation. Moravanay pri Piešťanoch 1967.
9. Complex physical Geography. Kongres IGU. New Delhi 1968.
10. Inhalt der Landschaftsforschung. III. medzinárodné sympózium „Náplň a objekt komplexného výskumu krajiny z hľadiska ochrany a tvorby životného prostredia“. Smolenice 1973.
11. Zarovnané povrchy čs. Karpát. II. zjazd bulharských geografov. Sofia 1973.
12. Landschaftstypen der Slowakei. Slovensko-maďarský seminár. Budapešť 1974.
13. Natural regions of the West Carpathians. Regionálna geogr. konferencia Nový Zéland-Palmerston North 1974.
14. Umweltproblematik im Atlas d. DDR. Zjazd Geografickej spoločnosti NDR. 1975.
15. Geoecological mapping. 23. Medzinárodný geografický kongres. Moskva 1976.
16. Metodika tvorby mapy prírodných krajinných typov. Geografický ústav PAN, Krakov 1978.
17. The search for the new way of the regional geography. 24. medzinárodný geografický kongres, Tokio 1980.
18. Der neue Nationalatlas der Slowakei. Eine moderne Landeskunde in Karten. Wien, Geogr. Institut Univ. Wien 1981.
19. Methods of Landscape potential's evaluation. Kongres Perspectives in Landscape Ecology — Veldhoven, Holandsko 1981.
20. Geoökologische Struktur und das Potential der Landschaft im Donaugebiet der ČSSR. Medzinárodné sympózium o živ. prostredí povodia Dunaja. Melk — Rakúsko 1982.
21. Basical problems of landscape synthesis' study. Sympózium „Landscape synthesis“. Joensuu, Fínsko 1983.
22. Anthropogene destruktive Prozesse in den Hochgebirgen der Westkarpaten. Kongres Nemeckej pedologickej spoločnosti. Trier 1983.
23. Landscape potential. 25. Medzinárodný geogr. kongres. Paríž 1984.

Okrem uvedených prác publikoval celý rad správ, recenzí a populárno-vedeckých článkov v Geografickom časopise, Lidé a země, Naše j vede, Novom slove, Pyramide, Technických novinách, Krásach Slovenska atď.

*(Pracoviště autora: Geografický ústav SAV, Obrancov mieru 49, 814 73 Bratislava.)
Došlo do redakce v říjnu 1984.*

LIBOR KRAJÍČEK, VÁCLAV PŘIBYL

16. SJEZD ČESKOSLOVENSKÝCH GEOGRAFŮ

L. Krajíček, V. Přibyl: *The XVIth Congress of Czechoslovak Geographers.* — Sborník ČSGS 90, 1, p. 9–16 (1985). — The XVIth Congress of Czechoslovak Geographers was held in Čelákovice near Praha from 2 to 6 July, 1984. Some 308 geographers took part in it including 52 participants from abroad. Professor dr. Václav Král, DrSc., became the new president of the new Committee of the Czechoslovak Geographical Society.

Ve dnech 2. — 6. července 1984 se uskutečnil v objektu Krajské politické školy Jana Švermy v Čelákovicích 16. sjezd československých geografů. Jeho přípravu a organizaci zajišťovala středočeská pobočka Čs. geografické společnosti při ČSAV v úzké spolupráci s Geografickým ústavem ČSAV.

Přípravné práce spojené s uspořádáním sjezdu byly zahájeny již počátkem roku 1983. Byl vytvořen přípravný výbor sjezdu, který — vzhledem k ubytovacím možnostem Prahy v době plánovaného termínu konání sjezdu — rozhodl realizovat jej mimo Prahu. Díky pochopení KV KSČ Středočeského kraje byl k tomuto účelu zajištěn objekt Krajské politické školy J. Švermy v Čelákovicích, který disponuje jak do statkem vhodných a dobře vybavených poslucháren, tak i dostatečnou ubytovací a stravovací kapacitou. Tato skutečnost usnadnila práci přípravnému výboru, aby organizoval celé jednání sjezdu jako pracovní.

V červnu 1983 rozeslal přípravný výbor všem členům Čs. geografické společnosti první cirkulář se základními informacemi a termíny pro podání přihlášek k účasti a odevzdání sjezdových referátů. S Geografickým ústavem ČSAV byla projednána možnost vydání sjezdových referátů v samostatném sborníku prací do doby zahájení sjezdu. Byl vypracován přesný harmonogram přípravy tohoto Sborníku. Zároveň přípravný výbor rozhodl, že umožní publikaci co nejširšímu okruhu autorů. Ta to zásada byla splněna.

Zároveň bylo požádáno 60 pracovišť v ČSSR, která se zabývají vydáváním geografické literatury a map či ve kterých geografové ve větším počtu pracují, aby připravila expozici svých prací pro výstavu geografických prací a literatury, která se měla uspořádat v rámci sjezdu v objektu Krajské politické školy.

V úzké spolupráci s geografy Hvězdárny a planetária hl. města Prahy zajistil přípravný výbor pro sjezdové večery promítání geografických filmů v kinosále Krajské politické školy ve třech zaměřeních:

- filmy s geografickou problematikou (2. 7.)
- geografické expediční filmy (3. 7.)
- filmy o krajině a životním prostředí (4. 7.)

Pro poslední dny sjezdu byly připraveny odborné exkurze; pro první exkurzní den (5. 7.) tři trasy:

- A 1 Podřipsko a chráněná krajinná oblast Kokořínsko—jih (orientovaná fyzickogeograficky, které se účastnilo 85 osob),
  - A 2 Podřipsko a Mělnicko (orientovaná sociogeograficky, za účasti 45 osob),
  - A 3 Novoborsko (komplexně geografická, za účasti 90 osob).
- Pro druhý den dvě paralelní exkurze na území hl. města Prahy:
- B 1 věnovaná územně plánovací problematice Prahy a jejího zázemí (návštěva Terplanu — Státního ústavu pro územní plánování a Útvaru hl. architekta hl. m. Prahy),
  - B 2 pod názvem „Geografie Prahy“ měla za úkol seznámit účastníky s novými významnými investicemi realizovanými v Praze (Palác kultury, výstavba sídlišť, metro).

Pro zahraniční účastníky sjezdu byla připravena celodenní exkurze do Východočeského kraje na 4. 7.

V únoru 1984 byla provedena redakce doslých referátů, zajištěno jejich jednotné přepsání a předání k výrobě v Geografickém ústavu ČSAV. Zároveň byl vypracován harmonogram pořadí přednesu referátů v jednotlivých sekcích.

V květnu 1984 byly všem účastníkům sjezdu, kteří se závazně k účasti přihlásili, odesány oficiální pozvánky s přesným programem sjezdu. Zároveň byly odesány zvací dopisy oficiálním hostům. Byla zajištěna přeprava účastníků od hlavního nádraží do Čelákovic během dopoledních hodin 2. 7. a z řad studentů přírodovědecké fakulty UK určeny skupiny informátorů na hlavním nádraží i autobusovém nádraží Florenc pro účastníky sjezdu. Stejně tak byli určeni pracovníci, kteří budou mít na starosti zahraniční hosty, skupiny pro zajištění prezence apod. Byly rozeslány informační dopisy o připravovaném sjezdu našim sdělovacím prostředkům.

Ve dnech 29. a 30. června byla v jedné z učeben Krajské politické školy instalována výstava geografické literatury a geografických prací za dobu od konání 15. sjezdu (od r. 1981). Při těchto pracech velmi iniciativně pomohli opět studenti přírodovědecké fakulty UK, členové studentského odboru Čs. geografické společnosti.

Sjezd byl připraven s následujícím programem:

pondělí	2. 7.	8.00—12.00	registrace, ubytování
		14.00—17.00	zahájení, úvodní referáty
		18.00	společná večeře v Kulturním domě
		20.00	promítání geografických filmů
úterý	3. 7.	8.30—12.00	jednání v sekcích podle tematických
		14.00—17.00	okruhů
		20.00	promítání geografických filmů
středa	4. 7.	8.30—12.00	závěr jednání v sekcích
		14.00—15.30	závěrečné plenární zasedání sjezdu
		16.00—18.00	zasedání Čs. geografické společnosti
		20.00	při ČSAV
čtvrttek	5. 7.	8.00—18.00	promítání geografických filmů
pátek	6. 7.	8.00—13.00	celodenní exkurze
			polodenní exkurze

Sjezdu se během celého jednání zúčastnilo 308 geografů, z toho 32 ze zahraničí. Oficiální delegace vyslaly geografické společnosti většíny evropských socialistických zemí. Sjezdu byly přítomny delegace Geografické společnosti Bulharské lidové republiky, vedená prof. Todorem Christovem, delegace Maďarské lidové republiky, vedená prof. Andrásem Székelym, delegace Německé demokratické republiky, vedená prof. Gerhardem Mohsem, delegace Polské lidové republiky, vedená prof. Annou Dylikowou, delegace Geografické společnosti SSSR, vedená prof. V. S. Žekulinem.

Slavnostního zahájení sjezdu se zúčastnil člen prezidia ČSAV akademik Emil Mazúr, DrSc., místopředseda vědeckého kolegia geologie a geografie ČSAV člen korespondent ČSAV Mirko Vaněček, DrSc., zástupce České komise pro technický a investiční rozvoj dr. Stanislav Mikula, zástupce České plánovací komise dr. Jiří Klíma, CSc., za KV KSČ s. Oldřich Kunc a za OV KSČ Praha-východ s. O. Krákora.

Ve slavnostním projevu akademik Mazúr zhodnotil dosavadní práci československých geografů v teoretické oblasti i v praxi a naznačil úkoly a cesty, kterými by se měla československá geografie v nejbližších letech ubírat. Důraz je kláden nejen na prohloubení teoretických prací, ale i na zvýšení podílu práce geografů při řešení úkolů vyplývajících z rozvoje našeho národního hospodářství. Sjezdové jednání pozdravili i další oficiální hosté a představitelé geografických společností.

Večer se konala v místním Kulturním domě společná večeře účastníků sjezdu.

Pracovní část sjezdu byla rozčleněna do šesti tematických okruhů:

1. Geografie v plánovací praxi, výzkumu krajiny a životního prostředí;
2. Problémy studia regionálních systémů;
3. Metody výzkumu socioekonomicke geografie;
4. Metody fyzickogeografického výzkumu;
5. Geografie ve výchovném systému socialistické společnosti;
6. Kartografie v geografickém výzkumu a praxi.

V jednotlivých sekcích zaznělo více než sto odborných referátů, z nichž rozhodující část byla publikována ve sjezdovém Sborníku, který obdrželi všichni účastníci sjezdu při prezentaci. Významnou součástí sjezdu se staly odborné diskuse, které přispěly jak k prohloubení vzájemné informovanosti československých geografů, tak i k přiblížení a sjednocení názorů na metodiku výzkumu aktuálních otázek současné geografie. V popředí pozornosti stála především problematika územního a oblastního plánování, ochrany a tvorby životního prostředí. Cenným přínosem bylo vystoupení celé řady geografů z praxe a dokumentace problematiky množstvím map, publikací a řadou dalších materiálů — a to jak v průběhu jednání jednotlivých sekcí, tak na samostatné výstavě geografických prací a literatury, která byla přístupná po celou dobu konání sjezdu. Typickým znakem celého jednání bylo propojení teorie s praxí.

Z hlavních myšlenek a doporučení odborného jednání sjezdu uvádíme:

- přijmout v geografické terminologii termín socioekonomická geografie místo dosavadního ekonomická geografie;
- prohloubit propojení informačních systémů o území; k tomu účelu projednat s Federálním statistickým úřadem otázku potřeby šetření

- dat podle základních sídlištních jednotek a dalších elementárních jednotek území;
- orientovat práci geografů ve výzkumu i praxi především na problematiku územního plánování, rozvoje měst, na otázky venkovských sídel, oblastního plánování, výzkumu krajiny a ochrany životního prostředí; k tomuto cíli uspořádat v období do příštího sjezdu celostátní konferenci a problematice prognózování v geografii a konferenci o teorii a praxi regionální geografie; v souvislosti s otázkami geografických prognóz soustřeďovat náměty pro tvorbu integrovaného plánování s uplatněním nově se formujícího ekologického a sociálního plánování;
  - vzhledem k potřebám rozvoje naší společnosti a rychlému vývoji terciární sféry zvýšit podíl prací geografů v této oblasti a orientovat se na všechny aspekty terciární sféry;
  - rozvíjet dále nejen teoretickou základnu geografie, ale především aplikační výstupy pro potřeby praxe, a to v péči o půdní fond, vodní hospodářství, životní prostředí i ve funkčním využívání krajiny.

Pozornost byla věnována i otázkám výuky geografie na školách a přípravě vysokoškolsky vzdělaných geografů. Novému hlavnímu výboru Čs. geografické společnosti bylo doporučeno iniciativně se podílet na zabezpečení realizace nové koncepce geografického vzdělávání v rámci rozvoje čs. výchovně vzdělávací soustavy na všech typech škol. Je třeba věnovat velkou pozornost především otázce didaktického zpracování učiva geografie a výsledky publikovat ve Sborníku ČSGS a v časopise Přírodní vědy ve škole. Účastníci jednání konstatovali, že je třeba dále rozšířit spolupráci s podniky, zajišťujícími materiálně technickou základnu výuky geografie na našich školách.

V oboru kartografie zdůraznil sjezd potřebu orientovat další aktivity především ve směru tvorby datových bází, automatizace včetně standardizace vyjadřovacích prostředků, na další rozvoj teorie a praxe kartografického jazyka a na problematiku dálkového průzkumu Země.

Zájem účastníků sjezdu byl rozložen témař rovnoměrně do jednotlivých tematických okruhů. Bohatá diskuse byla především v rámci prvního okruhu (více než sto diskusních příspěvků a dvacet tři referáty), kde se soustředila početná skupina geografů z plánovací a projektové praxe.

Se závěry jednání jednotlivých tematických okruhů seznámili závěrečné plenární zasedání sjezdu jejich zpravodajové.

Sjezdové exkurze se uskutečnily v plánovaném rozsahu a přes neprůzeň počasí byly účastníky kladně hodnoceny. Také večerní filmové pořady měly pozitivní ohlas.

V rámci sjezdu se uskutečnila 3. července schůzka vedoucích přítomných geografických společností s představiteli Čs. geografické společnosti. Na jejím programu byly vzájemné informace o práci a aktuálních otázkách jednotlivých geografických společností a o metodách práce. Byly stanoveny zásady a perspektivy vzájemné spolupráce.

☆ ☆ ☆

V rámci 16. sjezdu čs. geografů se konalo v Čelákovicích dne 4. července 1984 volební shromáždění Československé geografické společnosti při ČSAV (v souladu se zásadami platnými pro vědecké společnosti při ČSAV), pořádané poprvé v dosavadní historii Čs. geografické

společnosti jako shromáždění delegátů zvolených předem jednotlivými složkami Společnosti podle klíče 1 : 20. Ostatní členové Čs. geografické společnosti se zasedání mohli účastnit bez hlasovacího práva. Jednání zahájil předseda Čs. geografické společnosti doc. RNDr. Václav Gardavský, CSc., uvítáním všech přítomných 85 delegátů a dalších 33 členů společnosti. Prvními úkoly shromáždění byly volby volební a návrhové komise. Do volební komise navrhovalo předsednictvo Čs. geografické společnosti RNDr. Petra Šindlera, CSc., jako předsedu a za další členy ing. RNDr. V. Nováka, CSc., a doc. RNDr. A. Wahlu, CSc. Do návrhové komise byli navrženi: jako předseda doc. RNDr. J. Demek, DrSc., jako členové doc. RNDr. V. Panoš, CSc., RNDr. J. Rubín a RNDr. A. Hynek, CSc. Obě komise byly v tomto složení jednomyslně zvoleny.

Dalším z hlavních bodů programu shromáždění byla podrobná zpráva o činnosti Čs. geografické společnosti při ČSAV za uplynulé funkční období 1981—1984, kterou přednesl předseda doc. RNDr. Václav Gardavský, CSc. Podrobně analyzoval činnost všech složek Čs. geografické společnosti, ústředí, jednotlivých funkcionářů hlavního výboru, poboček i sekcí. Zhodnotil nejvýznamnější akce, pořádané ve funkčním období pobočkami, sekciemi a odbornými skupinami, podal zprávu o činnosti společnosti na poli zahraničních styků, v oblasti ediční a v oblasti spolupráce s jinými institucemi a organizacemi včetně zhodnocení uzavřených dohod o spolupráci. Velmi pozitivně hodnotil předseda práci sekretariátu Čs. geografické společnosti v Praze a stav knihovny Čs. geografické společnosti v Brně. Zvláštní význam měla práce různých složek společnosti při zavádění a rozvíjení nové čs. výchovně vzdělávací soustavy v geografii, při přípravě učitelů základních a středních škol a přednášková činnost pro širší veřejnost. Celkově byla činnost Čs. geografické společnosti v uplynulém období velmi bohatá a úspěšná.

V dalším průběhu shromáždění podal zprávu o činnosti Slovenské geografické společnosti při SAV její předseda RNDr. Ján Drdoš, DrSc. Zhodnotil činnost všech složek Společnosti a zdůraznil zvláště významné akce pořádané pobočkami a sekciemi. Kladně hodnotil spolupráci mezi Slovenskou geografickou společností a Československou geografickou společností a naznačil možnosti dalšího rozširování spolupráce. Vyslovil se pro lepší vzájemnou informovanost členů obou společností.

Podobně jako při minulých sjezdech čs. geografů, byly i k 16. sjezdu v Čelákovicích připraveny hlavním výborem Čs. geografické společnosti návrhy na udělení čestného členství. Návrhy přednesl předseda doc. RNDr. Václav Gardavský, CSc. Čestné členství bylo pak jednomyslně přiznáno těmto zasloužilým pracovníkům v geografických vědách: prof. RNDr. Vlastislavu Häuflerovi, CSc., doc. RNDr. Miroslavu Havrlantovi, CSc., prof. RNDr. Janu Krejčímu, DrSc., ing. Karlu Nejdlovi, prof. RNDr. Václavu Němečkovi, CSc., ing. RNDr. Václavu Novákovi, CSc., doc. RNDr. Mateji Papíkovi, CSc., prof. RNDr. Pavlu Plesníkovi, DrSc., doc. RNDr. Františku Ševčíkovi, CSc.

Z rozhodnutí hlavního výboru Čs. geografické společnosti dále obdrželi diplomy „za zásluhy o geografii“: RNDr. D. Frič, RNDr. J. Mojdlo, JUDr. et PhDr. O. Pokorný, CSc., RNDr. M. Střída, CSc., S. Šourek, A. Štruncová, prom. ped., doc. RNDr. J. Dvořák, CSc., RNDr. B. Nováková, CSc., RNDr. J. Kousal, CSc., prof. ing. RNDr. B. Šimák, RNDr. M. Carda, doc. RNDr. J. Machyček, CSc., doc. RNDr. V. Panoš, CSc., RNDr. M. Přecechtěl, doc. JUDr. S. Šprincová, CSc.

Diplomy „za obětavou práci pro Čs. geografickou společnost“ obdrželi: RNDr. J. Bechný, RNDr. L. Buzek, CSc., RNDr. H. Hošková, doc. RNDr. L. Krajíček, CSc., doc. RNDr. V. Kříž, CSc., RNDr. V. Kubíčková, RNDr. J. Linhart, CSc., K. Režný.

Zprávu o hospodaření Čs. geografické společnosti při ČSAV za uplynulé funkční období 1981—1984 přednesl hospodář hlavního výboru RNDr. Zdeněk Hoffmann, CSc. Informoval shromáždění o výši rozpočtu v uplynulém období, o způsobech jeho čerpání i o jeho skladbě. V souvislosti s tím poděkoval vedení Geografického ústavu ČSAV v Brně za materiální pomoc, kterou Čs. geografické společnosti poskytuje v rámci dohody o spolupráci.

Předseda revizní komise Čs. geografické společnosti při ČSAV doc. PaedDr. et RNDr. Ludvík Mištera, DrSc., referoval o činnosti revizní komise, týkající se především hospodaření s přidělenými finančními prostředky a efektivity jejich využívání v ústředí a v pobočkách. Uspořádané akce zhodnotil i z hlediska vynaložených finančních prostředků, účasti členů i širší veřejnosti a politicko-propagačního využití akcí.

V následující diskusi nebyly k žádné z přednesených zpráv připomínky. Shromáždění delegáti Československé geografické společnosti zprávy jednomyslně schválili a vyslovili odstupujícímu hlavnímu výboru absolutorium.

Velmi důležitým pro další činnost Společnosti v příštím funkčním období 1984—1987 byl další bod programu shromáždění: volba nového hlavního výboru. Předseda Čs. geografické společnosti doc. RNDr. Václav Gardavský, CSc., předložil přítomným návrh jeho složení. Kandidátku obdrželi všichni delegáti předem při prezenci: doc. RNDr. Jaromír Demek, DrSc., doc. RNDr. Václav Gardavský, CSc., prof. RNDr. Vlastislav Häufler, CSc., RNDr. Zdeněk Hoffmann, CSc., doc. RNDr. Stanislav Horník, CSc., prof. RNDr. Václav Král, DrSc., doc. RNDr. Jiří Machyček, CSc., RNDr. Václav Přibyl, CSc., Jindřich Rozkopal, prom. geolog, RNDr. Petr Šindler, CSc., PaedDr. Josef Škvor, RNDr. Václav Toušek, ing. Vladimír Vahala, DrSc.

Náhradníci: RNDr. Marie Jančíková, RNDr. Ivo Ryšlavý, doc. JUDr. Stanislava Špringová, CSc.

Revizní komise: RNDr. Josef Brinke, CSc., RNDr. Stanislav Mirvald, CSc., doc. PaedDr. et RNDr. Ludvík Mištera, DrSc., doc. RNDr. Ladislav Skokan, CSc., RNDr. Antonín Vaishar.

Po přečtení kandidátky nového hlavního výboru se uskutečnily tajné volby. Volební komise se ujala své funkce a shromáždění delegátů pokračovalo v dalším programu schválením znění pozdravných dopisů odesílaných ústřednímu výboru KSČ, Středočeskému KV KSČ, prezidiu ČSAV a dále pozdravného dopisu nejstaršímu členovi Čs. geografické společnosti při ČSAV prof. RNDr. Jaromíru Korčákovi, DrSc. Předseda návrhové komise pak přednesl návrh sjezdových usnesení, jak jej připravila návrhová komise na základě podkladů z předsednictva Čs. geografické společnosti a návrhů delegátů:

1. Shromáždění schvaluje zprávu o činnosti hlavního výboru Čs. geografické společnosti při ČSAV za funkční období 1981—1984 i zprávu o hospodaření; souhlasí s návrhem revizní komise Čs. geografické společnosti, aby odstupujícímu hlavnímu výboru bylo uděleno absolutorium.
2. Shromáždění schvaluje udělení čestného členství českým a slovenským

- geografům: prof. RNDr. V. Häuflerovi, CSc., doc. RNDr. M. Havrlantovi, CSc., prof. RNDr. J. Krejčímu, DrSc., ing. K. Nejdlovi, prof. RNDr. V. Němečkovi, CSc., ing. RNDr. V. Novákovi, CSc., doc. RNDr. M. Papíkovi, CSc., prof. RNDr. P. Plesníkovi, DrSc., doc. RNDr. F. Ševčíkovi, CSc.
3. Shromáždění vyslovuje poděkování pražské pobočce Čs. geografické společnosti při ČSAV a přípravnému výboru sjezdu v čele s doc. RNDr. Liborem Krajičkem, CSc.
4. Shromáždění schvaluje zvýšení členského příspěvku na Kčs 30,— ročně u členů řádných, Kčs 20,— u mimořádných, u důchodců Kčs 20,—, a stanoví zápisné ve výši Kčs 10,—.
5. Valné shromáždění ukládá hlavnímu výboru Čs. geografické společnosti při ČSAV tyto úkoly:
- a) nadále se aktivně podílet na rozvoji marxistické geografie u nás a uspořádat federální konferenci o teorii a metodologii regionální geografie a federální konferenci o geografickém prognózování;
  - b) důsledně prosazovat používání názvu socioekonomická geografie a s tím i nově formulovat obsah a náplň této dílčí geografické vědy a rovněž v tomto duchu upravit i studijní programy na vysokých školách;
  - c) předložit ministerstvům školství ČSR a SSR doporučení ke zdokonalení geografické přípravy budoucích učitelů i učitelů v praxi pro vyučování předmětu vlastivěda na 1. stupni ZŠ a doplnění studijních materiálů z oboru vlastivědy;
  - d) požádat ministerstva školství ČSR a SSR, aby zajistila potřebnými pomůckami výuku fyzického zeměpisu v 5. ročníku ZŠ a socioekonomického zeměpisu v 7. ročníku ZŠ, protože z jednání XVI. sjezdu čs. geografů vyplynulo, že zařazení tohoto učiva je účelné a nutné pro splnění vzdělávacích a výchovných cílů ZŠ;
  - e) orientovat činnost Čs. geografické společnosti při ČSAV na realizaci nové koncepce geografického vzdělávání na gymnáziích, středních odborných školách a středních odborných učilištích, zejména na inovaci a kvalitu výuky zeměpisu; na gymnáziích podporovat zavádění nepovinných cvičení a seminářů;
  - f) iniciativně vystupovat při vytváření systému celoživotního vzdělávání obyvatelstva a podporovat vydávání moderní geografické literatury;
  - g) působit na rozšíření zeměpisné olympiády do dalších krajů ČSR podle vzoru SSR;
  - h) orientovat práci odborných sekcí zejména na
    - aplikační výstupy pro praxi;
    - zvýšení podílu geografie při řízení území;
    - intenzifikaci národnohospodářského rozvoje, zejména sladěním ochrany přírodního prostředí a socioekonomického rozvoje (synergetika, reprodukce, regenerace, inovace);
    - časoprostorovou organizaci terciární sféry;
    - rozvoj teorie kartografie ve vztahu ke geografii, automatizaci kartografické tvorby a dálkového průzkumu Země;
    - vydávání starších kartografických děl;
    - spolupráci s Čs. vědeckotechnickou společností, Socialistickou akademii, SSM apod.;
    - zvážit ustavení sekce lékařské geografie a expediční sekce;

- ch) pověřuje hlavní výbor jednáním s příslušnými orgány k zajištění zastoupení geografů — odborníků v nově budovaných urbanistických útvarech při útvarech hlavního architekta a odborů výstavby ONV, zejména v návaznosti na novelizaci zákona o územním a oblastním plánování;
- i) důsledně plnit multilaterální dohodu o spolupráci mezi geografickými společnostmi socialistických zemí, zajišťovat účast českých a slovenských geografů na sjezdech sesterských společností (SSSR 1985, NDR 1985, BLR 1985 atd.) a dalších akcích, pořádaných geografickými společnostmi socialistického tábora;
- j) zapracovat do plánu práce nově zvoleného hlavního výboru Čs. geografické společnosti úkoly, které vyplynuly ze závěrů jednání sekcí na sjezdu a z diskuse na valném shromáždění;
- k) uspořádat příští sjezd v roce 1987 v Severomoravském kraji; plánovat slavnostní sjezd čs. geografů v roce 1994 ke stému výročí založení Čs. geografické společnosti.

V další části zasedání oznamil předseda volební komise RNDr. Petr Šindler, CSc., výsledky voleb do nového hlavního výboru. V tajných volbách získali všichni kandidáti nadpoloviční většinu hlasů a v souladu se stanovami Československé geografické společnosti při ČSAV byl tak zvolen nový hlavní výbor, náhradníci hlavního výboru a revizní komise pro funkční období 1984–1987. Členy hlavního výboru se dále stávají i delegovaní zástupci Slovenské geografické společnosti při SAV: RNDr. Ján Drdoš, DrSc., doc. RNDr. Michal Zaťko, CSc., a RNDr. Konstantín Zelenký, CSc.

Závěrem shromáždění poděkoval předseda odstupujícího hlavního výboru doc. RNDr. Václav Gardavský, CSc., přítomným za aktivní účast na sjezdu, za spolupráci v celém uplynulém funkčním období a nově zvolenému hlavnímu výboru popřál mnoho úspěchů při plnění náročných úkolů příštího funkčního období.

Bezprostředně po skončení volebního shromáždění se sešel nový hlavní výbor na své první, mimořádně důležité schůzi. Jednomyslně zvolil ze svého středu za nového předsedu Československé geografické společnosti při ČSAV prof. RNDr. Václava Krále, DrSc., vedoucího katedry kartografie a fyzické geografie přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Dalšími členy předsednictva byli zvoleni místopředsedové doc. RNDr. Jaromír Demek, DrSc., doc. RNDr. Václav Gardavský, CSc., RNDr. Petr Šindler, CSc. Vědeckým tajemníkem byl zvolen PaedDr. Josef Škvor a hospodářem opět RNDr. Zdeněk Hoffmann, CSc.

(Pracoviště autorů: přírodovědecká fakulta UK, Albertov 6, 128 43 Praha 2.)
Došlo do redakce v září 1984.

JAROMÍR DEMEK

25. MEZINÁRODNÍ GEOGRAFICKÝ KONGRES PAŘÍŽ / ALPY 1984

J. Demek: *The 25th International Geographical Congress, Paris / Alpes 1984.* Sborník ČSGS 90, 1, p. 17—22 (1985). — The author gives a brief report of the most important items and results of the International Geographical Congress held in Paris in August 1984. He took part in the congress with a group of 25 Czech and Slovak geographers. The minutes of the 16th General Assembly of the I. G. U. are discussed. The next international congress will be held in Australia in 1988.

Dvacátý pátý mezinárodní geografický kongres v srpnu a v září 1984 byl společnou akcí geografů alpských zemí (Francie, NSR, Itálie, Švýcarska a Rakouska). Hlavního zasedání kongresu, které se konalo ve dnech 27. — 31. srpna 1984 v Paříži, se zúčastnila skupina 25 českých a slovenských geografů, kteří tak měli možnost seznámit se s nejnovějšími pokroky geografie a kartografie ve světovém měřítku. Několik našich geografů se podílelo i na předsjezdových sympozích a posjezdových exkurzích. Celkově se kongresu zúčastnilo kolem 2500 (hlavního zasedání v Paříži 2200) geografů z 86 členských států IGU.

Kongres byl připraven mezinárodním organizačním výborem složeným ze zástupců pořádajících států v čele s profesorem A. Journauxem (Francie). V organizaci kongresu se bohužel vyskytlo dosti nedostatků.

Významnou součástí 24. mezinárodní geografického kongresu bylo 16. valné shromáždění Mezinárodní geografické unie (IGU) v Paříži.

16. valné shromáždění IGU

Valné shromáždění Mezinárodní geografické unie (IGU) se sešlo během kongresu celkem třikrát, a to v úterý 28. srpna, ve středu 29. srpna a k závěrečnému jednání v pátek 31. srpna 1984. Valné shromáždění řídil prezident IGU prof. A. L. Mabogunje (Nigérie). Program valného shromáždění byl připraven na setkání vedoucích oficiálních delegací jednotlivých členských států IGU v neděli 26. srpna 1984.

Na prvním zasedání 28. srpna valné shromáždění přijalo program zasedání, zvolilo sčítací komisaře pro volby a finanční výbor ad hoc ve složení Chauncy D. Harris (USA), Philippe Pinchemel (Francie) a S. A. Jevtějev (SSSR).

Valné shromáždění přijalo za členy IGU následující země: Libanon, Togo a Zimbabwe.

Poté valné shromáždění vyslechlo zprávy prezidenta prof. A. K. Mabogunjeho (Nigérie) a generálního sekretáře a pokladníka prof. W. Mansharda (NSR). Hlavní činnost mezi kongresy spočívala v práci 15 komisí a 23 pracovních skupin. Výkonný výbor ustavil mezi kongresy novou pracovní skupinu pro morfotektoniku. V roce 1982 byla v Rio de Janeiru uspořádána regionální konference pod názvem „Problémy regionálního a sociálního rozvoje v rozvojových zemích, zejména v Latinské Americe“. Výkonný výbor se sešel celkem čtyřikrát. Na zasedání výboru v roce 1982 byl ustaven Výzkumný vývojový výbor v čele s prof. R. Fuchsem (USA), jehož účelem bylo zkoumat možnosti rozšíření mezinárodní spolupráce na výzkumných projektech a možnosti jejich financování. IGU udržovalo vztahy s ICSU, Mezinárodním výborem pro sociální vědy (ISSC), UNESCO a tradiční styky s Mezinárodní kartografickou asociací (ICA).

Ve finanční zprávě bylo konstatováno, že řada zemí v souladu s výzvou 15. valného shromáždění postoupila do vyšších kategorií (SSSR z VIII. do IX., Indie ze III. do IV., Nigérie z I. do II., Tchaj-wan z I. do II., Singapur z asociovaných členů do I. kategorie). NDR snížila svůj příspěvek z V. do IV. kategorie. ČSSR je v nejnižší I. kategorii. 22 členských zemí nezaplatilo členský příspěvek za rok 1983 a 14 zemí pak nezaplatilo již za uplynulé tři roky a podle stanov by měly být vyloučeny z IGU. Návrh na vyloučení však nebyl podán.

Prof. R. Fuchs (USA) podal zprávu o mezinárodních projektech a zejména doporučil zapojení IGU do mezinárodního programu „Globální změny — člověk a geosféra“. Stručná byla vystoupení představitelů ICSU a ISSC.

Prof. H. Lüdemann (NDR) navrhl valnému shromáždění, aby každá členská země připravila pro příští mezinárodní geografický kongres stručnou zprávu o stavu geografie v daném státě. Návrh byl přijat.

Na závěr zasedání se rozvinula delší diskuse o změnách statutu, které se týkaly zejména:

- a) vytvoření studijních skupin místo dosavadních pracovních skupin, u nichž nebyl jasný rozdíl mezi komisí a pracovní skupinou; účelem nových studijních skupin je studovat určité geografické problémy, zejména s cílem ustavení komise IGU; komise budou ustavovány pouze na návrh studijních skupin po prozkoumání příslušného problému,
- b) vypuštění názvu národní komitét ve statutu a jeho nahrazení pouze termínem komitét pro IGU; návrh byl předložen po jednání výkonného výboru IGU s delegací ČLR a jeho cílem bylo obnovení členství ČLR v IGU při současném zachování členství Tchaj-wanu; ve vnitřním styku mohou se komitety IGU i nadále nazývat národní komitety pro IGU.

Oba návrhy byly po hlasování přijaty většinou hlasů.

Na druhém zasedání valného shromáždění IGU 29. srpna ohlásila ČLR obnovení svého členství v IGU. Generální sekretář prof. W. Manshard poté oznámil, že IGU má 81 řádných a 8 asociovaných členů (tj. o 4 více než v roce 1980).

Prof. Chauncy D. Harris přečetl zprávu finančního výboru. Valné shromáždění pak většinou hlasů přijalo návrh na zvýšení ročního členského příspěvku z 225 US dolarů na 275 US dolarů u řádných a 60 US dolarů u asociovaných členů.

Na třetím zasedání valného shromáždění 31. srpna se nejprve pro-

jednávala otázka komisí a pracovních skupin. Valné shromáždění hlasováním schválilo následující komise a jejich předsedy pro období 1984 až 1988:

1. Výchova v geografii, J. P. Stolzman, USA.
  2. Získávání a zpracování geografických údajů, D. Marble, USA.
  3. Geografický monitoring a geografická prognóza, S. A. Jevtějev, SSSR.
  4. Měření, teorie a aplikace v geomorfologii, A. Schick, Izrael.
  5. Horská geoekologie, B. Messerli, Švýcarsko.
  6. Populační geografie, J. I. Clarke, Velká Británie.
  7. Městské systémy ve vývoji: procesy a postupy, L. S. Bourne, Kanada.
  8. Měnící se zemědělské systémy, M. J. Troughton, Kanada.
  9. Pobřežní prostředí, R. Paskoff, Tunisko.
  10. Průmyslové změny, J. G. Linge, Austrálie.
  11. Mezinárodní rozdělení práce a regionální vývoj, R. P. Misra, Indie.
  12. Význam periglaciálních jevů, H. French, Kanada.
  13. Geografie turismu a rekrece, B. Barbier, Francie.
  14. Srovnávací výzkum potravinových systémů světa, M. Shafi, Indie.
- Pracovní skupiny schválené pro období 1984—1988 jsou následující:
1. Řízení zdrojů suchých zemí, H. Mensching, NSR.
  2. Kartografie dynamického prostředí, A. Journaux, Francie.
  3. Atlasy životního prostředí (společně IGU a ICA), D. P. Bickmore, Velká Británie.
  4. Matematické modely, H. Béguin, Belgie a R. D. MacKinnon, USA.
  5. Tropická klimatologie a lidská sídla, M. M. Yoshino, Japonsko.
  6. Krajinné syntézy, E. Mazúr, ČSSR.
  7. Velké světové metropole, J. Beaujeu — Garnier, Francie.
  8. Historie geografického myšlení, D. Hooson, USA.
  9. Geomorfologický výzkum a mapování, C. Embleton, Velká Británie.
  10. Mezinárodní hydrologický program, A. Herrmann, NSR.
  11. Geografie dopravy, C. Muscarà, Itálie.
  12. Dynamika systémů využívání země, R. D. Hill, Hongkong.
  13. Urbanizace v rozvojových zemích, M. I. Logan, Austrálie.
  14. Zdroje energie a vývoj, T. R. Lakshmanan, USA a G. J. A. Ojo, Nigérie.
  15. Geomorfologie říčních a pobřežních rovin, J. A. M. ten Cate, Nizozemí.
  16. Geografie zdraví, Y. Verhasselt, Belgie.
  17. Morfotektonika, M. Panizza, Itálie.

Pracovní skupiny skončí svoji činnost v roce 1988.

Dále byly schváleny studijní skupiny:

1. Změny podnebí.
2. Výzkum a mapování topoklimatu.
3. Politická mapa světa.
4. Vývoj území ve vysokých šírkách a nadmořských výškách.
5. Geografie a veřejná administrativa.
6. Zvládnutí krizových situací nemocí a hladu.

Výkonný výbor IGU dále posoudí zřízení skupin:

1. Dopad lidské činnosti na kras.
2. Geografie obchodních činností.
3. Geografie telekomunikace a komunikace.
4. Využívání map (společně IGU a ICA).
5. Vnímání životního prostředí a využívání zdrojů.

6. Lesy světa (zejména tropické deštné lesy).
7. Bytové zdroje a potřeby.

Prof. M. Logan poté pozval IGU do Austrálie, kde se má v roce 1988 v Sydney konat 26. mezinárodní geografický kongres. Vedoucí delegace USA prof. J. Walker oficiálně pozval IGU k uspořádání 27. mezinárodního kongresu v roce 1992 v USA. Pozvání byla přijata.

Následovalo hlasování o výkonnému výboru, který byl zvolen v následujícím složení:

prezident prof. P. Scott, Austrálie.

generální sekretář a pokladník prof. L. Kosiński, Kanada,

viceprezidenti: prof. J. Vilà Valentí, Španělsko (druhé období),

prof. J. B. Ooi, Singapur (druhé období),

prof. R. Fuchs, USA (druhé období),

prof. M. F. Gutiérrez de MacGregor, Mexiko,

prof. G. Enyedi, MLR,

prof. M. Shafi, Indie,

prof. H. Th. Verstappen, Nizozemí.

Další kandidáti nedostali potřebný počet hlasů.

Po hlasování vystoupil J. Demek (ČSSR) jménem skupiny socialistických zemí s návrhem na přijetí mírové výzvy k boji za mír a proti válce. Po diskusi byl návrh přijat.

V závěru udělilo valné shromáždění čestné uznání za práci pro rozvoj geografie prof. M. Wisemu (Velká Británie) a T. Hägerstrandovi (Švédsko).

Valné shromáždění poděkovalo mezinárodnímu organizačnímu výboru v čele s prof. A. Journauxem za uspořádání kongresu 1984.

V závěrečném slově nový prezident prof. P. Scott (Austrálie) zdůraznil význam činnosti komisí, pracovních a studijních skupin pro rozvoj geografie.

Vlastní struktura mezinárodního kongresu

Zvláštností 25. mezinárodního kongresu byla skutečnost, že jednotlivá sympozia a exkurze se konaly v řadě alpských zemí (Francii, NSR, Itálii, Švýcarsku, Rakousku).

Před vlastním zasedáním kongresu v Paříži se konalo 35 sympozií pořádaných jednotlivými komisemi a pracovními skupinami. Většinou byla sympozia dobře organizována a měla značný vědecký význam. Tak např. akademik E. Mazúr řídil jako předseda pracovní skupiny IGU Krajinné syntézy symposium č. 25 v Nice. Doc. Demek se jako místopředseda pracovní skupiny IGU Geomorfologický výzkum a mapování zúčastnil symposia č. 29 v Rakousku. Dalších sympozií se zúčastnili např. prof. dr. K. Ivanička a dr. M. Střída.

Vlastní zasedání kongresu se konalo ve dnech 27. — 31. srpna 1984 v Cité Universitaire de Paris na Boulevard Jourdan v Paříži 14. Oficiální zahájení kongresu se konalo 27. srpna 1984 odpoledne ve velkém sále Sorbonny pod předsednictvím ministra pro výchovu Jean-Pierre Chevénementa. Přítomna byla řada dalších oficiálních hostů.

Odborná jednání sjezdu byla soustředěna do 6 sekcí, tří sympozií a jedné pracovní skupiny. Jednání sekcí předsedal vždy předseda a dva moderátoři (mluvící francouzsky a anglicky). Úkolem moderátorů bylo

podat shrnutí hlavních výsledků v tematických skupinách. Poté dostal každý referující 5 minut na předvedení dokumentace. Tento pokus se však příliš neosvědčil, protože v některých sekcích tak bylo na 4 hodiny jednání až 30 referátů. Zdá se, že klasický způsob použitý např. na 27. mezinárodním geologickém kongresu v Moskvě 1984 je lepší.

Sekce nebyly uspořádány podle tradičních dílčích geografických věd, ale podle tematických okruhů, a to následujícím způsobem:

Sekce I: Přírodní prostředí.

Sekce II: Příroda a společnost.

Sekce III: Prostor a společnost.

Sekce IV: Vývoj, regionální a ekonomické plánování.

Sekce V: Výchova a výchova k povolání.

Sekce VI: Informace, dokumentace a metody.

Sympozia měla následující téma:

Sympozium I: Problémy horských oblastí.

Sympozium II: Geografie a prostředí.

Sympozium III: Kartografie, geografie a dálkový průzkum.

Pracovní zasedání se zabývalo audiovizuálními prostředky v geografické výchově.

Při prezentaci referátů na některých sekcích převládal anglický jazyk, v jiných sekcích byla zhruba rovnováha mezi anglicky a francouzsky přednesenými referáty.

Na sympoziích byla větší volnost diskuse. Ke kongresu byla vytištěna abstrakta referátů. Z neznámých důvodů však značný počet zaslanych abstrakt nebyl vytištěn (včetně abstrakt řádně a včas zaslanych československými institucemi).

Dále během kongresu zasedala řada komisí a pracovních skupin IGU, zájmových skupin (např. spráš, geografové britského Společenství, geografové rozvojových zemí, projektu Alpy — Kavkaz ap.). Časové vytížení účastníků kongresu bylo značné. Výhodou však bylo, že všechna jednání probíhala v jedné budově.

V budově byly rovněž uspořádány výstavy, a to jednak vědecké výstavy map a knih, jednak prodejní výstavy. Byly rovněž vystaveny naše knihy a mapy. Na výstavě map převládaly mapy Atlasu SSSR. Vystaveno bylo i několik map ČSR zpracovaných Geografickým ústavem ČSAV. Vedle klasických map budily zájem zejména družicové mapy (fotomapy) středních měřítek (např. 1 : 100 000). Město Paříž pak uspořádalo na radnici výstavu vývoje mapového zobrazení Paříže a okolí a Národní knihovna spolu s Národním geografickým ústavem výstavu Horské obrazy: od kartografických umělců k počítačům. Během kongresu byly rovněž pořádány návštěvy ve vědeckých institucích, jak v Paříži, tak i v jiných městech (např. Geomorfologického ústavu CNRS v Caen). Navštívil jsem např. Ústav fyzické geografie Sorbonny v nové budově (provoz zahájen v květnu 1984) se špičkovým světovým vybavením.

Během jednání v Paříži byly rovněž pořádány exkurze, které však bylo třeba zvlášť platit. Rovněž po sjezdu se konaly exkurze do zemí, které organizovaly sjезд. Ceny těchto exkurzí byly rovněž značně vysoké.

Organizační výbor připravil pro sjezd reprezentační publikaci *Les Alpes*, která se zabývá vybranými problémy pohoří a je sestavena z příspěvků geografů alpských zemí. Dále vyšla publikace *La recherche géographique française (structures, thèmes et perspectives)*. Konečně pak organizační výbor vydal již zmíněná abstrakta referátů ve dvou svaz-

cích. Ke kongresu vyšla v jednotlivých členských zemích řada dalších publikací a zvláštních čísel časopisů. V tomto souboru úspěšně ČSSR reprezentoval Sborník ČSGS svým číslem věnovaným kongresu (2/1984) a Acta facultatis rerum naturalium universitatis Comeniae Geographica č. 24, připravená pod redakcí prof. dr. O. Bašovského, DrSc. Obě publikace byly předány vedoucím národních delegací.

Celkové hodnocení

25. mezinárodní geografický kongres pokračoval v tradici velkých komplexních geografických kongresů. Přínosem bylo tematické uspořádání hlavního zasedání v Paříži, ale jako nevhodný se ukázal způsob organizace zasedání sekcí. Na rozdíl např. od 23. mezinárodního geografického kongresu v Moskvě 1976 nepřinesl kongres nic zásadně nového. Účast na kongresu umožnila seznámit se se současnými trendy ve světové geografii, které však nejlépe odráží činnost komisí a pracovních skupin IGU. Proto hlavní vědecký význam kongresu spočíval v zasedání komisí a pracovních skupin IGU. Pro další rozvoj naší geografie by bylo třeba zajistit větší účast českých a slovenských geografů v práci těchto vědeckých orgánů IGU. Zvýšení počtu komisí a pracovních, popříp. studijních skupin schválené na kongresu poskytuje k tomu příznivou možnost.

Důležitá byla světová výstava kartografické tvorby, která ukázala na vzrůstající význam dálkového průzkumu Země pro další vývoj geografie.

Významná je skutečnost, že se geografové z 86 států světa svou mírovou výzvou připojili ke světovému boji proti válce a za trvalý světový mír.

*(Pracoviště autora: přírodovědecká fakulta UJEP, Kotlářská 2, 611 37 Brno.)
Došlo do redakce v září 1984.*

JINDŘICH PETRLÍK

**PŘÍSPĚVEK K POZNÁNÍ
SOUČASNÝCH MORFOGENETICKÝCH PROCESŮ
V HORNÍ ČÁSTI POVODÍ SUCHÉHO POTOKA
(JZ. ČÁST ČESKÉHO STŘEDOHORÍ)**

J. Petrlík: *A Contribution to the Knowledge of Present-Day Geomorphic Processes in the Upper Part of the Drainage Basin of the Suchý potok (Dry Creek) in South-West Part of the České středohoří (Central Bohemian Highlands).* — Sborník ČSGS 90, 1, p. 23—32 (1985). — The georelief segments in the upper part of the drainage basin of the Suchý potok (Dry Creek) are defined on the basis of field mapping (map of land-use and present-day geomorphic processes and computation of the potential water soil erosion). Each segment is characterized by the use of the georelief (I—IV), dominant geomorphic process (1 — 11) and the value of the potential water soil erosion (A — C). Individual georelief segments are evaluated from the point of view of their economic use.

Úvod

V současné době se neustále zvyšuje intenzifikace zemědělské výroby, která se odráží zejména v tzv. hospodářsko-technických úpravách, které mají různý charakter: např. zcelování zemědělských pozemků a zvětšování pastvin (rozorávání mezí a rušení liniové zeleně), změny struktury zemědělské výroby apod. Všechny tyto zásahy mají vliv na současnou krajinu, zvláště na průběh krajinných reliéfotvarých procesů. Jejich prostřednictvím jsou pozměňovány stávající a vznikají nové tvary reliéfu a modelační procesy, které se potom v krajině často projevují negativně.

Na podchycení těchto změn reliéfu v horní části povodí Suchého potoka je zaměřena předkládaná práce. Celá zkoumaná plocha spadá do CHKO České středohoří a hospodářská činnost je omezována statutem této CHKO. Nachází se v katastrech obcí Řisuty, Želkovice, Lahovice v okrese Louny a je obhospodařována Státním statkem Libčevské.

Terénní průzkum byl prováděn průběžně v období od září 1981 do dubna 1982.

Charakteristika oblasti

Horní povodí Suchého potoka (tok III. řádu, vlévá se do Ohře; jz. část Českého středohoří) patří podle členění T. Czudka (2) do Milešovského středohoří.

V jižní polovině území převažují svrchnokřídové slíny a slínovce (Macák F. a kol., 13). Na severu na ně nasedají na povrch vystupující třetihorní sedimenty, hlavně miocenní písky. Vrchy Líska, Libeš, Srbsko a části svahu táhnoucí se na severu směrem k vrchu Ostrý (719 m n. m.) jsou tvořeny třetihorními vyvřelinami. Z kvartérních pokryvných útvarů převažují pleistocenní deluviální kamenité hlíny a soliflukčně proluviální štěrky a kamenito-písčité sedimenty (Holásek O. a kol., 15). Z holocénu jsou zde sesuvy a náplavy vodních toků.

Zkoumané území leží v nadmořských výškách od 320 m n. m. do 610 m n. m. a charakterem relativní výškové členitosti odpovídá ploché hornatině. Svažuje se od severu k jihu. Převažují tu sklonové svahů od 4° do 8°.

Horní část povodí Suchého potoka lze podle V. Němečka (8) rozdělit na sz. část v Milešovském středohoří a jz. část náležející do Ranského středohoří (hranici tvoří zhruba silnice Řisuty — Měrunice). České středohoří celkově je strukturní tvar (Němeček V., 8), kde se výrazně projevují sopečné útvary. V Ranském středohoří výrazně vystupují z měkkého a ploššího reliéfu na křídových sedimentech sopečné kupky a kužely — Líska, Libeš. V sz. polovině území převažují pak tvary daleko více podmíněné strukturou třetihorních vulkanických hornin a sedimentů. Výrazně geomorfologicky se také projevují pleistocenní svahoviny. V pleistocénu vznikly mrazovým zvětráváním balvanové pokryvy a ve vrcholové části Libeše vystupující mrazové sruby. V pleistocénu pravděpodobně vznikla většina úpadů a údolních sběrných míst, jejichž vývoj pokračuje v holocénu (Němeček V., 8). Pro holocén Českého středohoří vůbec je však charakteristický výskyt rozsáhlých sesuvů.

Z půdních typů převažují na tomto území rendziny a černozemě (Vlach, Boháč, 18) a z půdních druhů v jz. části jílovité půdy a na zbytku území jílovitohlinité až hlinité (Vlach, Boháč, 18; Typologická mapa, 17).

Jižní polovina horního povodí Suchého potoka patří do oblasti, které se říká „Zahrada Čech“ s převažujícím sadařstvím. Severní, výše položená oblast je převážně využívána pro pastvu ovcí a skotu.

Metodika

Ke zhodnocení vlivu úprav zemědělských pozemků na vývoj reliéfu je třeba poznat morfogenetické procesy na zkoumaném území a zaměřit pozornost na míru jejich dosavadního ovlivnění člověkem. K témuž účelům jsem zhotobil dvě analytické mapy: mapu využití krajiny a mapu potenciální eroze půdy proudící vodou a současných modelačních procesů.

Mapa využití krajiny splňuje požadavky, aby zobrazila: základní typy krajiny, jednotlivé typy zemědělské výroby a minulou skladbu zemědělského využití. Byla tvořena na topické úrovni v měřítku 1 : 5 000 (do téhož měřítka bylo provedeno veškeré terénní mapování a originály ostatních map).

Na základě vypočtených hodnot potenciální eroze podle Stehlíka (9) — vzhledem k měřítku mapy jsem použil čtvercovou síť o straně čtverece 250 m — jsem v další mapě zobrazil areálově její intenzitu. Vyčázel jsem přitom z toho, že eroze půdy je brána jako jeden z limitující

cích geomorfologických faktorů zemědělské výroby. V téže mapě jsou v terénu mapované projevy současných modelačních procesů. Ty jsem doplnil o údaje o sesuvných územích z geologických map F. Macáka a kol. (16) a O. Holáska a kol. (15) ověřené rovněž v terénu.

Na základě zde popsaných analytických map jsem vymezil účelově jednotlivé segmenty reliéfu charakterizované jeho určitým hospodářským využitím, převažujícím a v současné době probíhajícím reliéfotvorným procesem a určitou hodnotou potenciální eroze půdy proudící vodou.

Typizaci na základě těchto kritérií jsem volil z následujících důvodů: 1. Způsob využití reliéfu krajiny charakterizuje současně míru nejvíce ovlivnění morfogenetických procesů člověkem a zároveň vymezuje základní územní celky s odlišnou hodnotou aktuální eroze (např. pro les předpokládá T. Gerlach odnos za rok 0,000 03 mm, pro pole s okopaninou v horní části svahu 0,9 mm/rok a v dolní části svahu 0,47 mm/rok — Gerlach T., 4); 2. Současné probíhající modelační procesy vyjadřují kromě přírodních dispozic i důsledky hospodářské činnosti člověka, na jejichž základě lze předpokládat následky budoucích hospodářsko-technických úprav; 3. Hodnota potenciální eroze půdy proudící vodou v sobě skrývá základní charakteristiky několika přirozených faktorů (sklonitost, půda, geologický podklad, klima), které ovlivňují současné morfogenetické procesy, a současně limituje jakési hranice možného využití krajiny zemědělstvím.

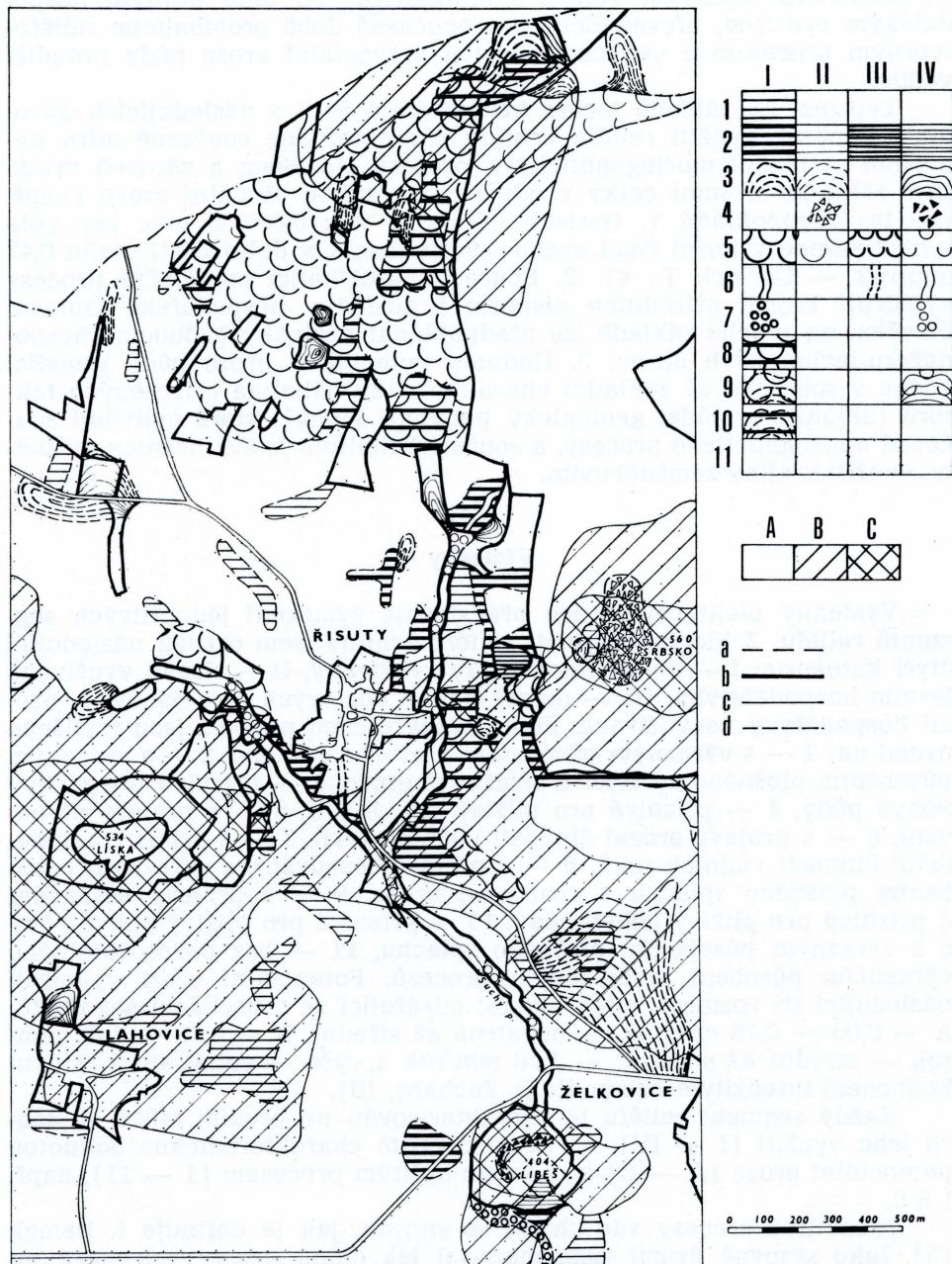
Výsledky

Výsledný efekt celé práce představuje vymezení jednotlivých segmentů reliéfu. Z hlediska využití reliéfu krajiny jsem rozlišil následující čtyři kategorie: I — reliéf zemědělsky využívaný, II — území využívaná lesním hospodářstvím, III — území sídel a úcelových objektů, IV — území hospodářsky nevyužívaná. Podle převažujících procesů jsou rozlišena území na: 1 — s výrazným působením plošného splachu, 2 — s výrazným působením plošného splachu a stružkové eroze, 3 — příznivá pro plíživý pohyb půdy, 4 — příznivá pro plíživý pohyb sutí, 5 — s projevy sesouvání, 6 — s projevy erozní činnosti vodních toků, 7 — s projevy akumulační činnosti vodních toků, 8 — s projevy sesouvání, s výrazným působením plošného splachu a stružkové eroze, 9 — s projevy sesouvání a příznivá pro plíživý pohyb půdy, 10 — příznivá pro plíživý pohyb půdy a s výrazným působením plošného splachu, 11 — bez pozorovatelného výrazného působení modelačních procesů. Potenciální erozi vyjadřují následující tři rozmezí jejich hodnot odrážející se v rozlišení segmentů: A — 0,00 — 0,79 mm/rok — nepatrna až střední, B — 0,80 — 1,69 mm/rok — střední až silná, C — 1,70 mm/rok a výše — velmi silná (slovní hodnocení intenzity eroze podle D. Zachara, 10).

Každý segment reliéfu je charakterizován na prvním místě kritérií jeho využití (I — IV), na druhém místě charakteristickou hodnotou potenciální eroze (A — C) a nakonec určitým procesem (1 — 11), např. I B 9.

Jednotlivé procesy zde chápou ve smyslu, jak je definuje J. Demek (3). Jako sesuvné území jsem mapoval jak činné sesuvy, tak stará sesuvná území patrná v terénu výrazně zvlněným reliéfem a odlišil je na-

vzájem v mapě modelačních procesů. Akumulace materiálu byla bezpečně identifikovatelná pouze líniově v příkopech podél cest a silnic nebo v údolích vodních toků. Proto jsem nevymezoval mimo údolí dna segmenty reliéfu s výraznou akumulací.

Bližší charakteristika jednotlivých segmentů reliéfu je uvedena v tabulkách 1 a 2.

V případě zde vymezených segmentů reliéfu s výrazným působením plošného splachu jde o oblasti, kde intenzita odnosu půdy vysoko převyšuje intenzitu její tvorby. Abych to prokázal, spočítal jsem hodnoty aktuální eroze půdy pro některé čtverce, do kterých zasahuje tento segment reliéfu, podle metodiky K. Zdražila (12), za použití údajů získaných od pracovníků Státního statku Libčeves. Hodnoty takto získané mohou však udávat zkreslenou informaci, protože metodika je vypracována pro velké plochy polí.

Pro sad východně od Libeše vychází hodnota potenciální eroze na ploše postižené plošným splachem 0,61 mm/rok a hodnota aktuální eroze 3,62 mm/rok. Pro pole na jih od Lísky je potenciální eroze sousedních tří čtverců: 0,83 mm/rok, 0,98 mm/rok, 1,33 mm/rok; adekvátní hodnoty aktuální eroze: 6,23 mm/rok, 5,74 mm/rok, 21,35 mm/rok. Zjištěné hodnoty představují velmi vysokou erozi půdy, která jednak převyšuje mocnost vytvořené vrstvy půdy 0,1 mm/rok (Havrlant M. — Buzek L., 5), jednak přípustnou erozi pro daný sklon svahu i typ půdy (Zdražil K., 12).

Dopad hospodářsko-technických úprav na reliéf

Během poválečných let došlo v ČSSR k velkým změnám v zemědělství, hlavně pak ve způsobu hospodaření, což se odrazilo i v reliéfu zemědělské krajiny, jakou je značná část horního povodí Suchého potoka (Lafarová M., 7). Reliéf a morfogenetické procesy byly a jsou ovlivňovány prostřednictvím hospodářsko-technických úprav, což má však i zpětný dopad na zemědělskou výrobu (Buček A. — Unger J., 1, Hrádek M., 6). Na sledovaném území se projevily úpravy rušením mezí, křoviných porostů a liniové zeleně, změnami ve skladbě zemědělské výroby a zvětšením plochy obdělávaných pozemků. Nejnověji je realizován projekt rekultivace zanikajících pastvin severně od Řisut, během kterého dochází k odstraňování křovin z ploch pastvin a liniové zeleně rostoucí po vrstevnicích, rozorání pastvin, jejich hnojení a vysetí trávy (Pašek, 14).

Obr. 1. Klasifikace reliéfu na základě hospodářského využití krajiny a současných modelačních procesů (horní část povodí Suchého potoka — jz. část Českého středohoří). Legenda: Segmenty reliéfu: I — na zemědělsky využívaných plochách, II — na území využívaném lesním hospodářstvím, III — na území sídel a účelových objektů, IV — na území hospodářsky nevyužívaném; 1 — s výrazným působením plošného splachu, 2 — s výrazným působením plošného splachu a stružkové eroze, 3 — příznivé pro plíživý pohyb půdy, 4 — příznivé pro plíživý pohyb sutí, 5 — s projevy sesouvání, 6 — s projevy erozní činnosti vodních toků, 7 — s projevy akumulační činnosti vodních toků, 8 — s projevy sesouvání a s výrazným působením plošného splachu a stružkové eroze, 9 — s projevy sesouvání a příznivé pro plíživý pohyb půdy, 10 — příznivé pro plíživý pohyb půdy a s výrazným působením plošného splachu, 11 — bez pozorovatelného působení modelačních procesů; A — s nepatrnou až střední potenciální erozí (0,00—0,79 mm/rok), B — se střední až silnou potenciální erozí (0,80—1,69 mm/rok), C — s velmi silnou potenciální erozí (1,70 mm/rok a více). Hranice: a — zkoumaného území, b — mezi segmenty reliéfu s různým hospodářským využitím, c — mezi segmenty reliéfu s rozdílnou intenzitou potenciální eroze půdy, d — mezi segmenty reliéfu s rozdílnými převládajícími morfogenetickými procesy.

Tab. 1. Zastoupení jednotlivých segmentů reliéfu a jejich vazba na určitý typ hospodářského využití krajiny

způsob využití reliéfu krajiny	I výrazně působící modelační procesy	zemědělské využití	II území využ. lesním hosp.	III území sídel a účel. obj.	IV. hosp. nevyuž. plochy
1 plošný splach	A, B sady, orná půda	—	—	—	—
2 plošný splach a stružková eroze	A, B, C pol. cesty, pastviny, pole, sady	C staré lomy, lesní cesty	A, B stavební činnost	B, C staré lomy, hliníky, pol. cesty	
3 plíživý pohyb půdy	A, B obdělávané sady, louky	A, B, C staré lomy, pramenné mísy	—	A, B pramenné obl., zamokřená místa	
4 plíživý pohyb sutí	—	B, C příkré svahy s balvanovými pokryvy	—	C příkré svahy s balvanovými pokryvy	
5 sesouvání	A, B, C	B, C	B	A, B, C	
6 eroze vodních toků	A, B pastviny, sady	—	A	A, B, C bývalé pastviny	
7 akumulace vodních toků	A, B	—	—	A, B	
8 sesouvání + plošný splach a stružková eroze	A, B, C pastviny	—	—	—	
9 sesouvání + plíživý pohyb půdy	A, B pastviny	—	—	A zatopené staré hliníky	
10 plíživý pohyb půdy + ploš. splach	B sady	—	—	—	
11 bez výraz. půso- bení modelačních procesů	A, B, C	A, B, C	A, C	A, B, C	

A — zastoupeny segmenty reliéfu s nepatrnou až střední potenciální erozí (0,00 — 0,79 mm/rok), B — se střední až silnou potenciální erozí (0,80 — 1,69 mm/rok), C — s velmi silnou potenciální erozí (1,70 mm/rok a více)

Tab. 2. Charakteristika jednotlivých segmentů reliéfu

Segmenty reliéfu	Vazba na určité geografické komponenty	Charakteristické tvary, mikrotvary, jevy
1 s výraz. působením plošného splachu	horní část svahů na orné půdě na křídovém podkladu s hlinitými černozeměmi a rendzinami, sklonky 4° — 8°	obnažený půdní substrát respektive geologický podklad půdy
2 s výraz. působením plošného splachu a stružkové eroze	viz 1	erozní rýhy hl. 0,3—0,5 m s náplavovými kužely při úpatí svahu, antropogenní tvary
3 příznivé pro plíživý pohyb půdy	nepropustné horniny, pramenné oblasti, erozně denudační svahy, sklonky 2° — 4°	degradační tvary: pram. mísy, svahové úpady, dna starých lomů; akumulační tvary; konvexní často s erozními rýhami, „opilý les“ [sad]
4 příznivé pro plíživý pohyb sutí	příkré svahy vypreparovaných sopečných útvarů s balvanovými pokryvy, sklonky 15° — 35° i více	balvanové proudy, suťové hladové při úpatí skalních útvarů, pod vrcholovými skalními sruby
5 s projevy sesouvání	více méně nepropustné horniny (křídové slíny, zpevněné terciérní písky a pleistocenní deluvia), oblasti bohaté na vodu, sklonky 5° — 10°	činné: plošné sesovy, proudové sesovy; zvlněná stará sesuvná území
6 s erozní činností vodních toků	různě odolné horniny, nevyrovnaná spádová křívka (vodopády a peřeje), charakter svahů údolí	zahloubené meandry, údolní zářezy tvaru „V“ nebo balky, peřeje, vodopády, evorzní tvary (vazba na terciérní písky a křídové slíny), nátrže břehů, náplavové kužely na údolním dně při ústí drobných přítoků
7 s akumulační činností vodních toků	často vazba na segmenty reliéfu s výrazným působením plošného splachu (1) a s výrazným působením plošného splachu a stružkové eroze (2), širší údolní dno, ústí přítoku	výrazná akumulace plavenin a splavenin, erozní rýhy, meandrující vodní tok
8 s projevy sesouva. a s výraz. působ. plošného splachu a stružkové eroze	důsledek rekultivace pastvin, rozorávání mezí, pastva, rušení liniové vegetace a krovinných porostů + viz 5, terciérní písky	zvlněný reliéf starých sesuvů, erozní rýhy hluboké 0,3—0,5 m
9 s projevy sesouvání a příznivé pro plíživý pohyb půdy	zamokřené plochy na starých sesuvech, zatopené staré lomy v sesuvných územích	staré sesovy + viz 3
10 příznivé pro plíž. pohyb půdy a s výrazným půs. ploš. splachu a struž. eroze	velká část erozně denudačního svahu s obdělávaným sadem na křídových slínech se sklonky 4° — 8°	„opilý sad“, erozní rýhy, denudace podloží, náplavové kužely
11 bez pozorovatelného výr. působení modelačních procesů	hl. plošší části reliéfu, převážná část lesních porostů, stepi	antropogenní tvary, akumulace materiálu v příkopech podél cest a silnic

Důsledkem dosud provedené části tohoto projektu je modelace reliéfu výrazným působením plošného splachu a stružkové eroze na stárem sesuvném území a obnovení sesuvné činnosti v reliéfu se sesouváním. Stalo se tak v důsledku odstranění křovinného patra společně s drnovým porostem a některých liniových křovinných porostů, čímž se všeobecně snížila retenční schopnost postižených ploch a urychlily svahové procesy, k nimž by bez zásahu člověka nemuselo dojít. Výsledným efektem těchto procesů je výrazné negativní ovlivnění reliéfu vzhledem k jeho hospodářskému využití.

Na ostatních částech zemědělské půdy měly výše zmíněné hospodářsko-technické úpravy podobný negativní dopad na reliéf vzhledem k jeho budoucímu hospodářskému využití hlavně na plochách se střední až silnou potenciální erozí půdy proudící vodou.

Aby bylo zamezeno dalším negativním vlivům na průběh morfogenetických procesů (jako negativní jsou chápány vzhledem k možnostem dalšího využití krajiny) doporučuji využít některých možností: 1. Zatravnění sadů a jejich hnojení hnojivy s vyšším obsahem humusu, popřípadě alespoň vytvoření travinných pásů v sadech (Zdražil K., 12); 2. Při zakládání nových sadů důsledně dodržovat jejich rádkování po vrstevnici; 3. Na polích důsledně dodržovat orbu po vrstevnici a na větších pozemcích jako je třeba pole sv. od Lahovic vytvořit rovněž travinné pásy; 4. Na pastvinách zachovat do jisté únosné míry křoviny, ale bezpodmínečně zachovat veškerou liniovou zeleň rostoucí po vrstevnici (vždyť křovinná vegetace zceluje povrchové vrstvy půdy a podloží až do hloubky 3 m, což je jistá ochrana proti sesuvům, které jsou zde velmi časté — Záruba Q., Mencl V., 11) a v rámci výsadby náhradní zeleně požadované v projektu rekultivace starých pastvin správou CHKO České středohoří vytvořit právě takovéto „protisesuvné“ porosty v místech s vyššími sklony svahů. Tyto porosty zvýší i retenční schopnost pastvin a sníží se tak i negativní působení erozních procesů.

Závěry

Nejčastějšími a nejintenzívnejšími morfogenetickými procesy, které v současné době utvářejí reliéf horní části povodí Suchého potoka jsou plošný splach, stružková eroze a sesouvání. Je to dáno charakterem klimatu a sklonovými poměry v případě eroze proudící vodou a litologickým složením, sklonovými poměry a hydrologickým režimem v případě sesuvů. Neuváženými zásahy do přirozených poměrů je zde člověk uvolňuje a urychluje ve své neprospěch. Člověkem je ovlivněn průběh i ostatních modelačních procesů na daném území. Zřejmě vůbec jím není ovlivněn pouze proces plíživého pohybu sutí.

Nejpestřejší je zastoupení jednotlivých procesů na plochách v současné době zemědělsky využívaných a na plochách neobhospodařovaných. Proč tomu tak je na zemědělském území, je nasnadě — intenzívní působení pastvy ovcí, sadařství — a na nevyužité půdě je tomu tak, protože k procesům přirozeným nebo méně ovlivněným člověkem, které na konec vlastně brání hospodářskému využití těchto ploch prostřednictvím tvarů jimi vznikajících — plíživý pohyb sutí, erozní činnost vodních toků — přistupují ještě procesy člověkem ovlivněné, urychlěné v minulosti. Kvůli změnám reliéfu způsobeným těmito procesy byly pak tyto pozem-

ky vyňaty z obhospodařovaných ploch (sesuvná území) anebo přestaly plnit svou funkci (lomy, pískovny, hliníky aj.).

Z hlediska hodnocení území charakteristikou potenciální eroze půdy proudící vodou jsou v současné době nejvíce modelovány oblasti se střední až silnou potenciální erozí půdy, nejspíše díky poloze na hraničích využitelnosti pro zemědělské účely a hodnocení těchto ploch z hlediska zemědělců na stejně úrovni s ostatní zemědělskou půdou, která je ovšem méně náhylná k procesům negativně působícím na funkčnost krajiny. Stejně tak je tomu u segmentů reliéfu s projevy sesouvání. Ve všech těchto oblastech by měl být při jejich zemědělském využití kladen důraz na protierozní a protisesuvná opatření, což se při projektování hospodářsko-technických úprav bohužel neděje.

L iteratura:

1. BUČEK, A., UNGERMAN, J.: Souhrnné pozemkové úpravy na území výrobně organizační jednotky Měřín a zemědělské využití krajiny. Zprávy GgÚ ČSAV, 15, Brno, GgÚ ČSAV 1978, č. 6—7, s. 93—101.
2. CZUDEK, T.: Geomorfologické členění ČSR. Studia Geographica, 23, Brno, GgÚ ČSAV 1972, s. 3—140.
3. DEMEK, J.: Nauka o krajině. Praha, SPN 1981, 234 s.
4. GERLACH, T.: Współczesny rozwój stoków w dorzeczu górnego Grajcarku (Beskid Wysoki). Prace geograficzne, 52, Warszawa, IG PAN 1966, s. 1—11.
5. HAVRLANT, M., BUZEK, L.: Ochrana a tvorba krajiny v geografickém prostředí. Ostrava, Ped. fak. 1976, 87 s.
6. HRÁDEK, M.: Antropogenní ovlivnění reliéfu Měřínské kotliny a přilehlých území souhrnnými pozemkovými úpravami a jejich možné důsledky na krajinu. Zprávy GgÚ ČSAV, 15, Brno, GgÚ ČSAV 1978, č. 6—7, s. 104—108.
7. LAFAROVÁ, M.: Vliv vývoje zemědělství na krajinu. Praha, VÚVA 1973, 220 s.
8. NĚMEČEK, V.: Geomorfologické poměry jz. okraje Českého středohoří a přilehlé části Dolnooharské tabule. Sb. PF v Ústí n. Lab., ř. zeměpisná, Praha, SPN 1976, s. 5—52.
9. STEHLÍK, O.: Geografická rajonizace eroze půdy v ČSR. Studia Geographica, 13, Brno, GgÚ ČSAV 1970, s. 3—40.
10. ZACHAR, D.: Erózia pôdy. Bratislava, SAV 1970, 517 s.
11. ZÁRUBA, Q., MENCL, V.: Sesuvy a zabezpečování svahů. Praha, Academia 1969, 221 s.
12. ZDRAŽIL, K.: Ekonomické hodnocení protierozní ochrany. Studijní informace, Půdозnalství a meliorace, Praha, ÚVTI MZVLH 1965, č. 8, s. 1—34.

Práce deponované v archívech a národních podnicích:

13. MACÁK, F. a kol.: Vysvětlivky k listu mapy 1 : 50 000 M-33-52-D Louny. Praha, Geofond 1967, rukopis 80 s.
14. PAŠEK, F.: Rekultivace pozemků St. st. Libčevské. Zjednodušená projektová dokumentace. St. st. Libčevské 1980, 40 s., 2 mapy.

Mapové podklady:

15. HOLÁSEK, O. a kol.: Geologická mapa kvartéru, list M-33-52-D Louny, 1 : 50 000. Praha, Geofond 1969.
16. MACÁK, F. a kol.: Geologická mapa, list M-33-52-D Louny, 1 : 50 000, Praha, Geofond 1967.
17. Typologická mapa. Lesní úsek Lukov list 1. 1 : 10 000. Lesní závod Litoměřice 1974.
18. VLACH, V., BOHÁČ, T.: Základní půdní mapa, listy Most 01—67, 01—89, 1 : 10 000 ÚGK Liberec. Okresní zemědělská správa v Lounech 1962.

Summary

A CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE OF PRESENT-DAY GEOMORPHIC PROCESSES IN THE UPPER PART OF THE DRAINAGE BASIN OF THE SUCHÝ POTOK (DRY CREEK) IN SOUTH-WEST PART OF THE ČESKÉ STŘEDOHORÍ (CENTRAL BOHEMIAN HIGHLANDS)

The author has been studying the land use in the upper part of the drainage basin of the Suchý potok in the south-west part of the Central Bohemian Highlands, especially with respect to the georelief and the geomorphic processes. He used two analytic maps: 1) a map of the land use; 2) a map of the potential water soil erosion and the geomorphic processes. On the basis of this he defined the georelief segments which figure in the third map: 3) a map of georelief segments. Each segment is characterized by:

- i) the use of the georelief (I—IV),
- ii) dominating geomorphic process (1—11),
- iii) the value of the potential soil erosion (A—C).

The most common are georelief segments with landslides, surface wash and rill erosion. The author elucidates the considerable influence of man's economical activity on these processes (orchard, pastures). In the end he proposes some arrangements to prevent landslides and water erosion (bands of green vegetation, belts of grass in the fields and orchards, ploughing parallel to isohypse lines).

*(Autor je posluchačem katedry geografie přírodovědecké fakulty UJEP, Kotlářská 2,
611 37 Brno.)
Došlo do redakce v prosinci 1983.*

GEJZA OLAS

HOSPODÁRSKE A SOCIÁLNE TYPY OBCÍ NITRIANSKEHO OKRESU

G. Olas: *Economical and Social Types of Communities in the District of Nitra.* — Sborník ČSGS 90, 1, p. 33—40 (1985). — The present paper is a part of the research work The System Analysis of Settlements in the District of Nitra. The analysis of the economical structure of communities is made by economical branches and with respect to the population employed in their own settlement or outside it. On the basis of the social structure analysis of the economically active population the social types of communities have been defined.

1. Úvod a vymezenie skúmaného územia

V sídelnej geografii sa v súčasnosti sídla skúmajú podľa rôznych hľadísk. V minulosti pri skúmaní sídel sa väčšia pozornosť venovala morfologicko-genetickej typizácii sídel. Dnes sa do popredia dostáva funkcionálna typizácia, čo je dôsledkom veľkých zmien a mnohotvárneho rozvoja civilizácie.

Sísla sa v súčasnosti skúmajú podľa ich ekonomickej a spoločensko-kultúrnej funkcie. Najčastejšie sa sídla klasifikujú podľa ich vlastnej ekonomickej aktivity, podľa ekonomickej a sociálnej štruktúry ekonomickej aktívneho obyvateľstva. Funkcionálna klasifikácia v podstatnej miere prispieva k poznaniu ekonomickej podstaty sídel a má základný význam aj pri plánovaní a usmerňovaní ich ďalšieho vývoja.

Otázkami a metódami štúdia funkcií a funkcionálnej klasifikácie mestských a vidieckych sídel sa v súčasnosti zaoberá stále väčší počet známych domácičich (K. Ivanička 8, 9, Z. Láznička 11, 12, O. Bašovský 2, J. Verešík 17, C. Votrubec 18, 19 a i.) a zahraničných geografov (P. Beluszky 4, P. Beluszky, T. T. Sikos 5, M. Dobrowolská 6, K. Dziewonski 7, E. Wallner 20 a i.).

Nitriansky okres sa nachádza vo východnej časti Západoslovenského kraja. Prevažná časť okresu sa rozprostiera v mierne zvlnenom teréne Nitrianskej, Žitavskej a Pohronskej pahorkatiny na oboch stranách rieky Nitry a Žitavy. Severnú až severovýchodnú časť okresu zaberá pohorie Tríbeč a na severovýchode sú to západné svahy Pohronského Inovca. Jeho rozloha je 1 443 km², čo predstavuje z rozlohy Západoslovenského kraja 9,7 %. Na tomto území podľa posledného oficiálneho sčítania ľudu k 12. 11. 1980 žilo 205 697 obyvateľov, po integrácii sídel v 79 obciach (v roku 1970 ich bolo ešte 101). Na 1 km² pripadlo 142,5 ľudí, čo prevyšuje nielen slovenský (102), ale aj celoštátny priemer (120).

2. Typizácia obcí Nitrianskeho okresu

Funkcie vidieckych obcí v Nitrianskom okrese v minulosti nemožno pre nedostatok spoľahlivých štatistických údajov presne určiť. Podľa starých štatistických materiálov zo sčítania ľudu v roku 1900 na skúmanom území z úhrnu ekonomicky aktívnych obyvateľov 75 % patrilo k poľnohospodárstvu, 10,5 % k priemyslu a zvyšok k ostatným odvetviám. V roku 1980 príslušnosť ekonomicky aktívnych obyvateľov k poľnohospodárstvu bola 17,3 % a k priemyslu 34,04 %. Ako vidíme, na začiatku nášho storočia na skúmanom území bolo podstatne viac poľnohospodárskeho obyvateľstva ako je to dnes — čo platilo aj pre ostatné oblasti Slovenska. Z toho vyplýva, že aj poľnohospodárska funkcia jednotlivých obcí na území terajšieho Nitrianskeho okresu bola vtedy rozhodujúca.

Obyvateľstvo obcí v skúmanej oblasti som analyzoval vo výskumnej práci „Systémová analýza sídel na príklade Nitrianskeho okresu“ (1980) podľa ekonomickej a sociálnej skladby ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Pri ekonomickej skladbe robím analýzu obcí podľa hospodárskych odvetví. Analýzu som urobil so zameraním na doma zamestnaných obyvateľov a na podiel pracujúcich mimo bydliska. Podľa tejto analýzy v Nitrianskom okrese rozlišujem obce s nasledovnými ekonomickými funkiami: mnohofunkcionálne obce (3), obytné obce (37), obytnopoľnohospodárske obce (22), obytnopriemyselné obce (1), obytnopoľnohospodársko-lesnícke obce (2), obytnopoľnohospodársko-službové obce (3), obytnopoľnohospodársko-priemyselné obce (2), poľnohospodárske obce (4) a poľnohospodárskoobytné obce (5).

Rozvojom jednotlivých odvetví socialistického hospodárstva, najmä priemyslu a poľnohospodárstva a tiež aj terciárneho sektoru, dochádza k zmene ekonomickej štruktúry obyvateľstva, čo podstatne ovplyvňuje aj jeho sociálnu skladbu. Výrazne sa zosilňujú sociálne skupiny robotníkov a ostatných zamestnancov, ktoré sa postupne stávajú najsilnejšími sociálnymi skupinami obyvateľstva.

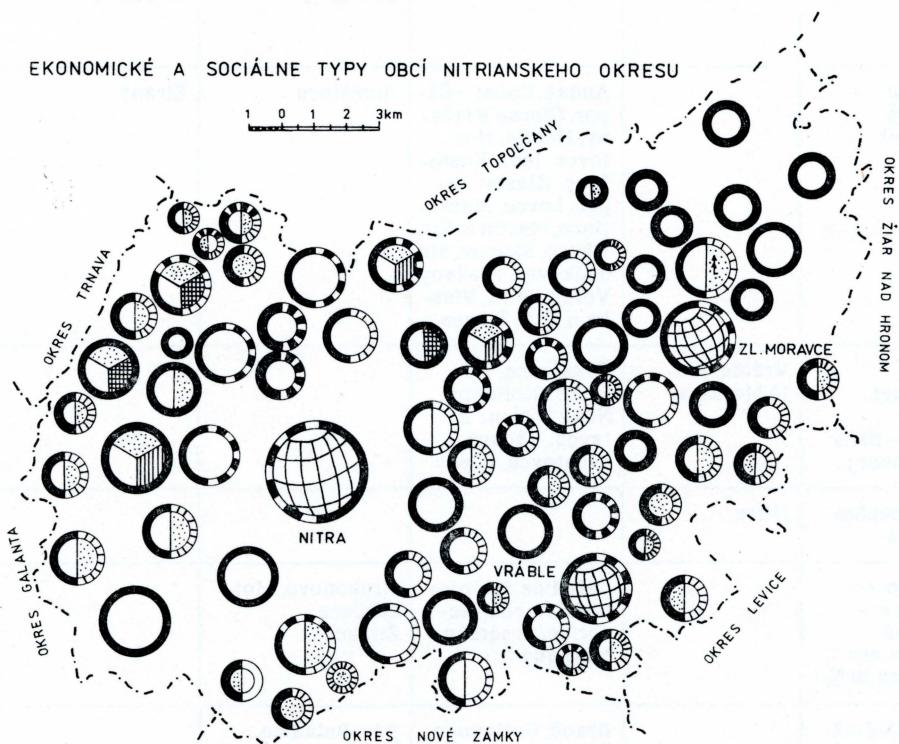
V posledných dvoch intercenzálnych obdobiah v ekonomickej štrukture ekonomicky aktívneho obyvateľstva obcí aj v Nitrianskom okrese nastali určité presuny v ekonomickej skladbe obyvateľstva. Industrializáciou sa zvyšuje podiel príslušníkov sociálnej skupiny robotníkov v skúmanej oblasti, a to z 50,1 % (r. 1961) na 55,4 % (r. 1970), pri poslednom sčítaní ľudu (1980) sa znižuje na 47,3 %. S rozvojom služieb obyvateľstvu sa zväčšuje podiel ostatných zamestnancov v skúmanej oblasti, a to z 23,6 % (1961) na 28,1 % (1970) a v roku 1980 na 40,8 %.

Socializáciou dediny vzniká nová sociálna skupina družstevných rolníkov a rýchde sa zmenšuje, resp. takmer úplne zaniká sociálna skupina rolníkov ako samostatne hospodáriacich, v skúmanej oblasti z 3,1 % (r. 1961) na 0,5 % (r. 1970) a na 0,2 (1980). V intercenzálnom období 1961—1970 zásluhou kvalitatívne zvýšenej mechanizácie poľnohospodárskej výroby výrazne klesol podiel družstevných rolníkov, ktorí ešte koncom 50. a začiatkom 60. rokov tvorili pomerne vysoký podiel ako nová sociálna skupina. Ich celookresný podiel sa znížil od roku 1961 z 22,0 % do roku 1970 na 13,8 % a roku 1980 na 10,5 %. Takto v dôsledku ďalšej mechanizácie vznikol prebytok pracovných sôl v poľnohospodárstve, a preto dochádza k presunom zamestnanosti do iných odvetví národného hospodárstva, predovšetkým do priemyslu a služieb. Pri jednotlivých obciach Nitrianskeho okresu tieto zmeny boli ešte vý-

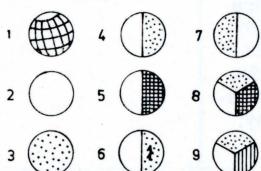
raznejšie. Na základe analýzy sociálnej štruktúry ekonomicky aktívneho obyvateľstva obcí Nitrianskeho okresu rozlišujem nasledovné sociálne typy obcí: robotnícke (23), robotnícko-zamestnanecké (11), zamestnanecko-robotnícke (1), robotnícko-zamestnanecko-družstevné (9), robotnícko-družstevné (29), družstevno-robotnícke (5), družstevné (1) — vid' tab.

Z analýzy vyplýva, že v sociálnej skladbe obyvateľstva Nitrianskeho okresu prevládajú robotníci (47,3 %, 1980) a ostatní zamestnanci (40,8 %) menší podiel tvoria družstevní rolníci (10,5 %). Podiely robotníkov

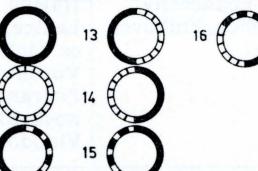
EKONOMICKÉ A SOCIÁLNE TYPY OBCÍ NITRIANSKEHO OKRESU

EKONOMICKÉ TYPY

SOCIÁLNE TYPY

POČET OSÔB
EKONOMICKY AKTÍVNYCH /R. 1980/

Obr. 1. Ekonomické typy: 1 — mnohofunkcionálne obce, 2 — obytné obce, 3 — polnohospodárske obce, 4 — obytnno-poľnohospodárske obce, 5 — obytnno-priemyselné obce, 6 — obytnno-poľnohospodársko-lesnícke obce, 7 — poľnohospodársko-obytné obce, 8 — obytnno-poľnohospodársko-priemyselné obce, 9 — obytnno-poľnohospodársko-službové obce. Sociálne typy: 10 — robotnícke obce, 11 — družstevné obce, 12 — robotnícko-zamestnanecké obce, 13 — robotnícko-priemyselné obce, 14 — družstevno-robotnícke obce, 15 — zamestnanecko-robotnícke obce, 16 — družstevno-zamestnanecko-robotnícke obce.

Typizácia obcí Nitrianskeho okresu podľa ekonomickej a sociálnej skladby obyvateľstva

Hospodárske typy	Mnohofunkcio-nálne obce	Obytné obce	Obytno-poľnohos-podárske obce	Obytno-priemyselné obce
Sociálne typy		Podiel pracujúcich mimo bydlisko tvorí vyše 65 %	Podiel pracujúcich mimo bydlisko tvorí nad 50 %, v poľnohospodárstve pracuje doma 25—40 %	Podiel pracujúcich mimo bydlisko tvorí nad 50 %, v priem. pracuje doma nad 25 %
Robotnícke (nad 60 % robotníkov)		Andač, Cabaj—Čápor, Čierne Klačany, Hostie, Hostovce, Jedl. Kostolany, Klasov, Lapáš, Lovce, Machulince, Martin n. Žit., Obyce, Skýcov, Sládečkovce, Slažany, Veľký Cetín, Vieska n. Žit., Žikava	Alekšince	Žirany
Robot.—zamestnanec. (40—60 % robot., 20—40 % zamestnancov)	Vráble, Zlaté Moravce	Čakajovce, Jelšovce, Kolíňany, Nová Ves n. Žitavou, Výchapy-Opatovce, Zbehy		
Zamestnanecovo-robotnícke	Nitra			
Robotnícko-zamestnanecovo-družstevné (každá hlav. soc. skup. má nad 20 %)		Čeľadice, Lúčnica nad Žitavou, Neverice, Tesárske Mlyňany	Hruboňovo, Mojmírovce, Žitavce	
Robotnícko-družstevné (40—60 % robotníkov, 20—40 % družstevníkov)		Branč, Golianovo, Kostoľany pod Trnbečom, Lehota, Mankovce, Nitraňany, Podhorany, Velčice, Volkovce	Báb, Beladice, Čaradice, Choča, Chyndice, Dolné Obdokovce, Járok, Hájske, Kapince, Ladice, Lukáčovce, Melek, Nové Vozokany, Paňa, Pohranice, Rumanová, Slepčany, Vinodol	
Družstevno-robotnícke (40—60 % družstevníkov, 20—40 % robot.)				
Družstevné (nad 60 % družstev.)				
S p o l u	3	37	22	1

Obytno-poľno-hosp.-priemysel. obce	Obytno-poľno-hosp.-službové obce	Obytno-poľno-hosp.-lesnícke obce	Poľnohospodárske obce	Poľnohospodársko-obytné obce	Spolu
Podiel pracujúc. mimo bydliska tvorí nad 50 %, v poľnohosp. a priem. pracuje doma spolu nad 30 %	Podiel pracujúcich mimo bydliska tvorí nad 50 %, v poľnohospod.-službách pracuje spolu doma nad 30 %	Podiel pracujúcich mimo bydliska tvorí nad 50 %, v poľnohosp. a lesníctve pracuje spolu doma nad 20 %	Podiel pracujúcich mimo bydliska tvorí pod 45 %, v poľnohosp. pracuje doma nad 45 %	Podiel pracujúcich mimo bydliska tvorí 45–55 %, v poľnohospodárstve pracuje doma nad 40 %	
Rišňovce	Veľké Zálužie	Zlatno			23
	Lefantovce, Jelenec	Topoľčianky			11
					1
Nové Sady				Malé Zálužie	9
				Čifáre, Veľká Dolina	29
			Nevidzany, Poľný Kesov, Šurianky	Nemčiňany, Tajná	5
			Štefanovičová		1
2	3	2	4	5	79

sú zvlášť veľké v niektorých obciach ako napr. Klasov (75,2 %), Žirany (73,5 %), Skýcov (69,4 %), Andač (69,1 %), Machulince (68,4 %), Žikava (67,7 %) atď.

3. Funkcionálne typy obcí

Po analýze ekonomickej aktívneho obyvateľstva obcí podľa vyššie uvedených kritérií v Nitrianskom okrese rozlišujeme nasledovné funkcionálne typy obcí:

1. **Mnoho funkcionálnymi obcami** sú obce mestského typu, a to Nitra, Zlaté Moravce a Vráble, v ktorých sú najvýraznejšie zastúpené priemysel a odvetvia nevýrobnej sféry, potom nasledujú ostatné odvetvia. Podľa sociálnej štruktúry ekonomickej aktívneho obyvateľstva sú to obce typu robotnícko-zamestnaneckého (Zlaté Moravce, Vráble), resp. zamestnanecko-robotníckeho typu (Nitra).

2. **Obytné obce** tvoria najväčší podiel v okrese, je ich 37, t. j. 46,8 % všetkých obcí (napr. Cabaj—Čápor, Klasov, Obyce, Sládečkovce a iné). Podiel pracujúcich mimo bydlisko činí vyše 65 %. Podľa sociálnej skladby ekonomickej aktívneho obyvateľstva z týchto obcí 18 patrí k robotníckym (napr. Sládečkovce, Veľký Cetín a iné), 6 patrí k robotnícko-zamestnaneckým (napr. Nová Ves nad Žitavou, Zbehy a iné), 4 patria k robotnícko-zamestnanecko-družstevným (napr. Lúčnica nad Žitavou, Neverice a iné) a 9 obcí patrí k robotnícko-družstevným typom (napr. Beladice, Lehota a iné).

3. **Obytno-poľnohospodárske obce** tvoria v Nitrianskom okrese tiež pomerne veľký počet (22), napr. Jarok, Pohranice a iné. Podiel pracujúcich mimo bydlisko prevažuje nad podielom doma pracujúcich. Poľnohospodárska výroba popri veľkej zamestnanosti mimo bydlisko (nad 50 %) tvorí v týchto obciach dosť významnú základňu ekonomickej aktivity. Po sociálnej stránke tieto obce patria prevažne k robotnícko-družstevným obciam (18), napr. Hájske, Volkovce a iné. Zvyšok tvoria robotnícko-zamestnanecko-družstevné obce (3), napr. Mojmírovce a jedna robotnícka obec (Alekšince).

4. **Obytno-priemyselná obec** je zastúpená v okrese Nitra iba jedinou obcou (Žirany), kde spomedzi ekonomických odvetví silne prevláda podiel doma pracujúceho obyvateľstva v priemysle (28,0 %). Pomerne vysokú zamestnanosť pre aktívne obyvateľstvo tu poskytujú Ladecké cementárne, n. p., závod Žirany. Obytný ráz obce je určený pomerne veľkým podielom pracujúcich mimo bydlisko (59,2 %). Podľa sociálnej skladby ekonomickej aktívneho obyvateľstva obec je robotníckeho typu.

5. **Obytno-poľnohospodársko-lesnícke obce** zastupujú v Nitrianskom okrese dve obce. Podiel pracujúcich mimo bydliska je nad 60 %. Z hospodárskych odvetví týchto obcí vedľa poľnohospodárstva významné postavenie v zamestnanosti zaujíma aj lesníctvo. Po stránke sociálnej štruktúry ekonomickej aktívneho obyvateľstva jedna obec (Zlatno) je robotníckeho a jedna obec (Topoľčianky) je robotnícko-zamestnaneckého typu.

6. **Obytno-poľnohospodársko-služobové obce** zastupujú v okrese tri obce. Podiel pracujúcich mimo bydliska je nad 55 %. V hospodárskej štruktúre popri poľnohospodárstve významne sú zastú-

pené aj služby. Po sociálnej stránke jedna obec je robotníckeho typu (Veľké Zálužie) a dve sú robotnícko-zamestnaneckého typu (Jelenec, Lefantovce).

7. Ob y t n o - p o ľ n o h o s p o d á r s k o - p r i e m y s e l n é o b c e patria k menej zastúpeným typom obcí v skúmanom okrese (2), v ktorých popri poľnohospodárstve je zastúpený aj priemysel. Podiel pracujúcich mimo bydliska je nad 50 % (Nové Sady a Rišňovce). Po sociálnej stránke Nové Sady sú robotnícko-zamestnanecko-družstevného typu a Rišňovce robotníckeho typu.

8. Po Ľ n o h o s p o d á r s k e o b c e tvoria v Nitrianskom okrese 4 obce. V poľnohospodárstve týchto obcí pracuje viac zamestnancov, ako je pracujúcich mimo bydliska. Po sociálnej stránke z nich 3 obce sú družstevno-robotníckeho typu (napr. Nevidzany) a jedna obec je družstevného typu (Štefanovičová).

9. Po Ľ n o h o s p o d á r s k o - o b y t n é o b c e zastupuje v okrese 5 obcí, v ktorých podľa zamestnanosti významné postavenia má poľnohospodárska výroba, kde pracuje nad 40 % vlastného ekonomicke aktívneho obyvateľstva. Po sociálnej stránke z nich dve obce sú družstevno-robotníckeho typu (Nemčičany, Tajná) a dve obce robotnícko-družstevného typu (Čifáre, Veľká Dolina) a jedna obec je robotnícko-zamestnanecko-družstevného typu (Malé Zálužie).

4. Záver

Zhrnujúc výsledky typizácie obcí, v skúmanom okrese prevažujú obytné obce, ktoré tvoria 46,8 % všetkých obcí v okrese, za nimi nasledujú obytno-poľnohospodárske obce, ktoré tvoria 27,9 %. Ostatné typy sú zastúpené nasledovne: mnohofunkcionálne obce 3,8 %, obytno-priemyselné 1,3 %, obytno-poľnohospodársko-lesnícke obce 2,5 %, obytno-poľnohospodársko-službové obce 3,8 %, obytno-poľnohospodársko-priemyselné obce 2,5 %, poľnohospodárske obce 5,1 % a poľnohospodársko-obytné obce 6,3 %.

Podľa sociálnej štruktúry ekonomicke aktívneho obyvateľstva obcí v Nitrianskom okrese najväčší podiel majú robotnícko-družstevné obce, ktoré tvoria 36,7 % všetkých obcí okresu. Pomerne veľký podiel pripadá aj na robotnícke obce — 29,1 %. Ostatné sociálne typy sú zastúpené nasledovne: robotnícko-zamestnanecké 13,9 %, zamestnanecko-robotnícke 1,3 %, robotnícko-zamestnanecko-družstevné 11,4 %, družstevno-robotnícke 6,3 %, družstevné obce 1,3 %. Priestorové rozmiestnenie jednotlivých funkcionálnych typov (hospodárske a sociálne typy) obcí v Nitrianskom okrese znázorňujem na pripojenom kartodiagramme. Geografické rozmiestnenie funkcionálnych typov obcí poukazuje na hospodárske a prírodné zvláštnosti jednotlivých časťí Nitrianského okresu.

L iterat u r a : t

1. BAŠOVSKÝ, O.: Predmet, metódy a vývinové smery geografie sídel. Acta geologica et geographica UC, Geographica, 3, Bratislava, Komen. univerzita 1963, s. 73—88.
2. BAŠOVSKÝ, O.: Funkcionálna klasifikácia sídel Oravy, Zborník PfD v Trnave — Prírodné vedy, Geografia, 1, Bratislava 1970, s. 113—133.
3. BELUSZKY, P.: Falus települések osztályozása. Földrajzi Értesítő, Budapest 1965, č. 14, s. 149—163.

4. BELUSZKY, P.: Hierarchie der Siedlungen in Ungarn. Petermanns Geographische Mitteilungen, 119, Leipzig, Geographisch-Kartographische Anstalt Gotha 1975, s. 40—53.
5. BELUSZKY, P., SIKOS, T. T.: Szolnok megye falusi településeinek típusia. Alföldi tanulmányok, Békéscsaba 1979, s. 89—116.
6. DOBROWOLSKA, M.: Przemiany struktury społecznogospodarczej wsi Malopolskiej. Przegląd Geograficzny, 31, Warszawa 1959, s. 3—32.
7. DZIEWÓŃSKI, K.: Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast. Prace geograficzne, 13, Warszawa 1967, s. 135.
8. IVANIČKA, K., ZELENSKÁ, A., MLÁDEK, J.: Funkcionálne typy vidieckych sídel Slovenska. Acta geologica et geographica UC, Geographica, 6, Bratislava, Komen. univerzita 1966, s. 51—92.
9. IVANIČKA, K.: Úvod do ekonomicko-geografického výskumu. Bratislava, SAV 1971, 374 s.
10. KOVALEV, S. A., POKŠIŠEVSKIJ, V. V.: Geografiya naselenija i geografiya obsluživanija. In: Naučnyje problemy geografii naselenija. Moskva 1967.
11. LÁZNIČKA, Z.: K funkční klasifikaci obcí Jihomoravského kraje. Sborník SČSZ, 74, Praha, Academia 1969, č. 2, s. 109—119.
12. LÁZNIČKA, Z.: Funkční klasifikace obcí České socialistické republiky. (Ekonomická struktura obcí ČSR podle pracovních příležitostí). Rozpravy ČSAV, 84, sešit 2, Praha, Academia 1974, 88 s.
13. MENDÖL, T.: Általános településföldrajz. Budapest, Akadémia Kiadó 1963, 567 s.
14. MENDÖL, T.: Néhány szempont a hazai településhálózat vizsgálata, településeink osztályozása és elhatárolása kérdéseiben. Földrajzi Értesítő, 16, Budapest 1967, s. 107—118.
15. OČOVSKÝ, Š.: Vývoj a funkcie miestnych stredísk na Slovensku. Geografický časopis, 34, Bratislava, Veda 1982, s. 221—241.
16. TÓTH, J.: A központi települések 1960—1870 közötti népességnövekedésének néhány jellegzetessége Magyarországon. Földrajzi Közlemények, 21, Budapest 1973, s. 252—262.
17. VEREŠÍK, J.: Geografia sídel. In: Slovensko — Lud I. časť. Bratislava, Obzor 1974, s. 463—644.
18. VOTRUBEC, C.: Lidská sídla, jejich typy a rozmístění ve světě. Praha, Academia 1980, s. 393.
19. VOTRUBEC, C.: Sídla ČSSR. In: J. Demek a kol.: ČSSR — Příroda, lidé a hospodářství. Studia geogr., 48, Geografický ústav ČSAV, Brno 1976, s. 185—194.
20. WALLNER, E.: A hazai település földrajzai kutatás időszerű kérdéseiről. Földrajzi Közlemények, 24, Budapest 1976, s. 45—80.

Summary

ECONOMICAL AND SOCIAL TYPES OF COMMUNITIES IN THE DISTRICT OF NITRA

The present paper gives a classification of communities in the district of Nitra. This classification is made on the basis of the analysis of the economical and social structure of the economically active population with respect to the population employed in their own settlements or in other settlements. On the basis of this analysis of the social structure of the economically active population the social types of communities are specified. In the district under study residential communities prevail, which is some 46,8 % of all communities. The second place is occupied by residential-agricultural communities, which makes some 27,9 %. Other types partake only with low quotients. In the social composition of the economically active population, the highest quotient show the worker-cooperative communities forming 36,7 % of all communities in the district. A relatively high quotient show worker communities — 29,1 %.

The space distribution of the economical and social types of communities in the district of Nitra is illustrated on a cartogram.

(Pracoviště autora: Pedagogická fakulta, Saratovská 19, 949 74 Nitra.)
Došlo do redakce v červenci 1983.

R O Z H L E D Y

JAROMÍR DEMEK

TEORETICKÁ GEOGRAFIE současný stav a perspektivy

J. D e m e k : *Theoretical Geography*. — Sborník ČSGS, 190, 1, p. 41—45 (1985). — The author gives a brief summary of the development of theoretical geography as a science on the boundary between geography and science of science. Geography is still mostly an idiographic science, but theoretical geography is pure nomothetic science dealing with the laws governing the geography as a science. The importance of „quantitative revolution“ for the development of the geography is discussed. The author underlines the importance of development of theoretical geography for further development of geography.

V 30. letech našeho století se začala rozvíjet nauka o vědě. Jejím úkolem je studium obecných zákonitostí vývoje a fungování vědy, struktury a dynamiky vědecké činnosti a interakce vědy s dalšími sférami materiálního a duchovního života společnosti. V 60. letech našeho století se nauka o vědě vyvinula v samostatnou vědeckou disciplínu. Souvisí to se zvýšeným zájmem o teorii vědy v období vědeckotechnické revoluce, kdy se věda mění v bezprostřední výrobní sítí. Současně s konstituováním nauky o vědě začíná vzrůstat i zájem o hlubší poznání vývoje, struktury, teorií a fungování dílčích věd.

V průběhu vědeckotechnické revoluce se mění význam jednotlivých věd v životě společnosti a současně praxe staví před jednotlivé vědy nové úkoly. Potřeby života a rozvoje lidské společnosti, požadavky praxe vždy byly podnětem pro rozvoj vědy. Je známo, že vysoká teoretická i praktická úroveň geografie v 16. až 19. století souvisela s velkým rozvojem geografických objevů a se studiem nově objevených zemí (Sauškin, 9, str. 5). Potom relativní význam geografie poklesl. V období vědeckotechnické revoluce v rámci „renesance syntetických věd“ význam geografie opět stoupá. Dokladem toho je mj. i skutečnost, že na 24. sjezdu KSSS byla geografie jmenována mezi fundamentálními vědami významnými pro život i rozvoj současné společnosti.

Důsledkem změn probíhajících v geografii v období vědeckotechnické revoluce je i vzrůst zájmu o teorii a metodologii geografie, strukturu a dynamiku, o vědecký jazyk geografie i o dialektické vztahy mezi geografií a praxí.

Změny v objektu a předmětu geografie, které se začaly projevovat v 30. letech našeho století a které vyvrcholily v 60. letech, jsou zejména:

- úplný přechod od zkoumání nově objevovaných částí naší planety ke

- zkoumání krajiny dlohu osídlené lidmi, s množstvím navzájem úzce souvisejících objektů přírody i výtvorů lidské společnosti,
- b) přechod k řešení otázek racionálního využívání přírodních zdrojů a ochraně životního prostředí,
  - c) přechod k řešení otázek racionální a optimální prostorové organizace výrobních sil a dalších aktivit lidské společnosti (Gochman — Rodoman, 4, str. 51).

Přechod geografie ke studiu kulturní krajiny podstatně změněné a stále více ovlivňované člověkem způsobuje, že i problémy stojící před geografií se stávají mnohem složitější. Proto praxe od geografie stále více vyžadovala hlubší proniknutí do podstaty jednotlivých přírodních i socioekonomických jevů a současně i hlubší studium podstaty vazeb mezi nimi. Větší složitost studovaných objektů a jevů i vztahů mezi nimi pak vyžadovala od geografů nejen pozorování, popsání a kvalifikaci, jak tomu bylo zvykem v geografii v minulosti, ale i kvantifikaci — ocenění podmínek a zdrojů v jejich prostorových a časových vztazích, a to nejen v současnosti, ale i v budoucnosti. Proto v 60. letech začínají být do geografie zaváděny nové metody přebíránané z matematiky, systémové teorie, teorie informace, kybernetiky ap. Geografové se učí nové terminologii a hledají nové geografické způsoby vyjadřování, které by byly pochopitelné i uživatelům geografických výzkumů (plánovačům, vodohospodářům, architektům ap.). Na Západě dostává toto období rozvoje geografie v 60. letech název „kvantitativní revoluce“. V socialistických zemích jsou pak geografové stále více vtahováni přímo do výroby a účast v projekci nutí geografy ke studiu nových stránek reálného světa. Zvládnutí těchto nových požadavků kladených na geografii však není možné bez rozvoje teorie geografie.

„Kvantitativní revoluce“ v geografii 60. let byla provázena „matematizací“ geografie. Podle J. G. Sauškina (9, str. 6) se matematické metody spolu s dalšími tradičními metodami geografie staly jednou z hlavních metod „obnovené geografické vědy“. V sovětské geografii oblast použití matematiky v geografii dostala název matematická geografie. B. L. Gurevič a J. G. Sauškin (6, str. 3) piší: „Pod termínem matematická geografie rozumíme vědu, která svým objektem je geografie a metodou — matematika. Používání formálních metod matematiky v geografii vede k objevení se matematické geografie. V širším slova smyslu — pod matematickou geografií my (tj. Gurevič a Sauškin) rozumíme vědu, která studuje matematickými metodami složité dynamické prostorově rozmístěné systémy, v kterých jsou v jeden celek spojeny bezprostředními i zpětnými vazbami příroda, výroba, obyvatelstvo (včetně jeho spotřeby).“ Termín matematická geografie použitý výše uvedenými autory pro nově vznikající dílčí geografickou vědu se však nevžil ani v sovětské, ani ve světové literatuře. Bylo tomu snad proto, že ve většině zemí byl již obsazen dříve.

V roce 1962 americký geograf William Bunge (2) použil pro označení stejného směru výzkumů, jaký definovali sověští geografové, termín teoretická geografie. J. G. Sauškin (9, str. 7) v předmluvě k ruskému vydání známé knihy W. Bungeho k tomu píše: „Teoretická geografie v současné etapě jejího vývoje ve velké míře používá matematické metody, samozřejmě teoretická geografie je širší a neomezuje se pouze na matematickou geografii.“

Teoretická geografie jako nová dílčí geografická věda se intenzív-

ně rozvíjí od 60. let našeho století. Za uplynulé čtvrtstoletí byla uspořádána řada seminářů a vyšla řada závažných prací, a to jak v socialistických, tak i dalších státech. Objevila se i kritika „kvantitativní revoluce“. Přední slovenští geografové E. Mazúr, J. Drdoš a J. Urbánek (8, str. 6) píší, že „tzv. matematizace nebo exaktizace geografie“ se nachází ve slepé uličce. Podle autorů se ukazuje, že kvantifikační aspekty a mechanické převody různých postupů, pokusy o modely ap. jsou málo úspěšné už z toho důvodu, že geografické prvky, s kterými se v nich pracuje, se obvykle přebírají z klasifikace a systematiky tradiční geografie a jsou většinou pro konkrétní exaktní operace nevhodné. Tato kritika je oprávněná, protože využívání matematických pojmu a metod bez hlubokých představ o podstatě objektů a jevů obvykle vytváří jen zdání, dojem znalosti (Gochman — Rodoman, 4, str. 58). Proto nové metody vyžadují i rozpracování metod vysvětlení (explanace) a teorií. Proto pojímání teoretické geografie v posledním desíti letech prodělalo vývoj od pouze matematického chápání obecných zákonitostí geografie (tj. od matematické geografie v sovětském pojetí) k širšímu, mnohonásobnějšímu pojetí (Sauškin, 10, str. 18).

Presto však stále v definicích teoretické geografie ve světové literatuře existují rozdíly. Uvedme si některé vybrané definice:

W. Bunge (2, str. 241) píše: Teoretická geografie odpovídá na otázku, proč se tento objekt nebo jev zde nachází. Teoretická geografie, stejně jako všechna ostatní odvětví vědy, pracuje s faktickými materiály (popisy), avšak zabývá se rovněž otázkami vědecké teorie, vazbou faktů s logikou s cílem prognózovat chod jevů.

A. M. Kolotijevskij (7, str. 9): Teoretická geografie v širším smyslu je obecná teorie systému geografických věd, souhrn nejobecnějších (ale ne všech), ale pouze navzájem souvisejících geografických koncepcí, teorií, hypotéz, ale teoretická geografie v užším smyslu — je obecnou teorií geografických prostorových systémů.

A. M. Smirnov (12, str. 29 a 30): Teoretická geografie zevšeobecňuje výsledky všech (geografických) věd, stanoví objektivní zákony platné pro všechny tyto vědy, formuluje hlavní teoretické zákonitosti geografie vcelku.

V. M. Gochman a J. G. Sauškin (5, str. 22): Teoretická geografie zevšeobecňuje teoretické výsledky všech dílčích geografických věd, které studují pro každou z nich příznačné jednotné geografické objekty. V důsledku zevšeobecnění teoretických představ o formování, vývoji a vlastnostech tétoho objektu vznikl pojem geosystém jako odraz reálné skutečnosti. Pojem geosystém umožnil stručně definovat geografii jako vědu o zákonech vývoje geosystémů a jejich řízení. Teoretická geografie studuje nejobecnější vlastnosti různých geosystémů, ale rovněž způsoby jejich modelování a formalizace, umožňující objevení zákonů jejich vývoje.

V. Gardavský a M. Hampí (3, str. 28): Teoretická geografie zkoumá obecné zákonitosti struktury a vývoje geografických systémů.

J. Demek (13, str. 7): Teoretická geografie se zabývá studiem obecných zákonitostí geografie.

V. M. Gochman a B. B. Rodoman (4, str. 54): Teoretická geografie zevšeobecňuje výsledky dílčích geografických věd a do jisté míry i dalších sousedních disciplín, které se zabývají životním prostředím.

Z uvedeného vyplývá, že definice teoretické geografie prodělaly

určitý vývoj v souvislosti s vývojem pojímání této dílčí geografické vědy na styku s naukou o vědě a s filozofií. Teoretická geografie v dnešním pojetí je tedy dílčí geografická věda zabývající se studiem obecných zákonitostí geografie jako vědy. Teoretická geografie není totožná s teorií geografie. Teorie geografie je širší než teoretická geografie, protože vedle obecných zákonitostí, platných pro celou geografii, zahrnuje i užší speciální pojmy a zákonitosti dílčích geografických věd. Na druhé straně teoretická geografie představuje ucelenější soustavu poznatků než teorie geografie (Gochman — Rodoman, 4, str. 52).

Existence teoretické geografie nijak nebrání tomu, aby v rámci dílčích geografických věd existovaly teoretické disciplíny jako teoretická geomorfologie, teoretická socioekonomická geografie (B. N. Semevskij, 11) ap. Naopak existence teoretické geografie vede k výměně myšlenek mezi dílčími geografickými vědami a ke vzájemnému obohacování jejich teoretických a metodologických částí (Gochman — Rodoman, 4, str. 54).

Někdy vznikají proti teoretické geografii námitky, že není třeba rozlišovat vědy teoretické a neteoretické, protože teorie je nezbytná součást vědy (Gochman — Rodoman, 4, str. 57). V geografii však problém spočívá v tom, že geografie (zejména regionální geografie) je do značné míry věda idiografická, tj. studující unikátní, neopakovatelné objekty na Zemi. I když se geografie stále více zabývá obecnými zákonitostmi svého objektu, přesto zůstává skutečností, že Praha, Středočeský kraj, Československo, Evropa, Eurasie ap. jsou objekty, u nichž unikátnost, neopakovatelnost převládá nad opakujícími se rysy (hlavní město, vnitrozemský stát, kontinent ap.). Teoretická geografie je pak věda čistě nomotetická.

Důležitou součástí teoretické geografie jsou matematické metody. W. Bunge (2, str. 241) píše: „Libovolné geografické objasnění nebo prognóza rozmístění jevů na zemském povrchu souvisí se studiem přemístování. Přemístování odlišuje geografické pochody od ostatních procesů. Rozhodli jsme se pochody související s přemístováním — takové jako cirkulace, difúze, interakce, toky ap., nazvat prostorové pochody. Podobné typy přemístování, jako jsou říční odnos nebo migrace obyvatelstva do urbanizovaných oblastí, vyvolávají změny v rozložení prvků na zemském povrchu. Rozložení prvků nazýváme prostorová struktura, přičemž ztotožňujeme pojmy „struktura“ a „geometrie“. Geometrie je dostatečně objemný pojem, který zahrnuje všechny aspekty struktury: konfiguraci, morfologii, vzdálenost, rozšíření, sklon, formu, orientaci ap. Prostorový pochod a prostorová struktura jsou nerozlučně spjaty mezi sebou. Spolu tvoří prostorové vazby — předmět studia teoretické geografie.“

Vedle matematických metod geografického poznání však teoretická geografie musí nezbytně rozpracovávat i další metody geografického poznání, tvorbu hypotéz a geografické teorie.

Značný význam pro další rozvoj teoretické geografie měl vznik a vývoj teorie geografických systémů (geosystémů). Není náhodou, že některé z výše uvedených definic teoretické geografie (např. V. M. Gochmana a J. G. Sauškina, 5, V. Gardavského a M. Hampla, 3) přímo uvádějí, že teoretická geografie se zabývá studiem nejobecnějších vlastností různých geosystémů. Teorie geosystémů je tedy důležitou součástí teoretické geografie.

Současná teoretická geografie by proto podle mého názoru měla zahrnovat následující části:

1. Metageografií zabývající se objektem a předmětem geografie, postavením geografie v soustavě současných věd a otázkami systému geografických věd.
2. Metodologické základy geografie, tj. získávání, klasifikace a systematizace geografických informací, jejich vysvětlení a zevšeobecnění, tvorba hypotéz a teorií. Současně sem náležejí i otázky matematizace geografie.
3. Teorii geosystémů se základy systémového myšlení, systémové analýzy, modelování.
4. Geografickou prognózou.
5. Společenské funkce geografie.
6. Perspektivy geografie.

Teoretická geografie je dnes důležitou součástí systému geografických věd v období vědeckotechnické revoluce. V teorii geografie a tím i v teoretické geografii je dosud řada nepřesností a nejednotností. I v základních obecně geografických pojmech jako jsou otázky objektu a předmětu geografie, jeho vymezení a prostorová diferenciace, matematizace geografie, geografická prognóza ap. existuje jak na národní, tak i mezinárodní úrovni řada rozporů a nedostatků. Je v zájmu nejen geografie jako vědy, ale i v zájmu jejího uplatnění v praxi, aby došlo ke standardizaci základních teoretických pojmu. Teoretická geografie hraje v tomto úsilí významnou roli.

Vybraná literatura:

1. ALAJEV, E. B.: Socialno-ekonomičeskaja geografija. Moskva, Mysl 1983, 290 s. + slovník.
2. BUNGE, W.: Theoretical Geography. Lund Studies in Geography ser. C: General and Mathematical Geography 1, Lund. (Ruský překlad Těoretičeskaja geografija. Moskva, Progress 1967, 279 s.)
3. GARDAVSKÝ, V., HAMPL, M.: Základy teoretické geografie. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1982, 85 s.
4. GOCHMAN, V. M., RODOMAN, B. B.: Někotoryje napravlenija razvitija těoretičeskoj geografii v SSSR. Voprosy geografii 100, Moskva 1976, s. 51—61.
5. GOCHMAN, V. M., SAUŠKIN, J. G.: Sovremennyye problemy těoretičeskoy geografii. Voprosy geografii 88, Moskva 1971, s. 5—28.
6. GUREVIČ, B. L., SAUŠKIN, J. G.: Matěmičeskij metod v geografii. Vestnik MGU, serija geografičeskaja, Moskva, MGU 1966, s. 3—28.
7. KOLOTIJEVSKIJ, A. M.: Sostojaniye i těndencii razvitija osnovnych těoretičeskikh koncepcij v sovetskoj geografii. In: A. M. Kolotijevskij, ed.: Těoretičeskaja geografija, Riga, LGU 1973, s. 3—15.
8. MAZÚR, E., DRDOŠ, J., URBÁNEK, J.: Krajinné syntézy — ich východiská a směrování. Geografický časopis, 35, Bratislava, SAV 1983, č. 1, s. 3—19.
9. SAUŠKIN, J. G.: Predislovje k těoretičeskoj geografii Viljama Bunge. In: W. Bunge: Těoretičeskaja geografija. Moskva, Progress 1967, s. 5—19.
10. SAUŠKIN, J. G.: Těorieja geografii i těoretičeskaja geografija. In: A. M. Kolotijevskij, ed.: Těoretičeskaja geografija, Riga, LGU 1973, s. 16—20.
11. SEMEVSKIJ, B. N.: Těoretičeskaja ekonomgeografija. Leningrad, Nauka 1981, 172 s.
12. SMIRNOV, A. M.: Obšegeografičeskije poňatija. Voprosy geografii, 88, Moskva, Mysl 1971, s. 29—64.
13. DEMEK, J.: Teoretická geografie: Principy a problémy. Studia Geographica, 46, Brno, GgÚ ČSAV 1974, 77 s.

(Pracoviště autora: přírodovědecká fakulta UJEP, Kotlářská 2, 611 37 Brno.)
Došlo do redakce v březnu 1984.

JAN BÍNA

FEDERATIVNÍ STÁTY SVĚTA

J. Bína: *Federal States in the World*. — Sborník ČSGS, 90, 1, p. (1985). — The paper discusses the present existing 19 federal states from different geographical views (distribution in the world, structure of population, origin, historico-geographical development). At the same time the main characteristics of federal constitutions are mentioned and compared.

1. Úvod

Hledisko vnitřní státní organizace je důležitou součástí politicko-geografických studií. Objevil-li se politickogeografický přehled světa se zaměřením na vnitřní aspekty států a závislých zemí v Rozhledech Sborníku ČSGS nedávno (J. Bína, 2), pak další navázání je vedeno z pozic užších a stejnорodějších konstitučních základů, tj. ve skupině států se srovnatelnými formálními charakteristikami.

Takovou skupinou jsou v tomto příspěvku státy, v jejichž rámci existují další státní útvary, tj. státy složené, federace. Jde o pokus o soubornější pojednání o této státní formě z hledisek geografických (rozšíření ve světě, populačně geografické a historickogeografické kořeny) při současném rozvedení základních obecných charakteristik federativního uspořádání. Takový souhrn se neobjevuje ani v geografické, ani v politické, resp. právnické literatuře. To, že také náš stát je federací, dodává tématu i další smysl: možnost zasazení československé federace do kontextu ostatních federací světa.

2. Vymezení souboru federativních států

Velká většina zemí světa představuje unitární státnost. Z hlediska správy se takové země dělí na administrativně územní jednotky, v nichž působí orgány příslušného státu. Určitá skupina zemí se však rozděluje na územní celky, jež jsou řízeny orgány opírajícími se o vlastní svébytnou státnost; ta koexistuje s ústřední státností. Jsou-li vlastní státní orgány zastoupeny ve všech územních celcích dané země (s příp. výjimkou teritorií společného zájmu nebo nezalidněných), vykazuje státní forma takové země rysy státu *federativního* (*svazového*, *spolkového*) neboli *federace*. Charakterizujícím principem je symetrie.

V případě, že druhotnou státnost vykazuje jen určitá část země, tj. místo symetrie se uplatňuje asymetrie, jde o (selektivní) autonomii. Au-

tonomní území má státnost dvojí, neautonomní, spravované ústřední vládou, pouze jednu. Z geografického hlediska se takové státy označují jako nepravé federace (např. Tanzanie, Barma, Svatý Kryštof a Nevis, ale i RSFSR). Poněkud odlišné je užší právní hledisko, v němž rozhoduje, zda autonomní státy jsou suverenní (tj. nemohou být zrušeny ústředními orgány proti své vůli). Za federaci je pokládán každý stát, na jehož území existuje alespoň jeden další suverénní státní útvar. V dalším hodnocení budeme nicméně vycházet z geografického hlediska symetrické skladebnosti federativních států.

Základním a jediným všeobecně platným kritériem pro vymezení souboru federativních států je ústavní prohlášení určitého státu federací. S tím souvisí proklamace dílčích územních celků země jako federálních států,¹⁾ tj. subjektů federace. Jen na ústavě závisí, je-li např. jinak podobný způsob státní organizace dvou srovnávaných zemí deklarován v jednom případě jako federace a ve druhém případě jako unitární decentralizovaný stát. Federací nebyla např. vyhlášena Belgie, i když její tři oblasti mají nyní rozsáhlé pravomoci, nebo Španělsko, kde byla již územně dokončena decentralizace vtiskující oblastem faktické rysy státnosti.

Nutné je rozlišovat federaci od konfederace, která je soustátím vzniklým smlouvou mezinárodní povahy.

Podle ústavního kritéria lze v současném světě nalézt mezi nezávislými státy 19 federací (viz tabelární přehled).

V hrubých rysech lze federativní model státu charakterizovat několika předmětnými rysy. I když jejich klasifikační platnost snižují četné výjimky, uvedeme hlavní z nich a pro ukázku i některé výjimky.

Existence vlastních ústav federálních států. Vlastní ústava dokumentuje samostatnou státotvornou schopnost členských států. V některých federacích existuje však pouze svazová ústava (např. v Indii s výjimkou států Džammú a Kašmír, rovněž v ČSSR nebyly zatím vydány ústavy ČSR a SSR).

Dvojí státní občanství. Ve federacích bývá obvyklé současné občanství federace (prvotní) a členského státu. Některé federace znají však jen prvotní státní občanství (např. Indie).

Dvojí zákonodárství. To je znak, který se vyskytuje bez výjimky u všech federací. Ale navíc jej lze najít u unitárních decentralizovaných států, které přiznávají svému regionálnímu stupni správy zákonodárnou pravomoc (již zmíněná Belgie, Španělsko, ale i Itálie aj.).

Dvojí soustava soudnictví. Uplatňuje se tam, kde do pravomoci členských států přísluší i stanovení práva (trestního, občanského aj.). V jeho rozsahu působí soudy členských států, ve sféře federálního práva pak soudy federální. Tento stav je např. v USA. V řadě federací je však systém práva jednotný, a proto takto pojaté soudy členských států neexistují (mj. i v ČSSR).

Členské státy = nositelé státního vlastnictví. Na rozdíl od buržoazních federací se tento znak nevyskytuje u federací socialistických s pojetím státního vlastnictví jako všelidového. Subjektem státního vlastnictví je v ČSSR pouze československý stát, v SSSR pouze sovětský stát.

---

¹⁾ V české terminologii je třeba pojem federální stát používat pro členský stát federace, nikoli jako synonymum federativního státu.

3. Geografické rysy souboru federativních států

Federativní uspořádání je převládajícím modelem organizace největších zemí světa. Mezi 10 územně nejrozsáhlejšími státy je 7 federací. Z aspektu lidnatosti je analogický poměr 6 : 4. To již napovídá i na velikostní skladbu vlastního souboru federativních států. Stanovíme-li kritérium velké země 1 mil. km² nebo 50 mil. obyvatel, pak podmínce splňuje 11 federací z 19 (Argentina, Austrálie, Brazílie, Kanada, Mexiko, Nigérie, NSR, Pákistán, SSSR a USA). Středně velké země (větší než 100 tis. km² nebo 10 mil. obyvatel) jsou v souboru zastoupeny čtyřmi zástupci (ČSSR, SFRJ, Malajsie, Venezuela). Zbývající čtyři federace (Rakousko, Spojené arabské emiráty, Švýcarsko a zejména Komory) patří k malým státům.

Převaha velkých zemí souvisí relativně více s určitou výhodností decentralizované správy rozsáhlého státního celku (využívající k tomu účelně historickogeografických motivů) než s existencí vícenárodnostní resp. vícejazykové struktury obyvatelstva. Ta není ve velkých zemích — federacích typická. A vyskytuje-li se, netvoří vždy základ federace. Např. v Kanadě je sice francouzsky mluvící obyvatelstvo soustředěno do provincie Québec, ale proti této jedné provincii stojí devět provincií anglofonních. Pouze čtyři velké federace (SSSR, Indie, Pákistán a Nigérie) a dvě středně velké (Jugoslávie, Československo) jsou vybudovány na národnostně-etnické skladbě obyvatelstva. Je ovšem třeba vidět, že v těchto zemích zaujmají etnické skupiny konkrétní ucelená území, která mohou být vyhlášena jejich národními státy. Při etnickém prolnutí obyvatel (např. v Malajsii) nemůže být toto hledisko použito.

Federativní státy jsou vcelku rovnoměrně rozloženy ve všech částech světa: Evropa — 6, Asie (bez SSSR) — 4, Afrika — 2, Amerika — 6, Austrálie — 1. Z hlediska základního rozdělení převažují mezi nimi rozvojové země (10). Následují vyspělé kapitalistické státy (6) a socialistické země (3).

4. Nosné principy a vnitřní vývoj federací

Existují čtyři způsoby vzniku nezávislého federativního státu: a) spojení dříve samostatných států, popř. členů konfederace (např. USA, SSSR), b) ústavní reorganizace původně unitárního státu (např. ČSSR), c) vznik samostatného federativního státu spojením bývalých závislých zemí (např. Austrálie), d) udělení nezávislosti složené závislé zemi (např. Spojené arabské emiráty).

Počet členských států již existující federace může být méněn vnitřními reorganizacemi nebo v souvislosti s územními zisky či ztrátami.

V členění podle základních nosných principů federací — etnického a historickogeografického — probereme nyní všechny v současné době existující nezávislé federativní státy světa.

Etnický princip

Státotvornou aplikaci zásady národního sebeurčení poprvé v dějinách provedla socialistická federace — Sovětský svaz. Leninem koncipovaná Deklarace práv národů Ruska ze 16. 11. 1917 stanovila: 1. rovnost

a suverenitu národů, 2. právo na sebeurčení až do oddělení a vytvoření samostatného státu, 3. zrušení všech národnostních a náboženských privilegií, 4. svobodný rozvoj národnostních menšin. Na jejím základě byla poskytnuta nezávislost Finsku a vytvořeny vedle RSFSR postupně tyto státy: Ukrajinská SSR, Běloruská SSR, Estonská SSR, Lotyšská SSR, Litevská SSR (v posledních třech bylo sovětské zřízení potlačeno v následující občanské válce a intervenci), Ázerbájdžánská SSR, Arménská SSR a Gruziňská SSR (tyto tři se v březnu 1922 spojily v Zakavkazskou SFSR). Bývalé ruské protektoráty Chorezm, Buchara a Tannu-Tuva byly přeměněny v lidové republiky.

Od roku 1920 nabyl dosavadní vojensko-ekonomický svazek samostatných sovětských republik povahy konfederace. Byl vytvořen systém tzv. dělnicko-rolnických smluv mezi SSR, který obsahoval např. zřizování společných lidových komisariátů (obrany, zahraničního obchodu, financí aj.). V létě 1922 se předpokládal vstup SSR do RSFSR s právy autonomních republik. Naproti tomu V. I. Lenin navrhl vytvoření nové federace, do níž by vstoupila rovnoprávně i RSFSR. Tento návrh byl posléze přijat a 30. 12. 1922 realizován vyhlášením SSSR čtyřmi zakládajícími státy (RSFSR, USSR, BSSR, ZSFSR). Lidové republiky Buchara a Chorezm se v roce 1924 připojily k RSFSR. Další vývoj sovětské federace se vyznačoval konstituováním jejich nových subjektů jak vnitřními reorganizacemi, tak opětým územním získáním Pobaltí v roce 1940. V jednom případě se SSR přeměnila v ASSR (jde o Karelskou ASSR). Tannu-Tuva setrvala v samostatném postavení do roku 1944, kdy vstoupila do SSSR (dnes Tuvinská ASSR v rámci RSFSR).

Jako druhá socialistická a zároveň národnostní federace byla v roce 1945 nově uspořádána Jugoslávie. Národy Jugoslávie — Srbové, Chorvati, Slovinci, Makedonci a Černohorci — získaly své národní státy, lidové, od roku 1963 socialistické republiky. V rámci Srbské SR jsou začleněny dva autonomní kraje s národnostními menšinami (Kosovo a Vojvodina). Šestá republika byla zřízena v historické politické jednotce Bosna a Hercegovina. Avšak i zde spolupůsobí národnostní aspekt: relativní většinu (téměř 40 %) obyvatel Bosny a Hercegoviny tvoří Muslimové, což je v SFRJ uznána národnost zdůrazňující především své islámské náboženství.

V roce 1947 vznikly rozdelením bývalé Britské Indie dva samostatné státy: Indie a Pákistán. Britská Indie měla značně komplikovanou správní strukturu, v níž vedle koloniální správě přímo podřízených oblastí existovalo několik set knížecích států a státečků pod britským protektorátem. Nezávislá Indie byla vyhlášena na území bývalé přímé koloniální správy, protektoráty se nestaly automaticky její součástí. Nicméně do roku 1948 se do dominia přičlenila většina knížectví; proces integrace byl dokončen těsně před přeměnou na republiku v roce 1950. Členské státy indické federace se tehdy členily na 2 skupiny: a) státy vzniklé z provincií bývalé koloniální správy, b) bývalá velká knížectví a státy vzniklé spojením býv. menších knížectví. Tento systém doznal zásadní změny v roce 1956, kdy bylo vytvořeno 14 států stejně kategorie na základě uplatnění etnicko-jazykového rozčlenění obyvatelstva. Později se počet subjektů federace zvyšoval vnitřními reformami a v jednom případě rozšířením území (o Sikkim), až dosáhl současněho stavu 22 států. Část území státu Džammú a Kašmír je dosud obsazena Pákistánem. Sporné s ČLR je svažové území Arunačálpradéš.

Pákistán zaznamenal v prvních letech nezávislosti podobný vnitřní státoprávní vývoj jako Indie. Do roku 1971 byl federací dvou částí, z nichž vznikl: Západní a Východní. Když se v roce 1971 osamostatnil Východní Pákistán pod názvem Bangladéš, byly na území Západního Pákistánu, nyní jen Pákistánu, nově územně organizovány provincie, které přešly v roce 1973 do postavení členských států nové federace. Provincie Balúčistán, Pandžáb a Sindh jsou vymezeny podle převládající etnické příslušnosti obyvatelstva. Po vojenském převratu v roce 1977 byla platnost ústavy pozastavena a pravomoci provincií podstatně zmenšeny.

Podobně jako v Indii a Pákistánu se uskutečnily zásadní průběžné změny i ve federaci *Nigérie*. V roce 1960 ji vytvořily 4 oblasti. Tento systém byl v roce 1967 nahrazen členěním do 12 států. Po potlačení biaferského povstání, zahájeného v tomtéž roce, se rozšířil počet států na současných 19, v souladu s hlavními etnickými skupinami obyvatelstva. V současné době jsou státy spravovány vojenskými administrátory přímo podřízenými ústřední vládě.

Nejmladší federaci založenou na etnickém principu představuje Československo od 1. 1. 1969. Ústavní zákon o čs. federaci č. 143/1968 Sb. rozdělil původně unitární stát na federaci dvou socialistických republik — České a Slovenské. Ve světovém srovnání je ČSSR federací s nejnižším počtem členských států.

HISTORICKO GEOGRAFICKÝ PRINCIP

Nejsou-li členské státy ve federaci vymezeny podle národnostního hlediska, znamená to, že v politickosprávní praxi země se udržuje vliv určitých výchozích územních struktur. Mohou pramenit z feudálního rozdělení, mohou mít základ ve vymezení koloniálních jednotek, z nichž nezávislá země vznikla, mohou konečně být vyvolány odlišnostmi v procesu osídlování a osvojování území. Obyvatelé převážně většiny takových federací se považují za jediný národ.

Klasickým příkladem je nejdéle existující federace světa a první z moderních buržoazně demokratických republik — *Spojené státy americké*. V letech 1607—1733 vzniklo na východním pobřeží Severní Ameriky postupně 13 anglických kolonií. I když zdroje jejich osídlování byly totožné, vytvořila se záhy specifická tvář každé kolonie, daná i odlišnostmi ve formě správy a v náboženských poměrech. Severní kolonie se vyznačovaly rozvojem průmyslu, jižní se staly středisky plantážnicko-otrokářského výrobního systému. Rostoucí britský kolonialistický tlak, motivovaný obavami z obchodní a průmyslové konkurence, vedl v roce 1776 k buržoazně revolučnímu vyhlášení nezávislosti USA jako konfederace 13 států — bývalých kolonií. V podmírkách války s Británií a jejích důsledků se však brzy ukázala potřeba ústřední moci. Proto byla v roce 1787 schválena a roku 1789 ratifikována ústava, která změnila USA ve federaci. Protože od počátku se předpokládala územní expanze do vnitrozemí kontinentu, byla ještě roku 1787 vydána tzv. Nařízení o Severozápadu. Stanovovala mj., že překročí-li počet svobodných obyvatel určitého vnějšího uceleného obvodu 60 tisíc, může být toto území přijato do Unie jako nový stát. Tato právní norma se stala hlavním základem pro vytváření dalších států USA mimo původní území. Některé státy vznikly na území získaném koupí (Louisiana) nebo vojensky dobytém na Mexiku (Texas, Nové Mexiko aj.). Souvislé území zahrnulo po-

stupně 48 států. Poslední dva — Aljaška a Havajské ostrovy — vznikly inkorporací závislých zemí v roce 1959.

Situace původní britské kolonizace Severní Ameriky je charakteristická i pro španělské a portugalské obsazování Latinské Ameriky. Také zde vznikaly jednotlivé, navzájem oddělené kolonie, hospodářsky a správně poměrně samostatné. Svůj svéráz si zachovávaly — jako provincie — i v procesu počínajícího národně-ovsobozeneckého hnutí počátkem 19. století.²⁾ V osvobodivších se zemích španělské části Ameriky se stala otázka správy provincií jedním z klíčových vnitropolitických bodů a polarizovala občany na stoupence unitarismu a federalismu. Spory často nabýly povahu občanské války. Je zajímavé, že tam, kde se prosadili unitaristé, zpečetili většinou své vítězství odstraněním provincií vůbec a jejich nahrazením departamenty, tj. prostými územními „odděleními“ státu (např. v Kolumbii, Peru aj.).

Federalisté však postupně zvítězili ve čtyřech latinskoamerických zemích (vyjma přechodných historických útvarů, např. Spojených států středoamerických). Nejdříve z nich vyhlásila nezávislost *Argentina* (1816). První argentinskou republiku přerušila občanská válka vyvolaná federativní ústavou z roku 1853; unitaristé byli poraženi a ústava formálně platí dodnes. Rovněž *Mexiko* (nezávislé od roku 1821) prodělalo dlouholetou občanskou válku a federativní uspořádání definitivně zakotvila až ústava z roku 1917. Vyhlášení samostatného císařství v *Brazílii* (1822) integrovalo celou portugalskou Ameriku, na rozdíl od španělské. V roce 1889 se změnila státní forma Brazílie na republiku. *Venezuela* vznikla roku 1831 oddělením od Velké Kolumbie. Občanská válka mezi federalisty a unitaristy zde probíhala v letech 1846—1863. V roce 1954 byla federace částečně centralizována (formálně to našlo výraz ve změně oficiálního názvu ze Spojených států venezuelských na Venezuelskou republiku).

Rozmnožování subjektů federace ve zmíněných latinskoamerických zemích probíhalo většinou cestou vnitřních reorganizací. K podpoře osvojenování okrajových částí státního teritoria existují v těchto zemích pružné předpisy pro povýšení svazových území při dosažení určitého stupně rozvoje na federální státy, popř. pro povýšení excentrického rozvojového prostoru v některém státě do samostatného postavení. V Mexiku stačí např. dosažení 80 tisíc obyvatel. Posledním aktem tohoto vývoje bylo vyhlášení svazového území Rondônia 23. federálním státem Brazílie (1981).

Zatímco španělským koloniím se podařilo získat nezávislost relativně záhy, dříve než se v nich zkonzolidoval jednotný názor na systém vnitřní správy, odlišná situace byla v dalších dvou skupinách britských kolonií, spojených geografickými vazbami — v budoucí Kanadě a Australském společenství.

S kolonizací Kanady započala v roce 1608 Francie, nejprve v území kolem řeky Québec a později na rozsáhlých plochách tzv. Nové Francie. Britská území se omezila na atlantské pobřeží. V roce 1763 se mocenský poměr změnil a definitivně přesunul na stranu Británie, původní Novou Francii rozdělili Angličané na Horní a Dolní Kanadu. Hnutí za

²⁾ Formou tohoto hnutí byly někdy právě smlouvy a vojenské dohody provincií. Tak např. v roce 1810 svrhly Spojené provincie La Plata španělského místokrále.

nezávislost akceptovala Velká Británie v roce 1867 přijetím Severoamerického zákona. Podle něho byly Horní Kanada (nově Ontario), Dolní Kanada (nově Québec), Nové Skotsko a Nový Brunšvík sloučeny jako provincie do federativního dominia. Federace se později územně rozšířovala o původně nezahrnuté britské kolonie (poslední Nový Foundland až v roce 1949) a o provincie vznikající v kolonizovaném vnitrozemí.

Na území Austrálie se stal první britskou kolonií Nový Jižní Wales (roku 1788), v podstatně větším územním rozsahu než dnes. Od poloviny 19. století celkem šest kolonií se vyvíjelo poměrně separatisticky a i požadavky na politické sjednocení se objevily relativně pozdě. Společný stát byl vytvořen v roce 1901. Jeho uspořádání nedoznalo od té doby změn.

V Evropě vznikly federace s jiným než národnostním základem výlučně na území, které kdysi, alespoň po určitou dobu, náleželo ke středověké římskoněmecké říši (formálně zanikla roku 1806). Ten to útvar netvořil unitární státní celek a ten nevznikl ani v jeho nástupních formách (konfederace Německý spolek, od roku 1871 federativní Německá říše). Během staletí trvání vtiskla složená státní forma německému národu tradici územního partikularismu. Přenesla se i do postupně se osamostatňujících národů švýcarského a rakouského.

Původ Švýcarska jako volného sdružení tří odbojných území římskoněmecké říše — kantonů Uri, Schwyz a Unterwalden — sahá ovšem až k roku 1291. Diplomatickou politikou i vojensky dokázalo švýcarské spříseženstvo postupně rozširovat své území jak o další členy konfederace, tak o poddanská teritoria a vydobýt si nezávislost na říši. Po intermezzu unitární Helvetské republiky (1798–1803) bylo obnoveno kantonální zřízení a ze 6 poddanských území se staly rovnoprávné kantony. Ústava z roku 1848 změnila Švýcarsko z konfederace ve federaci. Jazykové rozdílnosti nejsou ve Švýcarsku chápány národnostně a ani ve smyslu nároku na jazykovou ucelenosť kantonů (výjimkou je vznik kantonu Jura v roce 1978).

Současné Rakousko vzniklo roku 1918 v územích, která tvořila jádro bývalých habsburských držav. Nový stát spojil tyto země spolkovým svazkem a nenavázal tak na Rakousko (Předlitavsko) před rokem 1918, které bylo zemsky decentralizovaným, ale unitárním státem.

Po porážce Německa ve II. světové válce byly nově organizovány vnitroněmecké územní celky. Místo tzv. staroněmeckých států byly zřízeny země. V západních sektorech se prosadilo pojednání jejich federativního spojení.³⁾ V roce 1949 byla vytvořena Spolková republika Německa.

Zbývající tři federace v Asii a Africe získaly samostatnost v historicky posledním období likvidace kolonialismu. Nejdelší období nezávislosti zaznamenává Malajsie (od roku 1957, jako Malajsko). Dnešní uspořádání západní části Malajsie — Malajského poloostrova — tvoří jednak 2 bývalé přímé britské kolonie, dnes uspořádané jako republiky, a dále 9 sultanátů pod někdejším britským protektorátem. Malajsie sama vznikla v roce 1963 připojením východní části na ostrově Borneo. Oba zdejší členské státy mají rovněž přímý koloniální původ a dnes republikánskou formu. Malajsie je tak jedinou federací světa, kde státní forma členských států se navzájem liší.

³⁾ V sovětském sektoru byl naproti tomu přijat princip unitarismu při zemské decentralizaci; tyto charakteristiky měla pak NDR do roku 1953.

Spojené arabské emiráty vyhlásily nezávislost v roce 1971. Před tímto datem šlo o volné sdružení sedmi emirátů někdejšího Pirátského pobřeží, které roku 1892 uzavřely s Velkou Británií smlouvy o ochraně a odřekly se pirátství (odtud dřívější název Smluvní Omán).

V minulém uspořádání leží částečně základ i federace *Komory* (nezávislé od roku 1975), jediného vysloveně malého federativního státu světa. Pravděpodobně hlavním federativním důvodem však je „přirozená“ rozčleněnost ostrovní země. Komory (podporované v tom OSN) považují za svou součást i ostrov Mayotte, který Francie nově vzniklému státu nepředala.

5. Některé charakteristiky postavení členských států v rámci federací

Obecnou zásadou federací je *rovnost členských států*, bez ohledu na jejich územní a populační velikost. Má to význam zejména tam, kde některý z federálních států výrazně převyšuje ostatní (např. RSFSR v SSSR). Institucionálně zajišťuje tuto zásadu — vedle funkce zastoupení členských států v zákonodárném procesu federace — tzv. *federální komora parlamentu* (Sovět národností v SSSR, Sněmovna národů v ČSSR, Senát v USA apod.). Tuto instituci lze nalézt ve 14 ze 17 sledovaných federací (Nigérie a Pákistán stojí mimo pro suspendování jejich ústav).⁴⁾ Z toho v 10 případech jsou federální komory parlamentu konstruovány tak, aby jednotlivé členské státy reprezentoval stejný počet zástupců (od 2, např. v USA, Mexiku aj., do 75 v ČSSR). Není tomu tak jen v Indii, NSR a Rakousku, kde rozdíly v počtu zástupců jsou zmenšeny proti rozdílům v lidnatosti federálních států, a ve Švýcarsku, kde polokantony vysílají pouze jednoho zástupce na rozdíl od kantonů se dvěma zástupci (jde o hlavní efektivní rozdíl mezi polokantony a kantony).

V SSSR jsou v Sovětu národností samostatně zastoupeny i ASSR, autonomní oblasti a autonomní okruhy; podobně v SFRJ autonomní kraje v Radě republik a krajů. Tím je částečně propojen rovněž těmto útvarym status subjektů federace. Podobně je třeba hodnotit i zastoupení svazových území ve federální komoře parlamentů Austrálie, Indie, Mexika a Venezuely.

V některých federacích si členské státy ponechaly *mezinárodní způsobilost*. Je to zejména SSSR, jehož svazové republiky jsou svrchované sovětské socialistické státy, oprávněné vstupovat do mezinárodních vztahů. Na základě tohoto pojetí mohly se např. stát Ukrajinská a Běloruská SSR zakládajícími členy OSN.

Právo členských států na vystoupení z federace zakotvuje socialistickej ústavy SSSR a Jugoslávie. V zásadě není organických příčin, které by vylučovaly právo na secesi i v buržoazních federacích (Kolektiv, 8, str. 89). V roce 1965 tolerovala Malajsie vystoupení Singapuru. Oddělení Východního Pákistánu (1971) muselo být naproti tomu rozhodnuto až vojensky. Naopak Nigérie uhájila svou celistvost potlačením pokusu o vystoupení tehdejší Východní oblasti (Biafra).

⁴⁾ Pouze jednokomorový parlament mají Komory. V Kanadě sice existuje druhá komora, Senát, ale pro jmenování jeho členů není uváděna proporcionalita provincií. Konečně ve Spojených arabských emirátech parlament není vůbec, zákonodárnou moc vykonává rada vládců jednotlivých emirátů. Svým způsobem tu tedy také jde o rovné zastoupení federálních států, navíc výlučně.

Přehled federací světa:

F e d e r a c e	Rozloha tis. km ²	Počet obyv. tis. (1982)	Federální státy		Svazová území: hl. m., ost.
			název	počet	
Argentinská republika	2 767	28 430	provincie	22	1, 1
Australské společenství	7 687	15 170	státy	6	1, 1
Brazilská federativní republika	8 512	126 810	státy	23	1, 3
Československá socialistická republika	128	15 369	soc. republiky	2	—, —
Indická republika	3 288	711 660	státy	22	1, 8
Socialistická federativní republika Jugoslávie	256	22 690	soc. republiky	6	—, —
Kanada	9 976	24 630	provincie	10	—, 2
Komorská islámská a federativní republika	2	380	ostrovy	4 ²⁾	—, —
Malajsijská federace	330	14 770	státy	13	—, —
Spojené státy mexické	1 973	73 920	státy	31	1, —
Nigerijská federativní republika ¹⁾	924	82 390	státy	19	1 ⁴⁾ —
Spolková republika Německa	249	59 776	země	10	—, —
Pákistánská islámská republika ¹⁾	804	87 130	provincie	4	1, 1
Rakouská republika	84	7 570	země	9	—, —
Spojené arabské emiráty	84	1 040	emiráty	7	—, —
Spojené státy americké	9 363	232 060	státy	50	1, —
Svaz sovětských socialistických republik	22 402	270 000	sov. soc. republiky	15	—, —
Švýcarské spříseženstvo	41	6 480	kantony	26 ³⁾	—, —
Venezuelská republika	912	14 710	státy	20	1, 2

¹⁾ Platnost federativní ústavy v současné době pozastavena.

²⁾ Jeden z ostrovů (Mayotte) spravuje Francie jako své závislé území.

³⁾ Z toho 6 polokantonů.

⁴⁾ Budoucí hlavní město.

Diferencujícím znakem federací je také míra federálního vlivu na uspořádání členských států. V souboru federativních států vykazuje široké spektrum. Pravděpodobně nejvolnější federací jsou Spojené arabské emiráty, které ponechávají místním vládcům v jejich územích téměř úplnou moc. Jinak může federace stanovit jen velmi rámcové požadavky na státní výstavbu svých subjektů. Např. švýcarská ústava předepisuje kantonům jen republikánskou formu a demokratické přijetí místní ústavy. Podobnou situaci zaznamenávají USA, Austrálie aj. V těchto zemích lze pak najít dosti rozdílností v uspořádání federálních států. V další skupině federací jsou stanoveny jednotné zásady pro soustavu orgánů členských států (např. SSSR, SFRJ, Rakousko). Konečně některé státy úplně upravily uspořádání subjektů federace (např. ČSSR).

Ústavy buržoazně demokratických federací obsahují někdy možnost tzv. *federální intervence*, tj. suspendování místních státních orgánů v případě krizových situací a nastolení přechodné federální správy. Platí to např. o ústavě NSR, Indie aj.; v Indii dochází poměrně často k uplatnění tohoto zásahu.

L iter atura:

1. BARBAG, J.: Geografia polityczna ogólna. Warszawa, Państw. Wydaw. Naukowe 1974, 268 s.
2. BÍNA, J.: Politickogeografický přehled současného světa. Sborník ČSGS, 88, Praha, Academia 1983, č. 2, s. 127—138.
3. BLAŽEK, M. a kol.: Politická a hospodářská geografie. Praha, Svoboda 1967, 673 s.
4. Bolšaja sovetskaja enciklopedija. Heslo „federace“, díl 27, Moskva, Sovetskaja enciklopedija 1977, s. 255.
5. BRUK, S. I. a kol.: Naselenije zemnogo šara. Spravočník po stranam. Moskva, Nauka 1965, 372 s.
6. HOUŠKA, V., KETTNER, J.: Svět 1982, čísla, data, fakta. Praha, Čs. strana socialistická 1982, 412 s.
7. Ježegodnik Bolšoj sovetskoy enciklopedii 1981. Moskva, Sovetskaja enciklopedija 1981, 623 s.
8. Kolektiv: Státní právo kapitalistických států. Učební text, Brno, UJEP 1978, 158 s.
9. Länder der Erde. 7. vyd. Berlin, Die Wirtschaft 1980, 720 s.
10. MUCHA, L., HLINKA, B.: Filatelistický atlas známkových zemí. Praha, Kartografie 1978, 21 map. listů, 229 s. textu.
11. PETR, V.: Politický a hospodářský zeměpis. Učební text VŠ politické, Praha, ÚV KSC 1982, 160 s.
12. Politické dějiny světa v datech. 2 díly, Praha, Svoboda 1980, 1825 s.
13. Právnický slovník. Heslo „federace“, 1. díl, Praha, Orbis 1978, s. 217—218.
14. Statistická ročenka ČSSR 1983. Praha—Bratislava, SNTL—Alfa 1983, 698 s.
15. VOJTOVIČ, M. S.: Ekonomičeskaja i političeskaja geografija zarubežnyh stran. Minsk, Pedag. inst. 1980, 191 s.

(Pracoviště autora: Geografický ústav ČSAV, Mendlovo nám. 1, 662 82 Brno.)
Došlo do redakce v červnu 1983.

Z P R Á V Y

Dr. Josef Doskočil oslavil 19. března t. r. 75 let svého života zasvěceného propagaci geografie. Od svých 26 let je aktivním členem Československé geografické společnosti, po pět let stál v čele jejího Akademického odboru. Do r. 1983 byl členem výboru středočeské pobočky. Pod názvem *Zeměpisná abeceda* pořádal v letech 1956—1983 v Praze 5 v Domě kultury kovopůrušského cyklus geografických a vlastivědných přednášek, který v délce trvání a návštěvnosti asi nemá u nás obdobu. V r. 1977 byl jmenován čestným členem Čs. geografické společnosti. (Bliže o jubilantovi viz *Sborník ČSGS* 1980, č. 2, s. 129.)

Ctibor Votrubec

K sedmdesátinám RNDr. Josefa Húrského, CSc. Před deseti lety uveřejnil C. Votrubec v tomto časopise velmi výstižnou zprávu o jubilantově životě a vědecké činnosti (nar. 9. 3. 1915). Je doplněna podrobným seznamem spisů, v němž jsou vynechány referáty převážně informační. Za následujících deset let přibyla k tomuto seznamu další tituly, které uvádíme na konci této zprávy. Tento dvojí seznam obsahuje nejen časopisecké články, ale také 13 spisů čítajících v průměru 134 stran. Húrský tedy zajisté patří k nejplodnějším českým geografům. Jeho vědecká činnost je pozoruhodná také rozsahem tematickým, jak ukáže její celkový přehled. Sluší se dodat, že 13 spisů Húrského bylo uveřejněno v zahraničí: 3 ve Vídni, 3 v Gothé, 2 v Lipsku a po jednom v Budapešti, Basileji, v Lovani, v Římě a v univerzitním městě Athens v Georgii (USA).

Vědecká činnost Húrského měla počátek v soustavném konkrétním sledování národnostních změn v československé menšině v Dolních Rakousích. Pokusem o zoubecnění získaných poznatků je větší spis o zjišťování národnosti, v naší literatuře ojedinělý. Vývoji jiné národnostní menšiny — slovanským osadám na rozhraní rakousko-maďarském — je kromě řady menších článků věnována největší práce Húrského, příznivě posouzená nejen u nás, ale i v Rakousku a Jugoslávii. Se studiem národnostních menšin souvisí také obsáhlý spis o vědecké činnosti Jana Auerhana. Další hlavní obor vědecké činnosti Húrského v prvním období je studium starých map ve sbírkách Národního muzea. Nejdůležitějším výsledkem je kritická studie etnokartografické pozůstatnosti P. J. Šafaříka.

Na rozdíl od problému národních menšin, jenž v naší geografické literatuře pouštá jen málo zájmu, je v ní studium sídel hojně zastoupeno a je také druhým hlavním oborem vědecké činnosti Húrského, a to především vymezování velkých měst. Z 9 takových studií je metodicky nejdůležitější článek o aglomeraci Ústecké, neboť příslíží až k deseti typům hospodářského spojení. K jednomu z nich patří ovšem i osobní doprava, tedy téma patřící do geografie dopravy, nejrozšířejšího oboru vědecké činnosti Húrského, jemuž je věnováno celkem 57 spisů. Sleduje tu několik typů geografické diferenciace osobní dopravy, často i z hlediska historického: hustota železničních stanic, poloha měst v dopravní síti, dopravní centralita měst, předěly dopravní dosažitelnosti, její intenzita, komunikační euklidistancy, spádové oblasti dojíždky do zaměstnání, dopravně geografické hranice, vliv mechanizace dopravy. Důležité je, že takové převážně analytické sledování je doplněno pracnou syntézou v rozsáhlém spisu o regionalizaci Československa. Byl příznivě posouzen nejen ve *Sborníku ČSGS* a v časopise *Doprava*, ale i v časopisech zahraničních (*Przegląd geograficzny*, *Petermanns Geographische Mitteilungen*, *Geographical Journal*). Metodicky pozoruhodný je pokus o přesnější vystížení dopravních předělů pomocí vektorového počtu.

Z kartografických prací Húrského jsou tematicky nejzajímavější kartogramy znázorňující současné poměry hospodářské, uveřejněné v národním atlase ČSSR. Týkají se především slévárenského průmyslu, dojíždky, maloobchodu, veřejného stravování, vybavení bytů elektřinou a vodovodem a peněžních příjmů obyvatelstva, což je kartogram v geografické literatuře ojedinělý.

Přejeme jubilantovi ještě mnoho let dobrého zdraví a radosti z vědecké práce.

Seznam spisů J. Húrského uveřejněný ve Sborníku ČSGS 1975, str. 59—62, doplňujeme dalšími tituly:

- The Subdivision of the Czech Socialist Republic into Passenger Traffic Regions. Regional Studies, Methods and Analyses. Budapest 1975, s. 127—132.

- K vývoji dopravní polohy středisek první okresní soustavy českých zemí. Sborník ČSSZ, Praha, Academia 1975, č. 3, s. 193—202, map. příl.
- K rozvoji osobní dopravy v Československu po osvobození v r. 1945. Historická geografie, 13, Praha, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV 1975, s. 127—163.
- On the Dynamics of Passenger Traffic Divides. Sborník ČSSZ, 81, Praha, Academia 1976, s. 59—64.
- Vývoj dopravního a poštovního spojení Prahy s českými městy na začátku 19. století. Historická geografie, 14/16, Praha, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV 1976, s. 619—640, map. příl.
- Dynamika prostorového rozložení cestovních příležitostí. Sborník ČSSZ, 82, Praha, Academia 1977, č. 3, s. 199—210.
- Metody oblastního členění podle dopravního spádu. (Úvod do teorie předělů osobní dopravy.) Rozpravy ČSAV, řada MPV, 6, Praha, Academia 1978, 96 s.
- Specificities of Passenger Traffic Divides in Mountain Districts. Basler Beiträge zur Geographie, 26, Basel 1978, s. 275—280.
- Osobní doprava ve Slezsku v letech 1850—1889. (Se srovnáním s Moravou.) Slezský sborník, 77, Opava, Slezský ústav 1979, s. 199—210.
- K českým městům, jež se neprosadila jako střediska prvních politických okresů. Sborník ČSGS, 84, Praha, Academia 1979, s. 237—239.
- Regionalizace České socialistické republiky na základě spádu osobní dopravy. Studia geographicá, 55, Brno, GgÚ ČSAV 1978, 182 s.
- Zur räumlichen Verteilung der halteortfernen Siedlungen in der Tschechoslowakei. Acta Univ. Carol., Geographica, suppl., Praha, UK 1980, s. 161—166.
- Dopravní zpřístupnění jako námět tematických map. Sborník ČSGS, 85, Praha, Academia 1980, s. 187—196.
- The Transport Region Configuration Index. Transportation Studies IGU 1979. Acta Geogr. Lovaniensis, 18, Louvain le Neuve 1980, s. 113—116.
- The Region Configuration Index. Sborník ČSGS, 85, Praha, Academia 1980, s. 57—61.
- Das Verkehrswesen der Tschechoslowakei im Vergleich zu anderen europäischen RGW—Ländern. Österreichische Osthefte, 23, Wien 1981, s. 123—139.
- Maximilián V. Šimek a nejstarší český přírodopis. Dějiny věd a techniky, 13, Praha 1980, s. 208—223.
- Kartografické dílo Františka Raffelspergra (1793—1861). Geografický časopis, 33, Bratislava, SAV 1981, s. 288—303. (Derivát: heslo „Raffelsperger“, Lexikon der Geschichte der Kartographie, Wien, v tisku).
- Die Verkehrsentwicklung in der ČSSR und in Österreich — ein Vergleich. Wirtschaftsgeographische Studien, 5, Wien 1981, s. 15—31.
- K dopravní geografii Rakouska. (Dynamika jeho dopravních poměrů ve srovnání s ČSSR.) Acta Univ. Carol., Geographicá, 17, Praha, UK 1982, s. 43—59.
- Hlavní silniční komunikace v Rakousku, stav jejich rozvoje (1980). Sborník ČSGS, 87, Praha, Academia 1982, s. 218—220.
- Influenční mapy jako historický pramen. Rozpravy Národního technického muzea, Praha, NTM 1982, s. 89—96.
- Vývoj dopravního zpřístupnění slezských měst před první světovou válkou. Slezský sborník, 81, Opava 1983, s. 196—210, map. příl.
- Centrality from the Point of View of Geography of Transport. Proceedings of the International Geographical Union Working Group on Transport Geography. Athens (Georgia, USA) 1983, s. 70—76.
- Zur Erforschungsgeschichte der Tschechen im Ausland. Österreichische Osthefte, 26, Wien 1984, s. 483—499.
- Dosažitelnost českých měst poštovní osobní dopravou kolem r. 1840. Sborník poštovního muzea 1985 (v tisku).
- Prague Underground, its Present and Future. Proceedings of the IGU, Working Group on Transport Geography. Roma 1985 (v tisku).

Jaromír Korčák

Doc. RNDr. Miroslav Havrlant, CSc. — šedesáti lety. V letošním roce (5. března) oslavil vedoucí katedry geografie na Pedagogické fakultě v Ostravě, dlouholetý člen a aktivní funkcionář ČSGS — jistě v plné síle a optimismu — doc. dr. M. Havrlant významné životní jubileum.

Rodák z Rychvaldu se po středoškolských studiích v Novém Bohumíně a Ostravě i po totálním nasazení v posledním válečném roce zapisuje na přírodovědeckou fakultu UK ke studiu oboru přírodopis a zeměpis. V roce 1949 svá vysokoškolská studia úspěšně ukončuje, i když už v roce 1948/49 působí jako zatímní profesor na gymnázium

v Českém Těšíně. Po více než desetileté učitelské praxi na základní škole, gymnáziu a střední ekonomické škole se stává nejprve externím a od roku 1962 kmenovým pracovníkem — odborným asistentem — na Pedagogické fakultě v Ostravě. V roce 1971 je mu svěřen nesnadný úkol — převzít vedení katedry geografie. I tohoto úkolu se doc. Havrlant uchopil s aktivním a dynamickým přístupem, který je mu vlastní, a můžeme-li v současné době považovat tuto katedru za velmi dobré vybudované pracoviště pedagogické a vědecko-výzkumné, má na tom jubilant jistě významnou zásluhu.

Původním vědeckým zájmem doc. Havrlanta byla biogeografie, ze které také v roce 1968 získal hodnost kandidáta geografických věd. Dalším významným směrem jeho badatelské činnosti je geografie rekreace, kde se jeho výzkumná činnost soustřeďuje zejména na severomoravský region. V poslední době jeho publikace v této disciplině směřují k syntéze předchozích analýz a převážně analytických studií a logicky i k vytváření teoretické báze pro tuto mladou geografickou disciplínu. Oba tyto vědecké zájmy — biogeografie a geografie rekreace — v regionálně geografickém přístupu zákonitě vyúsťují v publikacích i vědeckovýzkumných zprávách, které se věnují ochraně a tvorbě životního prostředí, opět zejména v komplikovaném území Ostravská.

Doc. Havrlant však vždy při své rozsáhlé práci vědeckovýzkumné, pedagogické i činnosti řídící věnoval nemalý čas a energii i angažovanosti společenské. Prošel řadou funkcí hospodářských, v ČVTS, pracuje v lidosprávě i ve Svazu ochránců přírody, v redakčních radách, jako předseda předmětové rady učitelského studia při MŠ ČSR i SSR a v mnoha funkčích dalších. Také jeho vystoupení rozhlasová či televizní vedla nejen k širší popularizaci geografie, ale zejména ke zdůraznění její společenské závažnosti. Řadu vyznamenání a ocenění, které doc. Havrlant už v minulosti obdržel, doplnila, jistě poprávu, i jeho volba čestným členem Československé společnosti geografické při ČSAV na posledním sjezdu v Čelákovicích.

Všichni, kteří doc. Havrlanta známe, a spolu s námi jistě i dlouhé řady jeho studentů, přejeme mu k jeho šedesátce, aby životní elán, aktivita a dobré zdraví ho ještě dlouho neopustily.

Výběr z publikovaných prací:

Knižní tituly:

- Zázemí ostravské průmyslové oblasti, jeho funkce a možnosti využití pro rekreační účely. Spisy Pedagogické fakulty v Ostravě, 36, Praha, SPN 1977, 149 s.
- Antropogenní formy reliéfu a životní prostředí v ostravské průmyslové oblasti. Spisy Pedagogické fakulty v Ostravě, 41, Praha, SPN 1980, 154 s.
- Ostrava. Průvodce — informace — fakta. Olympia, Praha 1984, 176 s.

Učebnice, příručky, skripta:

- Geografie a životní prostředí. Ostrava, PF 1975, 150 s. [spoluautoři L. Buzek a A. Matoušek].
- Ochrana a tvorba krajiny v geografickém prostředí. Ostrava, PF 1976, 168 s. [spoluautor L. Buzek].
- The industrial region of Ostrava. Studia geographica, Brno, GÚ ČSAV 1977, 40 s. [spoluautor L. Buzek].
- Biogeografie Československa. Ostrava, PF 1979, 117 s.
- Geografický terminologický slovník. Skripta, Ostrava, PF 1982, 263 s. [spoluautoři L. Buzek, J. Vencálek, A. Wahla].

Rozpravy a studie:

- Hodnocení rekreačního ruchu na příkladu rekreační zástavby v beskydské oblasti. Sborník ČSSZ, 79, Praha, Academia 1974, č. 1, s. 20—28.
- Postavení výuky zeměpisu v systému komunistické výchovy. In: Sborník referátů z poradý akademických funkcionářů a vedoucích kateder v Trojanovicích. Ostrava, PF 1974, s. 196—201.
- Lesy na území města Ostravy. In: Sborník prací Pedagogické fakulty v Ostravě, 38, řada E — 4, Praha, SPN 1974, s. 23—36 (spoluautor S. Gerlich).
- Nízký Jeseník a Oderské vrchy jako rekreační zázemí ostravské průmyslové aglomerace. In: Sborník prací Pedagogické fakulty v Ostravě, 40, řada C — 9, Praha, SPN 1975, s. 43—94.
- Problematika ochrany životního prostředí v ostravské průmyslové oblasti. In: Geografie a praxe. Studia geographica, 51, Brno, GgÚ ČSAV 1975, s. 55—58.
- Horní Pokyšucí — hospodářsko-demografické poměry ve vztahu k ostravské průmyslové oblasti. In: Sborník prací Pedagogické fakulty v Ostravě, 45, řada C — 10, Ostrava, PF 1975, s. 83—133.

- Sur les méthodes de la classification de la charge maximale des loisirs de plein air. In: *Geographie internationale*, 76, Sborník XXIII. MGK, Volume supplémentaire 12, Moskva 1976, s. 219—224.
- Ocenenia rekreacii na primere rekreacionnoj zastroji v Beskidskom rajone. In: Racionalnoje ispolzovaniye prirodnich resursov i ochrana okružajuščej sredy. Moskva, Progress 1977, s. 270—279.
- Socialistická výstavba a problémy ochrany prírody v Severomoravském kraji. In: *Studie o Těšínsku*, 6, Český Těšín, Vlastivědný ústav okresu Karviná 1978, s. 89—103.
- Zamečania k metodike ocenki landšafta dlja rekreacionnyh celej na primere analiza rekreacionnoj těriorii ostravskoj promyšlennoj oblasti. In: Informacionnyj bjuletén o naučno-issledovatělskoj téme SEV, 1,3, Praha, IG ČAN 1978, s. 89—107.
- Příspěvek k metodice hodnocení krajiny pro rekreační účely na příkladu analýzy rekreačního zázemí ostravské průmyslové oblasti. In: *Sborník prací Pedagogické fakulty v Ostravě*, 57, řada E — 8, Praha, SPN 1978, s. 5—20.
- K metodike ocenki landšafta dlja rekreacionnyh celej na primere analiza rekreacionnoj těriorii ostravskoj promyšlennoj oblasti. In: *Geografiski problemi življenskega okolja*. *Geographica Slovenica*, 9, Ljubljana 1979, s. 187—194.
- Antropogenní formy reliéfu a životní prostředí v příměstské zóně ostravské průmyslové oblasti. In: *Sborník prací Pedagogické fakulty v Ostravě*, 67, řada E — 10, Praha, SPN 1980, s. 55—78.
- Antropogeniczne formy rzeźby w Ostrawskim okręgu przemysłowym a środowisko. In: *Przeobrażenia środowiska geograficznego w obszarach uprzemysłowianych i zurbanizowanych*. Materiały VII. Sympozjum Polsko-Czechosłowackiego, Sosnowiec — Kozubnik 4. — 6. 11. 1980, Instytut geografii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 1980, s. 17—26.
- L'appréciation des influences des activités de loisirs sur le milieu vital en Europe centrale. In: *Abstracts vol. 4, 24e Congrès international de Géographie*, Tokyo 1980, s. 129.
- Functional typology of landscape with respect to recreational needs. *Sborník ČSGS*, 85, Praha, Academia 1980, č. 1, s. 62—67.
- Geomorfologické poměry okresu Karviná a Frýdek-Místek. In: *Těšínsko*, 2, Český Těšín, Vlastivědný ústav okresu Karviná 1980, s. 20—22.
- Wpływ budownictwa weekendowego na rozwój rekreacji v Beskidzie Śląsko-Morawskim. In: *Studia nad ekonomiką regionu*, 11, Katowice, ŚIN 1981, s. 187—208.
- Rola i funkcje aglomeracji miejskich na przykładu Krakowa i Ostrawy. PTG, Kraków 1980, s. 21—34.
- Životní prostředí Ostravská a jeho výzkum v období 1976—1980 na Pedagogické fakultě v Ostravě. In: *Sborník PF Ostrava*, 85, série C — 18, Praha, SPN 1983, s. 103—114.
- Zur Einschätzung des Erholungspotentials der Landschaft. *Sborník ČSGS*, 89, Praha, Academia 1984, č. 2, s. 170—179.

Články a referáty:

- Rekreační zázemí Ostravská. *Zeměpis ve škole*, 6/1969—1970, Praha, SPN 1970, s. 81—82.
- Vliv průmyslu na degradaci životního prostředí na příkladu ostravské průmyslové oblasti. In: *Pedagogická fakulta v průmyslové oblasti*. *Sborník referátů k 20. výročí PF v Ostravě*, Ostrava, PF 1974, s. 25—33.
- Lesy v problematice životního prostředí průmyslového Ostravská. In: *Folia FRN UPB, Geographia* XVII, 12, Brno, UJEP 1972, s. 91—94.
- Ostrava — společensko-ekonomické proměny krajského města za socialismu a perspektivy jeho rozvoje. *Přírodní vědy ve škole*, 29, Praha, SPN 1978, č. 6—7, s. 231 až 233 a 273—275.
- Příprava učitelů zeměpisu podle nových studijních plánů a osnov. *Přírodní vědy ve škole*, 30, Praha, SPN 1978, č. 2, s. 79.
- Vliv vegetačního krytu na ovzduší, vodstvo, půdy a reliéf. *Přírodní vědy ve škole*, 32, Praha, SPN 1981, č. 7, s. 274—276.
- Antropogenní změny v reliéfu na Ostravsku a možnosti jeho revalorizace. In: *Sborník referátů XV. sjezdu ČSGS I*. Brno, ČSGS 1981, s. 172—177.
- Dosavadní zkušenosti na vysokých školách s přípravou učitelů pro výuku zeměpisu. In: *Sborník referátů XV. sjezdu ČSGS II*. Brno, ČSGS 1981, s. 62—67.
- Proměny negativních vlivů v životním prostředí OPO a jejich geografický výzkum. In: *Sborník prací*, 6, *Geografie v socialistické výstavbě ČSSR*, Brno, GgÚ ČSAV 1984, s. 76—81.

- Přestavba a současný stav učitelského studia geografie. *Přírodní vědy ve škole*, 35, Praha, SPN 1984, s. 386—391 (hlavní autor I. Bičík).

Václav Gardavský

Zivotní jubileum L. Mištery. Dne 22. 3. 1985 se dožívá šedesáti let přední československý geograf doc. PaedDr. et RNDr. Ludvík Mišter, DrSc. Jak je mu vlastní, svoje jubileum oslavuje činorodou prací pro rozvoj geografie jako vědy a pro úspěšnou realizaci nové výchovně vzdělávací soustavy. Vzhledem k tomu, že jeho životní dráha a dřívější společenské zásluhy byly zhodnoceny v našem Sborníku (roč. 80, č. 1), omezíme se především na výsledky jeho práce od r. 1975.

Za více než svého třicetiletého působení na nynější pedagogické fakultě vychoval tisícovku pedagogů — geografi. Založil katedru geografie, kterou vedl do r. 1978. Podarilo se mu vybudovat fundované pracoviště s vysokou kvalifikací jeho členů. V r. 1978 se vzdal funkce vedoucího katedry, aby mohl s více než paděštičlenným kolektivem dokončit rozsáhlý státní vědecký úkol s aktuálním zaměřením na ochranu a tvorbu životního prostředí v západoceské lázeňské oblasti. Podílel se též na práci skupiny expertů geografie průmyslu RVHP a byl členem rady stěžejního úkolu. V r. 1979 získal hodnost doktora geografických věd.

Vedle desítek původních geografických studií a geografických didaktických statí vypracoval v tomto desetiletém údobí několik vysokoškolských a středoškolských učebnic, jejichž je autorem a vedoucím kolektivů. Vytvořil pro naše školství moderní učebnice s originální koncepcí, které plně odpovídají úkolům a cílům nové školské výchovně vzdělávací soustavy.

K rozvoji geografické vědy zvláště přispěl rozpracováním teorie a metodologie problematiky geografie závodů. Svoje bohaté pedagogické zkušenosti uložil v pracích, které jsou didaktickou interpretací geografické vědy, což vyjadřuje jubilantův úzký styk s praxí. Publikoval také v jazyce ruském, ukrajinském, německém, maďarském, anglickém, francouzském a španělském. Méně je známý jeho cestovatelský zájem; navštívil téměř všechny světadíly (s výjimkou jižní polokoule), seznámil se s většinou evropských států, avšak hlavním předmětem jeho zájmu se staly socialistické země.

Po dvě období obětavě pracoval v ústředním výboru ČSGS jako jeho významný funkcionář, byl místopředsedou a členem předsednictva. V r. 1975 stál v čele západoceských geografů při přípravě XIII. sjezdu ČSSZ, jenž vstoupil v trvalé povědomí našich geografů i geografů ze spřátelených socialistických zemí. V současnosti již druhé období působí jako předseda revizní komise HV ČSGS, po léta pracuje v Národním komitě československých geografů. Byl také dlouholetým členem redakční rady Sborníku ČSGS. Za zásluhy o rozvoj geografie byl zvolen čestným členem Společnosti. Jako přední náš geograf působil ve vědeckém kolegiu geologie, geografie a hornictví ČSAV, v komisích pro udělování hodnosti CSc. a ve federální komisi pro obhajoby DrSc.

Nelze opominout nepřetržitou společenskou angažovanost L. Mištery na fakultě i na veřejnosti. V současnosti je členem ideologické komise CZV KSČ, předsedou odbočky SČSP a podílí se na stranickém vzdělávání na Pedagogické fakultě v Plzni. Působí jako lektor DPV KSČ a dalších organizací. Již třetí období je předsedou občanského výboru a účinně spolupracuje s KPÚ. V citovaném příspěvku z r. 1975 je uveden výčet společenských ocenění, která byla od té doby rozmnožena o další za jeho lektorskou činnost od KV KSČ, za práci v lidosprávě a v SČSP.

Jubilantovi přejeme stálé zdraví, trvalý entuziasmus při překonávání překážek a mnoho úspěchů v práci pro rozvoj naší společnosti. Věříme, že se bude se stejnou energií podílet na rozvoji geografické vědy, na výchově mladé generace geografů, aby se dále rozšiřovaly řady jeho spolupracovníků a žáků.

Vybrané práce publikované v letech 1974—1984:

- Podíl zeměpisu na výchově k vědeckému světovému názoru. In: *Sborník O výchově k vědeckému světovému názoru*. Praha, SPN 1974, s. 103—111.
- Čechoslovacká Socialistická Republika. 4. díl. Bratislava, SPN 1974, 128 s.
- Světonázorová výchova v zeměpisu. In: *Sborník 2. sjezdu zeměpisů Západoceského kraje*. Plzeň, KPÚ 1975, s. 3—20.
- A Czehszlovák szocialista köztársaság. 4. díl. Bratislava, SPN 1975, 144 s.
- Praga — stolica ČSSR. Geografia v škole, 41, 1975, č. 3, s. 22—25.
- Geografie v ochraně a tvorbě životního prostředí. In: *Studia geographica*, 51, Brno, GgÚ ČSAV 1975, s. 3—7.

- Rozvoj československého průmyslu a jeho strukturální změny (1945—1975). SČSZ, 80, 1975, č. 4, s. 270—280.
- Zeměpisný kabinet a jeho vybavení s ohledem na zájmovou činnost. In: Sborník Zeměpis v celodenním výchovném systému. Praha, SPN 1975, s. 16—26.
- Strukturální změny v hospodářství Západočeského kraje. In: Sborník Pedagogické fak. v Plzni, Zeměpis VIII, Praha, SPN 1975, s. 17—54.
- The Determining Significance of the Raw Material Sources for the Industrialization of an Area, for the Employment and the Development of the Habitation. Sborník ČSSZ, 81, 1976, č. 1, s. 34—38.
- Zeměpis ve výchovně vzdělávacím systému. Sborník ČSSZ, 81, 1976, č. 2, s. 138 až 141.
- The Dynamic Approach to the Contents of School Geography. In: Geographical Education, Geographical Literature and Dissemination of Geographical Knowledge. International Geography, 76, Moskva, IGU 1976, s. 46—49.
- Československá socialistická republika. 2. díl, 2. vyd., Bratislava, SPN 1976, 144 s.
- Učební pomůcky v zeměpisu v zájmové činnosti. In: Sborník k mimovyučovací zájmové činnosti žáků ZDŠ. Praha, SPN 1976, s. 59—75.
- O dinamike sodržanija školnoj geografii. In: Geografičeskoje obrazovanije, geografičeskaja literatura i rasprostranenie geografičeskich znanij. Meždunarodnaja geografija, 76, Moskva, IGU 1976, s. 41—43.
- Demografická charakteristika oblasti. In: Výzkum tvorby a ochrany životního prostředí západočeských lázní. Plzeň, Pedagogická fakulta 1977, s. 107—111.
- Zaměstnanost obyvatelstva západočeských lázní. In: Výzkum tvorby a ochrany životního prostředí západočeských lázní. Plzeň, Pedagogická fakulta 1977, s. 120—123.
- Průmyslová výroba západočeských lázní. In: Výzkum tvorby a ochrany životního prostředí západočeských lázní. Plzeň, Pedagogická fakulta 1977, s. 151—170.
- Funkce a vybavení zeměpisného kabinetu při zajišťování zájmové činnosti v zeměpisu (spoluautor M. Novotná). In: Zeměpisná zájmová činnost v celodenním výchovném systému na ZDŠ okresu Sokolov. Chomutov, OPS 1977, s. 26—56.
- Rol občestvennej sfery i issledovaniji ochrany v sozdaniji okružajušej sredy. In: Metodika ekonomičeskoj i vneekonomičeskoj ocenki vozdejstvija občestva na okružajušuju sredu, 10, Praha, SEV 1977, s. 184—192.
- Československá socialistická republika. 2. díl, 3. vyd., Bratislava, SPN 1978, 150 s.
- Průmysl jako základ hospodářské potence regionů. Sborník ČSSZ, 83, 1978, č. 1, s. 1—8.
- Nosné závody jako dynamický element strukturálních změn. In: Sborník 14. zjazdu československých geografů. Levice, ČSAV 1978, s. 45.
- Západočeský kraj — 30 let socialistické výstavby. Přírodní vědy ve škole, 29, 1978, č. 6, s. 234—236.
- Československá socialistická republika. 4. díl, 2. vyd., Bratislava, SPN 1978, 96 s.
- Promyšlennyj zavod kak osnovnaja edinica issledovanija. In: Metodika ekonomičeskoj i vneekonomičeskoj ocenki vozdejstvija občestva na okružajušuju sredu, 13, Praha, SEV 1979, s. 241—250.
- Škoda Plzeň — závody tvořící město. Lidé a země, 28, 1979, č. 7, s. 303—307.
- The Geography of Enterprises in the System of Socioeconomic Geography. Sborník ČSGS, 85, 1980, č. 1, s. 51—56.
- Zemepis II — experimentálny učebný text. (Spoluautoři Gardavský V., Král V., Skokan L.) Bratislava, SPN 1980, 445 s.
- Demografická charakteristika oblasti. St. úkol Výzkum tvorby a ochrany životního prostředí oblasti západočeských lázní. Praha, Svaz pro ochranu přírody a krajiny 1980, 26 s.
- Zaměstnanost obyvatelstva. St. úkol Výzkum tvorby a ochrany životního prostředí oblasti západočeských lázní. Praha, Svaz pro ochranu přírody a krajiny 1980, 30 s.
- Průmyslová výroba, její stav a vývoj. St. úkol Výzkum ochrany a tvorby životního prostředí oblasti západočeských lázní. Praha, Svaz pro ochranu přírody a krajiny 1980, 24 s.
- Determinující význam prostředí na průmyslovou výrobu. St. úkol Výzkum tvorby a ochrany životního prostředí oblasti západočeských lázní. Praha, Svaz pro ochranu přírody a krajiny 1980, 24 s.
- Územní dělba práce v průmyslu. St. úkol Výzkum tvorby a ochrany životního prostředí oblasti západočeských lázní. Praha, Svaz pro ochranu přírody a krajiny 1980, 16 s.
- Účel, cíl a metodický přístup. 1. sv. Výzkum tvorby a ochrany životního prostře-

- dí oblasti západočeských lázní. Praha, Svaz pro ochranu přírody a krajiny 1980, 14 s.
- Obyvatelstvo, jeho stav a vývoj. In: Výzkum tvorby a ochrany životního prostředí oblasti západočeských lázní. 3. sv. Sociálně ekonomické poměry. Praha, Svaz pro ochranu přírody a krajiny 1980, s. 6—10, 19—24.
  - Průmyslová výroba. In: Výzkum tvorby a ochrany životního prostředí oblasti západočeských lázní. 3. sv. Sociálně ekonomické poměry. Praha, Svaz pro ochranu přírody a krajiny 1980, s. 47—75.
  - Zeměpis II pro 2. roč. gymnázií. (Spoluautoři Gardavský V., Král V., Skokan L.) Praha, SPN 1980, 366 s.
  - Funkčnost determinant v geografii závodů. In: Progresivní ideje v současné geografii a jejich využití v praxi. Brno, ČSGS 1981, s. 113—118.
  - Příspěvek gymnaziálních učebnic k profesionální orientaci a životní praxi. In: Geografie v nové školské výchovně vzdělávací soustavě. Brno, ČSGS 1981, s. 117—120.
  - Ekonomická geografie Československé socialistické republiky. Praha, SPN 1980, 350 s.
  - Prostorová struktura socioekonomicke sféry Západočeského kraje. Plzeň, KPÚ 1981, 28 s.
  - Učebník geografiji dlja gimnazij i ich ispolzovanije vypustnikami na praktike. In: Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis, Sectio geographica, 15, Budapešť 1981, s. 155—156.
  - Značenije golovnych zavodov dlja razvitija socioekonomičeskoj sfery. In: Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis, Sectio geographica, 15, Budapešť 1981, s. 37—41.
  - Diferenciace ve vědecké geografii vyžaduje diferenciaci v didaktice geografie. In: Sborník Pedagogické fak. v Plzni. Pedagogika a psychologie, 15, Praha, SPN 1981, s. 25—30.
  - Geografija zavodov — važnoje napravljenije ekonomičesko-geografičeskikh issledovanij v stranach — členach SEV. In: Formirovanije teritorialnoj struktury naseleñija i chozjajstva stran — členov SEV. Moskva 1981, s. 97—104.
  - Mimovyučovačí zájmová činnost v zeměpisu. In: Sborník K mimovyučovačí zájmové činnosti žáků ZŠ — II. Praha, SPN 1981, s. 111—144.
  - Regionální struktury v geografii Západočeského kraje. Plzeň, KPÚ 1982, 30 s.
  - Dominující postavení profilových závodů v územních komplexech. Sborník ČSGS, 88, 1983, č. 1, s. 48—54.
  - Geografie průmyslu — geografie závodů. In: Geografický výzkum v Československé akademii věd. Brno, Geografický ústav ČSAV 1983, s. 212—217.
  - Ekonomická geografie Československé socialistické republiky. 2. vyd. Praha, SPN 1983, 416 s.
  - Geografické aspekty regenerace. In: Geografie v socialistické výstavbě. Brno, GgÚ ČSAV 1984, s. 213—219.
  - Strukturalizace jako důsledek postupující integrace v geografii. In: Geografie v socialistické výstavbě. Brno, GgÚ ČSAV 1984, s. 410—416.
  - Geografie krajů ČSSR (a kol.). Praha, SPN 1984, 340 s.

Stanislav Mirvald

K životnímu jubileu dr. Dušana Trávníčka, CSc. Šedesáti let se na svém působišti, na přírodovědecké fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně, dosíží 14. dubna 1985 PhDr. Dušan Trávníček, CSc. K Brnu a k Moravě se upíná velká část jeho dosavadního působení a vědecké činnosti. Po absolvování klasického gymnázia v r. 1944 studoval na brněnské filozofické fakultě dějepis a zeměpis. Studia dokončil v r. 1948 státními zkouškami a pak r. 1950 doktorátem filozofie (historická geografie a světové dějiny u prof. B. Horáka a R. Holinky). Působil pak čas na střední škole, odkud byl prof. Horákiem povolán do nově ustaveného Kabinetu pro historickou geografii ČSAV v Praze. Po začlenění tohoto pracoviště do Historického ústavu ČSAV pracoval dr. Trávníček řadu let v tehdejším Kartografickém a reprodukčním ústavu jako autor-ský zpracovatel řady edic historických map a atlasů, dále textových částí souboru Poznáváme svět, a posléze v l. 1963—1969 působil jako odborný asistent katedry geografie přírodovědecké fakulty Palackého univerzity v Olomouci. Přednášel tu historickou geografii, dějiny geografie, regionální geografii a úvod do studia geografie. V r. 1969 přešel v uvedené funkci na katedru geografie přírodovědecké fakulty UJEP v Brně. V r. 1973 dosáhl vědecké hodnosti kandidáta geografických věd.

Dr. Trávníček hojně publikoval ze svého oboru, zejména ve Sborníku ČSGS (ČSSZ), v Geografickém časopise, v časopisech Lidé a země, Věda a život a ve Zprávách Antropologické společnosti. Ze zahraničních odborných časopisů najdeme jeho příspěvky

zejména v Petermanns Geographische Mitteilungen (PGM). Z fakultní činnosti je třeba vzpomenout jeho působení ve státních zkušebních komisích a v komisích rigorózích. Stěžejním odborným zájmem jubilantovým se stali čeští středověcí cestovatelé. O Bavorském geografu napsal významnou prací společně s prof. B. Horákem. K tisku připravil III. díl Dějin zeměpisu prof. Horáka a spolupracovníků, k němuž připojil část zahrnující 19. a poč. 20. stol. Psal i o Zikmundovi z Púchova a o řadě našich i cizích geografů. Pro mládež připravil publikaci Naše modrá planeta (IV). V nedávné době vyšla i Trávníčkova skripta Historická geografie I. Z výběru bibliografie můžeme sledovat i jeho zájem o vývoj územního členění v našem státě a o hranici otázky.

Pro poměrně úzkou kádrovou základnu historické geografie a dějin zeměpisu je povzbuzující, že jubilanta zastihujeme v dokonalé fyzické i duševní kondici. To je dobrý příslib, že i v dalších letech můžeme počítat s jeho plnou pracovní aktivitou.

Výběr z bibliografie:

- Univ. prof. dr. Bohuslav Horák sedmdesátníkem. — Zprávy Antropologické společnosti, 4, Brno 1951, s. 2–3.
- Kreta und Cypern im 16. Jahrhundert. — PGM 95, Gotha, 1951, s. 160.
- Asien und Nordostafrika im Reisebericht des Christoph Harant. — PGM 99, Gotha 1955, s. 117–119.
- Popis Čech v „Kozmografii Čzeské“ od Zikmunda z Púchova. — Sborník ČSSZ 61, Praha 1956, s. 7–20.
- Descriptio civitatum ad septentrionalem plagam Danubii (tzv. Bavorský geograf). Rozpravy ČSAV 66, Praha, NCSAV 1956, 74 s. (Společně s B. Horákem.)
- Středověcí čeští cestovatelé na Blízký východ. — Věda a život 5, Praha 1957, s. 258–262.
- Nejvýznamnější pokusy o horopisné členění českých zemí v 19. století před dělením Koristkovým. — Sborník ČSSZ 63, Praha 1958, s. 303–308. (Společně s M. Stadlorovou.)
- Arktida. Z historie jejích výzkumů. — Věda a život 11, Praha 1959, s. 666–669.
- Uzemní vývoj habsburské říše v letech 1526–1795. — Školní atlas čs. dějin, mapa 16, Praha, USGK 1959.
- Uzemní vývoj habsburské říše v letech 1796–1917. — Školní atlas čs. dějin, mapa 17, Praha, USGK 1959.
- Philipp Clüver — zakladatel historické geografie. — Lidé a země 11, Praha 1962, s. 395–396.
- Soubor 11 map Školního atlasu světových dějin a vysvětlující text k mapám celého atlasu. Praha, USGK 1962. (Společně s A. Chocholovou.)
- Textová část Kapesního atlasu světa. Praha 1963. (Společně s J. Vinařem.)
- Geografický kalendář pro Ročenku Lidé a země. Praha, Academia 1965, 1975–1984.
- Atlas čs. dějin. Praha, ÚSGK 1965; autorská spoluúčast na mapách 8 i), 11 i), 13 d), 14 a), 17 d), 28 m), 31 jj), 40 i).
- Historická geografie a její vývoj po druhé světové válce. — Lidé a země 15, Praha 1966, s. 312–315.
- Atlas Československé socialistické republiky. Praha, ČSAV — ÚSGK, 1966, mapy 3/1 (Uzemní vývoj státu do vzniku Československa; Československo v letech 1920–1947).
- Príspěvek k historickogeografickému vývoji moravských enkláv ve Slezsku. — Acta universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas rerum naturalium. Tom. 20. Geographica — Geologica 7, Praha, SPN 1967, s. 341–355.
- Dějiny zeměpisu III. Novověk od 17. století. Praha, Academia 1968, 292 s. (Společně s B. Horákem a I. Honlem.)
- Uzemní vývoj někdejšího Těšínského knížetství. — Studia geographica 1, Brno, GgÚ ČSAV 1969, s. 131–138.
- Přehled vývoje české historické geografie od založení České společnosti zeměvědné až do počátku druhé světové války. — Historická geografie 4, Praha 1970, s. 164–178.
- Uzemní vývoj Vitorazska. — Studia geographica 25, Brno, GgÚ ČSAV 1972, s. 217 až 221.
- Naše modrá planeta IV. Objevování země. Praha, SPN 1973, 167 s.
- Přehled územního vývoje Horní a Dolní Lužice do konce 19. století. — Scripta facultatis scientiarum naturalium universitatis Purkynianae Brunensis. Geographia. Tomus 2, 1972/4, Brno 1973, s. 29–37.

- Staré cesty na Vitorazsku a územní vývoj této oblasti. — Historická geografie 11, Praha 1973, s. 101—116.
- Vývoj a činnost Československé společnosti zeměpisné za osmdesát let jejího trvání. — Sborník ČSSZ 80, Praha 1975, č. 1, s. 9—18.
- Územní vývoj Chebska. — Studia geographica 51, Brno 1975, s. 115—120.
- Přehled české historické geografie od založení České společnosti zeměvědné do vzniku geografických pracovišť ČSAV (1952). — Sborník ČSSZ 80, Praha 1975, č. 4, s. 297—300.
- František Palacký a geografie (k 100. výročí úmrtí). — Lidé a země 25, Praha 1976, č. 5, s. 200—202.
- Nástin vývoje čs. geografie. — Zprávy Geografického ústavu ČSAV 12, Brno 1975, č. 2, s. 9—12. (Společně s M. Blažkem a J. Kolářem.)
- Komenský a rozvoj zeměpisu. — Věda a život 38, Praha 1978, č. 4, s. 228—229.
- Příspěvek k vývoji osídlení a vzniku cest na jižní Moravě. — Folia facultatis scientiarum naturalium universitatis Purkynianae Brunensis. Geographia 19, Brno 1978, č. 4, s. 49—53.
- Jantarová cesta. — Lidé a země 29, Praha 1980, č. 5, s. 203—204.
- Sté výročí narození Bohuslava Horáka. — Sborník ČSGS 85, Praha 1980, č. 4, s. 293—296.
- Historická geografie a výzkum malých oblastí. — Studia geographica 37, Brno 1982, s. 103—114.
- Sixty Years of Geography at Brno University. — Scripta facultatis scientiarum naturalium universitatis Purkynianae Brunensis 12, Brno 1982, č. 4—5, s. 247—253.
- Česká historická kartografie v letech 1918—1938. — Zeszyty naukowe Akademii górniczo-hutniczej im. Stanisława Staszica, Kraków 1982, Nr. 900, zeszyt 74, s. 107—121.
- K vývoji české historické geografie po druhé světové válce. — Sborník Geografický výzkumu v Československé akademii věd, Liblice u Mělníka 1983, s. 122—126.
- Česká historická geografie v letech 1945—1960. — Práce z dějin přírodních věd, Praha 1982, č. 15, sv. 2, s. 417—427.
- 150 let od narození Ferdinanda von Richthofena. — Sborník ČSGS 88, Praha 1983, č. 2, s. 151—152.
- Historická geografie I (do konce 16. století). — Praha, SPN 1984, skripta, 188 s
- Přehled vývoje československé geografie mezi oběma světovými válkami. — Sborník ČSGS 89, Praha 1984, č. 4, s. 318—322.
- 90 let Sborníku československé geografické společnosti. — Sborník ČSGS 89, Praha 1984, č. 4, s. 331—332.

Ota Pokorný

Památkce prof. dr. Ernsta Neefa (1908—1984). Dne 7. 7. 1984 zemřel ve věku 76 let po delší nemoci významný geograf NDR, prof. dr. Ernst Neef (16. 4. 1908 — 7. 7. 1984). Prof. Neef studoval geografii na univerzitách v Innsbrucku (1927/1928) a Heidelbergu (1928/1932). V r. 1936 se habilitoval studií o geografii zemědělství Saska, která se značně odlišovala od tehdy obvyklých geografických studií zaměřených pouze na zhodnocení statistik zemědělství.

Nová etapa ve vývoji geografického myšlení začala u prof. Neefa po druhé světové válce, když v letech 1946—1949 pracoval v územním plánování v rámci městského národního výboru v Drážďanech. V letech 1949—1959 byl zesnulý ředitelem geografického ústavu univerzity Karla Marxe v Lipsku. V r. 1958 postupně přechází na Technickou univerzitu do Dráždan, kde pracoval až do odchodu do důchodu v r. 1973.

Již za svého působení v územním plánování se začal prof. Neef zabývat otázkami kulturní krajiny jako prostoru interakce přírody a lidské společnosti. Za svého působení v Lipsku začal rozvíjet laboratorní metody zkoumání krajiny. Postupně se vytvořila kolem prof. Neefa lipská geografická škola, jejímž jádrem je krajinná ekologie nebo geoekologie (H. Richter, 1984, str. 37). Lipská krajinářská škola vychází z existence prostorové základní jednotky v krajině, jejíž složky, vazby mezi nimi a oběhy látek, energie a informace jsou tak definovány, že je možné tuto jednotku řídit. Při výzkumu krajiny prof. Neef udržoval těsné styky s praxí, zejména zemědělskou, lesnickou a vodohospodářskou. Po odchodu do důchodu na vysoké škole pracoval prof. Neef dále v rámci Saské akademie věd.

Prof. Neefovi se dostalo za léta vynikající práce četných poct a uznání. Za léta spolupráce se vytvořily i těsné vztahy k českým geografům.

Geografie NDR i světová geografie ztratila úmrtím prof. Neefa jednoho ze svých celiných představitelů. Čest jeho památce.

Literatura:

RICHTER, H.: Ernst Neef. In: Namhafte Hochschullehrer der Karl—Marx—Universität, Leipzig 1984, č. 6, s. 35—39.

H. Richter — Jaromír Demek

Zemřel prof. RNDr. J. Kašpar, DrSc. Dne 21. září 1984 po krátké nemoci opustil řady členů ČSGS člen korespondent ČSAV Jan Kašpar. Narodil se 15. 4. 1908 v Ústí nad Orlicí, vystudoval přírodovědeckou fakultu UK v Praze a věnoval se hlavně mineralogii, geochemii, problematice zóny zvětrávání s jejími praktickými dopady na životní prostředí a na zemědělskou produkci, geografii ložisek nerostných surovin (knihu Přírodní zdroje v ČSSR, jejich využití a ochrana, nakl. Horizont, Praha 1977) a významně se zasloužil o vývoj a výrobu umělých krystalů v ČSSR. Uveřejnil kolem stovky původních vědeckých prací a učebních textů. Byl dlouholetým profesorem a rektorem VŠCHT v Praze, v letech 1972—1978 ředitelem Ústavu experimentální mineralogie a geochemie ČSAV, členem vědeckého kolegia geologie a geografie ČSAV, řady vědeckých rad a komisí, nositelem zlaté čestné plakety ČSAV a dalších vyznamenání.

Josef Rubín

RNDr. Marie Medková zemřela po těžké nemoci krátce po svých šedesátinách (viz SbČSGS 89, 1984, č. 1, s. 52) v Praze dne 15. 10. 1984. Jako redaktorka Geodetickeho a kartografického podniku dovedla kolem sebe shromáždit dělný kolektiv spolupracovníků a s nimi vytvořit významná kartografická díla. V poslední době se věnovala zejména vydávání faksimilií starých českých mapových památek a řešení obsahu Soustavy školních kartografických pomůcek pro dějepis. Pod jejím vedením vyšly v r. 1980—1984 všechny 4 plánované dějepisné atlasy pro základní školu (pro 5., 6., 7. a 8. ročník) a už v době své nemoci dovedla až do stadia tisku i poslední nástěnnou mapu této série. Její neočekávaný odchod zarmoutil všechny její přátele a známé.

Ludvík Mucha

25. mezinárodní geografický kongres — symposium 29, Rakousko 1984. Ve dnech 18. až 25. srpna se v rámci 25. mezinárodního geografického kongresu Paříž/Alpy konalo v Rakousku symposium 29 spojené se zasedáním pracovní skupiny IGU Geomorfologický výzkum a mapování. Symposium projednávalo následující téma:

- a) mezinárodní geomorfologickou mapu Evropy 1 : 2,5 mil.,
- b) principy geomorfologického mapování v různých měřítcích,
- c) využití geomorfologických map v praxi,
- d) geomorfologii Východních Alp,
- e) glaciální georelief a jeho znázorňování na mapách.

Místním organizátorem sympozia č. 29 byl dr. Berthold Bauer z geografického ústavu univerzity ve Vídni. Symposia se zúčastnilo 20 geomorfologů z 12 zemí v čele s předsedou pracovní skupiny IGU prof. dr. H. Th. Verstappenem (Nizozemí).

Symposium bylo zahájeno dne 19. srpna 1984 v geografickém ústavu univerzity ve Vídni. Byly předneseny následující přednášky:

- I. Heyse (Belgie): Kartografické znázornění fosilních eolických tvarů v Belgii.
- J. Szupryczynski (Polsko): Ledovcové sedimentární tvary současných ledovců na Špicberkách.
- J. Strobl (Rakousko): Digitální model georelifu jako nástroj geomorfologického výzkumu.
- H. Dorsser (Nizozemí): Srovnání příkladů geomorfologického mapování ve velkých měřítcích.

Po obědě následovala exkurze na Moravské pole (terasy, kryogenní tvary) a do Weinviertelu (periglaciální georelief, současné geomorfologické pochody).

Následující den pokračovalo symposium následujícími přednáškami:

- G. Castiglioni (Itálie): Kartografické znázornění území zaplavovaných řekami v Itálii.
- K. Hirakawa (Japonsko): Geomorfologická mapa list Langhowde, Antarktida.
- H. Th. Verstappen (Nizozemí): Aplikované geomorfologické mapování v Indonésii a v Thajsku.

A. Bellatreche (Alžírsko): Mapování eroze půdy v páni Medea, Alžírsko.
J. Demek (ČSSR): Zarovnané povrchy mladé Západoevropské platformy.
S. Pal (Indie): Povodně a jejich mapování v Indii.

Přednášky měly vysokou úroveň a přinesly řadu poznatků ke kartografickému znázorňování různých typů georelifu.

Ve dnech 21. až 25. srpna následovala exkurze s ukázkami geomorfologického mapování v různých měřítcích. Účastníci navštívili severní předhůří Alp, kde se seznámili s terasovými systémy (staršími a mladšími pokryvnými štěrkami, nižšími terasami Dunaje a alpských řek) a jejich vazbou na glaciální tvary. Poté studovali ledovcové tvary pleistocenních ledovců v Solné komoře. Na závěr pak prof. dr. Slupetzky z univerzity v Salcburku předvedl účastníkům výsledky měření bilance ledovců na stanici Rudolfs hütte u Weiße see ve skupině Granatspitz a Glockner-Gruppe. Účastníci sympozia měli možnost podrobně prostudovat jak proglaciální území, tak i ledovec Stubacher Sonnblick Kees. Navštívili i další ledovce v okolí Weiße see (zejména ledovec Ödewinkel Kees). Zajímavé byly rovněž údaje o výskytu dlouhodobě zmrzlé půdy v Alpách. Po dlouhém období ústupu ledovců je od r. 1973 v této oblasti znova pozorován postup ledovců. Účastníci měli možnost studovat tvary spojené s postupem ledovců (např. náporové morény). Studie prováděné univerzitou v Salcburku jsou pěkným příkladem kvantitativních metod používaných geografy při studiu přírodních pochodů. Symposium bylo zakončeno v Salcburku.

Dne 30. 8. 1984 se konalo v Cité Universitaire de Paris řádné zasedání pracovní skupiny IGU Geomorfologický výzkum a mapování. Jednání řídil předseda pracovní skupiny prof. dr. H. Th. Verstappen. Seznámil členy s rozhodnutím výkonného výboru IGU prodloužit činnost skupiny na období 1984–1988, zejména v souvislosti s její úspěšnou prací. Na zasedání byl projednán program na období 1984–1988, a to zejména:
a) dokončení vydání Mezinárodní geomorfologické mapy Evropy 1 : 2,5 mil. v Geodetickém a kartografickém podniku, n. p., v Praze,
b) nové vydání příručky podrobného geomorfologického mapování, která vyšla v r. 1972 v nakladatelství Academia a je stále velmi žádaná,
c) zpracování příručky aplikovaného geomorfologického mapování,
d) příprava atlasu podrobných geomorfologických map.

Příští zasedání pracovní skupiny se bude konat ve dnech 15. — 20. 9. 1985 v Manchesteru při příležitosti První mezinárodní geomorfologické konference. Další zasedání bude uspořádáno ve Španělsku r. 1986 v rámci regionální konference IGU.

Jaromír Demek

Pracovní skupina dopravní geografie Mezinárodní geografické unie se ustavila — jako pokračovatelka stejnojmenné komise — na základě rozhodnutí geografického kongresu v Tokiu 1980. (O posledním sympoziu komise, konaném v Drážďanech r. 1979, svr. zprávu ve SbČSGS 1980, s. 143.) Předsedou se stal profesor římské univerzity C. Muscarà, a tím se formální sídlo pracovní skupiny přeneslo z Paříže do Benátek-Mestre. Agilnost vedení se projevuje především v četnosti zasedání a ve velkém počtu přednesených referátů, jichž podle úvodního projevu předsedy na posledním sympoziu bylo přes 100. Od tokijského kongresu bylo v nerovnoměrném časovém sledu organizováno těchto 7 setkání: 1. Neapol, červen 1981, 2. Neapol, říjen 1981, 3. Benátky leden 1982, 4. Athens (Georgia, USA) září 1982, 5. Paříž červen 1983, 6. Bruggy, listopad 1983, 7. Řím, srpen 1984. Program zúžený na jediný druh dopravy měla první dvě sympozia, totiž na dopravu námořní, speciálně středomořskou. Lépe se osvědčovalo stanovit dvě nebo tři tematická hesla. Autor této zprávy se jako jediný Čechoslovák zúčastnil sympozia v Benátkách a v Římě. Na prvném měl příspěvek k problému sídelní centrality, na druhém k výstavbě pražského metra (se srovnáním s jinými podzemními drahami velkoměst též velikostní řídy), oba přirozeně pod zorným úhlem dopravní geografie. Čtyřdenního sympozia v Římě (22.–25. srpna 1984) se zúčastnilo 20 dopravních geografů z 12 zemí, z toho 4 mimoevropských. Předneseno bylo 12 referátů, které se podle programu týkaly dopravy ve velkoměstech, dopravy námořní a dopravy ve vývojových zemích. Největší podíl (po třech) připadal na účastníky z Polska a z USA. Velmi instruktivní byla exkurze na letišti Fiumicino s podrobnými výklady o alternativách jeho další výstavby, o moderních automatizovaných zařízeních ap. Je třeba ještě poznamenat, že se tohoto i předcházejících sympoziov nemohl již zúčastnit místopředseda pracovní skupiny profesor G. Jacob, zakladatel někdejšího Ústavu pro dopravní geografii v Drážďanech. Znemožnilo mu to těžké onemocnění. Protože má v zemích socialistického tábora dopravní geografii nejvíce rozvinutu PLR, měla by ona zmíněnou funkci obsadit.

Jako dodatek této zprávy se jeví jako vhodné uvést názvy sborníků ze sympoziov konaných v minulých 15 letech:

- Travaux de la Commission de géographie des transports 1969–1972. Ed. R. Caralp. 112 s., Paris 1973.
- Études de géographie des transports, 1975, Amiens — Louvain. Ed. R. Caralp et Th. Brulard. 291 s., Louvain 1976.

- Études de géographie des transports, 1977, Bâle. Ed. R. Caralp et H. U. Sulser. Basler Beiträge zur Geographie 26. 307 s., Basel 1978.
- Études de géographie des transports UGI, 1979, Dresde. Ed. R. Caralp et Th. Brulard. Acta geographica Lovaniensia 18. 135 s., Louvain 1980.
- Proceedings of the IGU Working Group on Transport Geography, 1982 Venice — 1983 Athens (USA). Ed. O. Wheeler. 206 s., Athens (Ga, USA) 1983.
- Transport Geography Facing Geography. Papers and Proceedings of the Paris Meeting. June 1983. Ed. C. Muscarà and C. Poly. 274 s., Roma 1983.
- Europe: The Open Door. Proceedings of the Bruges' Meeting 1983. Ed. C. Muscarà. 504 s., Bruges 1984.

Josef Hůrský

Zpráva o činnosti pracovní skupiny IGU Geomorfologie říčních a pobřežních nížin za období 1980—1984. Dne 30. srpna 1984 se v rámci 25. mezinárodního geografického kongresu konalo v Cité Universitaire de Paris řádné zasedání pracovní skupiny IGU Geomorfologie říčních a pobřežních nížin, které zhodnotilo činnost skupiny za období 1980—1984 a vytyčilo program pro období 1984—1988.

První zasedání pracovní skupiny se konalo na univerzitě Waseda v Tokiu. Druhé zasedání bylo uspořádáno v září 1981 v Nizozemí (viz podrobnou zprávu v našem časopise). Třetí zasedání se sešlo v srpnu 1982 v Rio Claro v Brazílii společně s dvěma dalšími pracovními skupinami IGU (Geomorfologického výzkumu a mapování a Morfotektoniky). Zasedání se zúčastnilo cca 50 geomorfologů. Čtvrté zasedání uspořádala univerzita v Bangkoku (Thajsko) v prosinci 1983 a zúčastnilo se ho 32 geomorfologů.

Pracovní skupina má celkem 131 členů z 39 zemí. Hlavní problémy, které se řeší, jsou následující:

- a) sestavení atlasu geomorfologických map měřítka 1 : 50 000 až 1 : 1 mil. území postihovaných povodněmi,
- b) sestavení mapy světa 1 : 5 mil. říčních a pobřežních nížin se znázorněním území ovlivňovaných povodněmi; na zasedání byl projednán návrh legendy mapy sestavený pracovní skupinou vedenou J. Demkem (ČSSR); pracovní skupina vyzvala své členy, aby připravili mapy svých států; o vydání mapy se vedou jednání s dr. Glaserem, UNESCO — Division of Ecological Sciences.

Na zasedání byly předvedeny geomorfologické mapy velkého a středního měřítka z Japonska, Thajska, Indonésie (M. Oya) a Itálie (G. Castiglioni).

Pracovní skupina publikovala 3 svazky materiálů, čtvrtý svazek je v tisku.

Pracovní skupina bude pokračovat ve své činnosti v období 1984—1988. Šesté řádné zasedání bude uspořádáno ve Velké Británii v září 1985 při příležitosti První mezinárodní geomorfologické konference v Manchesteru. Sedmé zasedání je plánováno v Polsku 1986 a osmé v Japonsku 1987.

Výkonný výbor IGU při projednávání zprávy o činnosti této pracovní skupiny zdůraznil, že studium říčních a pobřežních nížin (zejména z hlediska jejich ohrožení povodněmi) má velký význam, protože v těchto nížinách je soustředěna značná část obyvatelstva naší planety a významné hospodářské aktivity.

Jaromír Demek

Zpráva o činnosti pracovní skupiny IGU Morfotektonika za období 1982—1984.

V rámci 25. mezinárodního geografického kongresu se v Paříži sešlo druhé řádné zasedání pracovní skupiny Morfotektonika, které řídil její předseda prof. dr. M. Panizza (Itálie). Úvodem předseda přednesl zprávu o činnosti. První řádné zasedání bylo uspořádáno pod záštitou Bulharské akademie věd v r. 1983 v Sofii (viz podrobnou zprávu v našem časopise). Předseda poděkoval BAN za vytisknutí sborníku referátů ze zasedání (Problems of Morphotectonics. IGU symposium of the Morphotectonics—Working Group IGU — Bulgaria 1983. BAN Institute of Geography, Sofia 1984, 265 str.).

Pracovní skupina bude v období 1984—1988 pokračovat v řešení následujících úkolů:

- a) sestavení slovníku morfotektoniky; na zasedání byla předložena první verze slovníku sestaveného pracovní skupinou pod vedením prof. C. Olliera (Austrálie), která budou vyžádány přípomínky a konečná redakce bude provedena na zasedání v ČSSR v září 1985;
- b) příručka metod morfotektonické analýzy; na zasedání byl přijat projekt příručky zpracovaný pod vedením prof. D. A. Lilienberga (SSSR) a bude přistoupeno ke zpracování příručky.

Další řádná zasedání budou v ČSSR v září 1985 a při příležitosti První mezinárodní geomorfologické konference v Manchesteru a v r. 1986 při příležitosti regionální konference IGU ve Španělsku.

Na zasedání vystoupil se zásadním referátem akademik I. P. Gerasimov (SSSR), který zdůraznil nutnost spolupráce mezi geomorfology a geology, zejména v souvislosti se studiem otázek deskové tektoniky. Upozornil rovněž na nutnost úpravy některých vztížtých geomorfologických termínů, např. termínu epigeosynklinální pohorí v souvislosti s opuštěnou teorií geosynklinál geology a tektoniky. Navrhl rozšíření programu pracovní skupiny o studium globální geomorfologie. Návrh byl přijat.

Jaromír Demek

Aplikované aspekty geografie. V rámci akcí 25. mezinárodní geografického kongresu Paris/Alpes se konalo ve dnech 20. — 25. srpna 1984 ve Švýcarsku Mezinárodní sympozium aplikované geografie (SY № 18 : Commission : Applied Aspects of Geography). Pod záštitou pracovní skupiny aplikovaných aspektů geografie Mezinárodní geografické unie, Švýcarské akademie věd, Švýcarské geografické společnosti a Švýcarské společnosti aplikované geografie uspořádal tuto akci Geografický ústav Státní vysoké školy technické v Curychu a Geografický ústav Univerzity v Lausanne. Exkurzi napříč Švýcarskem připravili a vedli pracovníci Ústavu pro plánování Státní vysoké školy technické v Curychu a Federálního plánovacího úřadu v Bernu.

Za předsednictví prof. D. Steinera bylo zahájeno první zasedání v nové budově Curyšské univerzity. Po odezvěně úvodních slavnostních referátů seznámili účastníky s problémy užité geografie ve Švýcarsku U. Roth, předseda Švýcarské společnosti aplikované geografie, H. Flückiger, náměstek ředitele Federálního plánovacího úřadu, T. Hardegger z Geografického ústavu Státní vysoké školy technické a E. A. Brugger, ředitel Národního regionálního výzkumného programu. Jejich sdělení i diskuse se zabývaly současnými i budoucími požadavky praxe na aplikovanou geografii a výchovu geografů na vysokých školách, podle toho, jaká činnost je pak očekává v konkrétním zaměstnání. Konstatovalo se, že ve Švýcarsku, podobně jako v řadě jiných zemí, geografie zanedbává praxi a nikoli naopak.

Druhé zasedání, věnované aplikované geografii ve světě, řídil prof. H. Tanabe z Tokijské univerzity. Hovořil o růstu měst v Japonsku a o geografických teoriích, které se jím zabývají. M. Ciechociński z Ústavu pro geografii a prostorovou organizaci Polské akademie věd ve Varšavě informovala o výzkumech infrastruktur. Jak lze využívat geografii při řešení otázek životního prostředí se pokusil vysvětlit M. Stříďa z Geografického ústavu ČSAV. Geografické problémy a jejich řešení v aridních oblastech Latinské Ameriky uvedl R. Farias-Chacón z univerzity v La Serena v Chile. K. R. Dikshit z Geografického ústavu univerzity v Puně se zabýval geografickým výzkumem lesních zdrojů v Indii v zájmu jejich využívání i záchrany.

Večer se sešli účastníci sympozia, spolu se svými kolegy z mezinárodního sympozia o zpracovávání prostorových dat, na výstavě map, publikací a dalších informací, která byla uspořádána v hale univerzity při příležitosti jednání obou sympozí Mezinárodní geografické unie v Curychu.

Třetí dopolední zasedání bylo věnováno metodám aplikované klimatologie za řízení W. Kirchhofera a H. Wannera. O topoklimatologických metodách používaných v praxi promluvil H. Wanner z geografického ústavu Bernské univerzity. T. R. Oke z univerzity ve Vancouveru informovala o nových pokrocích v technice, zařízeních a měřeních městského klimatu. O využívání výsledků znázorňovaných v klimatických mapách a o jejich kartografickém zpracovávání Švýcarskou meteorologickou službou jednal referát W. Kirchhofera z geografického ústavu Curyšské univerzity. Jak využívat terénních modelů v užité klimatologii řešil ve svém sdělení G. Enders z univerzity v Mnichově, na možnosti získávat topologické informace z nejnižších vrstev atmosféry s využitím dálkového průzkumu Země poukázal M. Winiger z univerzity v Bernu.

Za předsednictví A. Ohmury a H. Langa se odpolední zasedání většinou zabývalo problematikou alpského klimatu a vodními zdroji Alp. Mimořádný zájem však vzbudilo zejména sdělení A. Ohmury z geografického ústavu Státní vysoké školy technické v Curychu o jeho výzkumech v severním Grónsku a na Kanadském archipelu. Srovnaní výzkumu vodních zdrojů ve vztahu ke klimatickým poměrům v Alpách provedl H. Lang z téhož ústavu. O práci geografů, zabývající se předpovídáním odtoků vod z tajících ledovců na pozorovací stanici Grande Dixence informovali G. Dayer a Y. Rey.

Dvoudenní exkurze se pochybovala v prostoru Švýcarské plošiny, Švýcarského Jury i Vysokých Alp od Curyšského k Ženevskému jezeru. K nejzajímavějším lokalitám patřila návštěva Aara, hlavního města kantonu Aargau, s besedou o problema-

tice plánování oblastního rozvoje, Sumiswaldu se získáním informací o problematice horského zemědělství v kraji Emmental, typického vysokohorského střediska Gstaadu v Bernských Alpách a francouzské velehoršské oblasti Pays d'Enhaut s nástinem probílého dopravy a turistického ruchu v horských oblastech.

Zasedání i exkurze v západním Švýcarsku řídil prof. L. Bridel. Na druhý den exkurze navázalo jednání v krásném prostředí nové univerzity v Lausanne. Zaměřilo se na problém aplikované geografie v horském hospodářství. P. Auchlin z univerzity v Lausanne nastínil možnosti hodnocení turistických kvalit horské oblasti. J. M. Roulin z téže školy hovořil o riziku sesuvů, lavin a dalších katastrof horských oblastí v souvislosti s jejich výstavbou. Sociologické problémy velehoršských oblastí uvedla F. Lieberherrová z cyršského Ústavu venkovského hospodářství. O výzkumech a tendencích života v horách jednal referát H. Gumuchiana z Laboratoře alpské geografie v Grenoblu. Odpolední jednání bylo přeneseno na řadu vybraných lokalit východně a západně od aglomerace Lausanne na březích Ženevského jezera. Specialisté podávali aktuální výklady ke geografickému řešení různých praktických otázek územního plánování.

Poslední zasedání bylo věnováno rozvoji dopravy a cestovního ruchu v horském prostředí. P. Bovy z ústavu pro dopravu a plánování Státní vysoké školy technické v Lausanne se pokusil o zhodnocení vlivů dálnice v horské oblasti na příkladu z kantonu Valais. Podobně J. H. Bichsel upozornil na nutnost hodnocení vlivů spojovacích komunikací v horských oblastech. Závěrečný referát věnoval L. Bridel z geografického ústavu univerzity v Lausanne cestovnímu ruchu a pozemkovému vlastnictví v Pays d'Enhaut.

V Lausanne rovněž proběhlo poslední zasedání pracovní skupiny aplikované geografie Mezinárodní geografické unie. Provedlo zhodnocení své činnosti za uplynulé čtyřleté období, v němž po kongresu v Japonsku následovala každoroční setkání v Québecu (Kanada), v Recife (Brazílie), v Praze a v Brně (ČSSR) a v Curychu — Lausanne (Švýcarsko). V souladu s referátem předsedy H. Tanabeho bylo projednáno a schváleno doporučení valnému shromáždění, týkající se další progresivní činnosti na úseku aplikované geografie v rámci Unie, která by se měla do budoucna zaměřovat zvláště na využívání výsledků geografického výzkumu pro rozvoj oblastí a na další zvyšování podílu činnosti geografů v regionálním plánování.

Miroslav Střída

7. valné shromáždění a 12. mezinárodní kartografická konference ICA. Ve dnech 4. — 13. srpna 1984 se konalo v Perthu (Západní Austrálie) zasedání 7. valného shromáždění Mezinárodní kartografické asociace (ICA) spojené s 12. mezinárodní kartografickou konferencí. Pořadatelem obou akcí byl z pověření ICA Australský národní kartografický komitét v čele s D. T. Pearcem. Jednání valného shromáždění se zúčastnilo 38 členských zemí ICA a na konferenci bylo přítomno 850 delegátů.

Na 13 plenárních zasedáních konference bylo předneseno 81 referátů zaměřených na výsledky kartografického výzkumu a vývoje z posledních let a na nové trendy kartografie.

Konference dokumentovala předeším další rozvoj automatizace v kartografii a informačních systémů o území. Významným prvkem je uplatňování metod dálkového průzkumu Země nejen v tematickém, ale i v topografickém mapování ve středních a malých měřítkách. Pro tvorbu bází dat se stále častěji používá skenerování podkladů; postupně jsou zakládány banky názvoslovních dat, a to i u větších soukromých firem. Novinkou v technologii sdělování mapového obrazu je využívání videodisků, z nichž se obraz mapy nebo kartogramu přehrává pomocí televizní techniky. Při kartografické tvorbě se začíná prosazovat i tzv. „neuklidovské pojedy mapy“ (mapa se zkreslenou geometrií obrazu), zejména v souvislosti s automatizací. V atlasové tvorbě se stále častěji objevují družicové snímky a z nich pořízené barevné syntézy. Řada zemí se orientuje na vydávání geografických encyklopedií, v nichž mapová část tvoří asi čtvrtinu obsahu a zbytek je vyplněn texty, tabulkami, barevnými fotografiemi a produkty dálkového průzkumu Země. Značná pozornost je věnována tvorbě map pro slepé a slabozraké (tyflomap). V oblasti kartografických technik a technologií převládá vyhotovování originálů map negativním rytím do vrstvy na plastových fóliích typu PET a dochází častěji k využívání nuceného lícování, negativních kopřovacích masek a k přechodu na tisk map a atlasů čtyřbarevným ofsetem. Pro rozklad barev se výhodně uplatňuje bubnové skenerovací zařízení Sci-Tex, které bylo původně vyvinuto pro potřeby textilního průmyslu. Skeneruje se např. barevné originály vyhotovené jako barevné soukopie postupem Chromaline.

Součástí konference byla řada výstav. Mezinárodní výstavy map a atlasů, která obsahovala 731 katalogizovaných exponátů, se zúčastnilo 25 členských zemí ICA. Národní australská výstava se 417 exponáty představovala průřez australské mapové produkce od map velkých měřítek až po atlasy; výstava dokumentovala používání metod dálkového průzkumu Země v Austrálii, rozvoj tematického mapování a výroby tyfomap. Velmi zajímavá byla výstava historických map zobrazujících australský kontinent — Terra Australis Percepta — obsahující 136 map z období let 1542 až 1900 ze sbírek australských institucí i soukromníků, doplněná mapami z londýnské British Library. Mezinárodní technická výstava byla zaměřena především na novinky z oblasti automatizační techniky a zúčastnilo se jí 35 firem. Poprvé byla uspořádána výstava uměleckých prací kartografů, zahrnující obrazy, grafiky, plastiky a uměleckou fotografii.

V rámci odborných exkurzí měli účastníci konference možnost se seznámit s některými geodetickými, fotogrammetrickými a kartografickými pracovišti v Západní Austrálii a se systémem výuky kartografie na vysokých a středních odborných školách.

7. valné shromáždění ICA projednalo zprávu o činnosti asociace v období 1980—1984 a zhodnotilo výsledky 11. mezinárodní kartografické konference konané ve Varšavě (PLR) v r. 1982. Projednalo přijetí nových členských zemí (Kypr, Zair, Jemenská arabská republika, Jižní Korea) a některé změny statutu asociace. Dále projednalo změny cyklů konání mezinárodních konferencí, které byly navrženy po dohodě s mezinárodními nevládními organizacemi FIG a ISPRS a schválilo uspořádání zasedání 8. valného shromáždění a 13. mezinárodní kartografické konference ICA v Morellu (Mexiko) v říjnu 1987. Valné shromáždění dále vzalo na vědomí ustavení Mezinárodní unie pro zeměměřictví a mapování (International Union for Surveying and Mapping — IUSM), která bude zastřešovat dosavadní nevládní organizace FIG, ISPRS, ICA a IFLA při jednání s orgány OSN, UNESCO, ICSU a dalšími, a vyslovilo souhlas se zapojením se do této unie.

Pro další období byly ustaveny čtyři stálé komise ICA, pět komisí ad hoc a tři pracovní skupiny, a to:

- komise 1 — výchova a vzdělávání pracovníků (dr. K. H. Meine, NSR),
- komise 2 — technologie výroby map (K. Burmester, Dánsko),
- komise 3 — výhledové technologie a automatizace (L. E. Starr, USA),
- komise 4 — historie kartografie (dr. H. M. Wallisová, Velká Británie),
- komise 5 (ad hoc) — tematické mapování s využitím prostředků dálkového průzkumu Země (dr. Denègre, Francie),
- komise 6 (ad hoc) — městská kartografie (prof. J. Masai, Japonsko),
- komise 7 (ad hoc) — tyfomapy (prof. J. W. Wiedel, USA),
- komise 8 (ad hoc) — námořní kartografie (R. H. W. Linton, Velká Británie),
- komise 9 (ad hoc) — kartografie obyvatelstva (R. W. Marx, USA),
- pracovní skupina 1 — kartografický podnik (F. J. McGrath, Austrálie),
- pracovní skupina 2 — koncepce a metodologie kartografie (dr. U. Freitag, Západní Berlín),
- pracovní skupina 3 — využívání map (dr. Ch. Board, Velká Británie).

Do interdisciplinárních pracovních skupin ICA/IGU — mapy a atlasy životního prostředí byl za ICA zvolen D. P. Bickmore, Velká Británie, a ICA/IFLA — dokumentace v kartografii dr. J. Neumann, NSR.

Závěrečným bodem jednání valného shromáždění ICA byla volba členů nového výkonného výboru pro období 1984—1987. Do funkce prezidenta ICA byl zvolen dr. J. L. Morrison (USA), do funkce generálního sekretáře D. T. Pearce (Austrálie) a do funkcí viceprezidentů gen. mjr. Agarwal (Indie), dr. Aržanov (SSSR), dr. Duch Gary (Mexiko), prof. Hu Ju-ju (ČLR), prof. dr. Ormeling (Nizozemí), prof. dr. Rhind (Velká Británie) a prof. dr. Taylor (Kanada).

Nový výkonný výbor ICA schválil na svém ustavujícím zasedání uskutečnění společného jednání se stálými komisemi v r. 1986 v Praze.

Miroslav Mikšovský,
místopředseda Čs. národního kartografického komitétu ČSVTS

7. kartografická konference ČSVTS byla uspořádána ve dnech 4. — 6. 9. 1984 v Domě ROH v Bratislavě. Jejím odborným garantem byl doc. ing. M. Hájek, CSc., ze SVŠT. Jednání, která probíhalo pod heslem „Vědeckotechnickým rozvojem k vyšší kvalitě a efektivnosti kartografické tvorby“, byla rozdělena do tří tematických celků: a) všeobecné problémy kartografie, b) plánování, řízení a proces zpracování map,

c) kartografické modely a výstupy tematického mapování. Úhrnem bylo předneseno 56 referátů, z toho 25 v plénu, ostatní panelovou formou. Týkaly se současného stavu a vývoje kartografie, perspektivy, plánování a řízení tvorby kartografických děl, procesů jejich výroby, kartografického jazyka, bank geografických dat, kartografického modelování, kartografické generalizace, tematické kartografie, dálkového průzkumu Země, kartografické dokumentace, standardizace názvosloví, automatizace v kartografii, starých map i výchovy kartografů. Je potěšitelné, že právě v analýze výchovy kartografů v ČSSR bylo konstatováno, že „štúdium zamerania kartografie na univerzite je bližšie ku kartografii ako tomu je na odbore geodézie a kartografie na technike“ (prof. Daniš). Na závěr byla podána zpráva o průběhu a výsledcích 12. konference ICA a jejího 7. valného shromáždění v Perthu. Problematika kartografie byla probírána také na dvou panelových diskusích, věnovaných jednak tvorbě map, jednak technologií jejich zpracování. Dvě zdařilé exkurze ukázaly provoz n. p. Slovenské kartografie a Geodetického ústavu a dále pracovišť SVŠT a Slovenského hydrometeorologického ústavu na Malém Javorníku. Účastníci konference položili kytice k památníku padlých sovětských vojáků na Slavíně a k bustě kartografa Samuela Mikovínyho na dunajském nábřeží.

Před zahájením jednání dostali všichni přítomní sborník o rozsahu 305 str., v němž byla publikována většina přihlášených referátů, a xerografické otisky těch referátů, které byly otiskeny v časopise Geodetický a kartografický obzor 7/1984. Milou pozorností byl plán Bratislav s vyznačením míst jednání konference (od n. p. Slovenská kartografia) a dále poslední svazek Slovníku geodetického a kartografického názvosloví — Kartografie (VÚGTK, Zdiby 1984).

Jednání konference, jíž se účastnilo 204 osob (včetně 12 zahraničních delegátů z NDR, Maďarska, Polska a Kuby), vyústilo v usnesení, v němž se doporučuje:

- a) rozšiřovat ediční kartografickou činnost s využitím mechanizace a automatizace,
- b) rozšiřovat typovost automatizovaně vyráběných map s postupným využitím československého AKS Digikart,
- c) zvyšovat komplexní hospodárnost prováděných prací v kartografii,
- d) urychleně zavádět standardizované kartografické názvosloví,
- e) orientovat odborné akce ČSVTS na interdisciplinární řešení úloh,
- f) spolupracovat s odbornou komisí pro kartografii ČSGS, prohlubovat spolupráci mezi kartografy socialistických zemí a v ICA posilovat vliv socialistických zemí na činnost této organizace,
- g) uspořádat 8. kartografickou konferenci r. 1986 na území ČSR a spojit ji s vhodnou akcí ICA.

Ludvík Mucha

Celostátní kolo SVOČ oboru geografie 1984. Ve dnech 26. — 27. června 1984 se konalo na přírodovědecké fakultě UJEP v Brně celostátní kolo soutěže o nejlepší studentskou vědeckou práci v oborech biologie a geografie. Ve srovnání s průběhem předcházejících celostátních kol studentské vědecké a odborné činnosti se letošní soutěž vyznačovala mnohem větším počtem přihlášených prací, poněvadž se ho po prvé zúčastnili i soutěžící z pedagogických fakult. Z celkového počtu šesti sekcí byla geografie zastoupena sekcí fyzické geografie a kartografie a sekcí ekonomické a regionální geografie. Společná pro oba obory byla sekce aplikované biologie na pedagogických fakultách a teorie vyučování biologie a geografie.

Do sekce fyzické geografie a kartografie bylo přihlášeno celkem 15 prací z přírodovědeckých a pedagogických fakult. Z nich bylo před porotou předneseno 12 prací.

První místo zaslouženě získal Peter Mederly ze 4. ročníku přírodovědecké fakulty KU v Bratislavě za práci „Náčrt stanovenia čiastkových potenciálov fyzickogeografickej krajiny na základe podrobnej fyzickogeografickej charakteristiky územia“ (konzultant doc. dr. L. Mičian, CSc.). Druhé místo získal Tomáš Beránek ze 4. ročníku přírodovědecké fakulty JK v Praze za práci „Návrh nového zeměpisného atlasu světa pro veřejnost“ (konzultant dr. R. Čapek, CSc.). Na třetím místě se umístil Jozef Minář ze 3. ročníku KU v Bratislavě svou prací „Automatizovaná tvorba pohľadových máp v kontexte štruktúry komplexného digitálneho modelu reliéfu“ (konzultant doc. dr. J. Krcho, CSc.). Čtvrté a páté místo obsadili posluchači 2. ročníku přírodovědecké fakulty UJEP v Brně, a to Kateřina Wolfsová prací „Vliv radiačních inverzí teploty na koncentrace SO₂ v prostoru Pisárecké kotliny a Rečkovického prolomu“ (konzultanti dr. P. Prošek, CSc., a dr. M. Kolář) a Petr Kubíček a Jiří Barouš prací „Antropogenní tvary a pochody ve střední části Bobravské vrchoviny“ (konzultant doc. dr. J. Demek, DrSc.).

Porota měla obtížnou práci jednak proto, že úroveň prací byla velmi vyrovnaná, jednak byly práce velmi různého zaměření (od čistě analytických až po syntetické fyzickogeografické práce).

V sekci ekonomické a regionální geografie bylo do soutěže přihlášeno 18 a předneseno 15 prací. Největší počet byl z přírodovědecké fakulty KU v Bratislavě (5), přírodovědecké fakulty UJEP v Brně (3). Jednou prací byly zastoupeny pedagogické fakulty v Banské Bystrici, Brně, Košicích a Plzni.

Zvítězila práce studentů 4. ročníku přírodovědecké fakulty UK v Praze Barbory Čadkové a Tomáše Krásného „Hodnocení faktorů ovlivňujících spád obyvatelstva za veřejným stravováním“ (konzultant dr. K. Kühnl, CSc.) a druhé místo obsadil student 4. ročníku téže fakulty Jan Kubeš prací „Některé geodemografické procesy difuzního charakteru v ČSR“ (konzultant dr. I. Bičík, CSc.). Třetí místo získal Ján Buček ze 3. ročníku přírodovědecké fakulty KU v Bratislavě za práci „Teoreticko-metodologické aspekty výskumu malých miest Západoslovenského kraja s využitím systémového přístupu“ (konzultant prof. dr. K. Ivanička, DrSc.). O čtvrté místo se rozdělili Jiří Blažek z 1. ročníku přírodovědecké fakulty UK v Praze s prací „Vývoj koncentrace obyvatel do pásem dopravní dostupnosti SOOV v okresech Kladno, Kolín a Kutná Hora v letech 1921, 1950 a 1980“ (konzultant dr. I. Bičík, CSc.) a Pavel Ha-pák ze 4. ročníku přírodovědecké fakulty KU v Bratislavě s prací „Priemyselný potenciál a spôsoby jeho hodnotenia“ (konzultant doc. dr. J. Mládek, CSc.). Také páté místo rozdělila odborná porota mezi dva soutěžící, a to Michala Kováčice ze 4. ročníku pedagogické fakulty v Banské Bystrici s prací „Analýza vplyvu antropogenných činiteľov na krajinný priestor mestskej aglomerácie“ (konzultant dr. V. Baran, CSc.) a Jána Szöllöse z 1. ročníku přírodovědecké fakulty KU v Bratislavě s prací „Geografické aspekty svetovej energetickej krízy“ (konzultant doc. dr. J. Paulov, CSc.).

Vysoký počet vyhodnocených prací v této sekci ukazuje, že rozhodování poroty bylo značně obtížné. S výjimkou práce B. Čadkové a T. Krásného, která výrazně převyšovala ostatní příspěvky odbornou úrovní i kvalitou obhajoby, nebyly mezi většinou soutěžících prací příliš velké rozdíly. Rozhodování o pořadí, obdobně jako u sekce fyzické geografie a kartografie, ztížila i velká různorodost témat a rozdíly v komplexnosti jejich zpracování.

Při celkovém hodnocení průběhu letošního kola soutěže o nejlepší studentskou vědeckou práci v oboru geografie je třeba ocenit nejen dobrou odbornou úrovní a hloubku zpracování většiny příspěvků, ale také zaměření témat na aktuální geografické problémy a u řady prací i jejich praktickou využitelnost v praxi. Přinosem byla také aktivní účast soutěžících studentů v diskusi k ostatním příspěvkům a kvalitní forma přednesu i obhajoby prací.

Jaromír Demek, Zdeňka Tarabová

Lékařská kartografie na 6. všeobecné konferenci lékařské geografie, konané na Ukrajině v Repinu ve dnech 23. — 27. 8. 1983, bylo předneseno 77 referátů, což svědčí o rozvoji této disciplíny v Sovětském svazu. Sedm z nich bylo věnováno lékařské kartografii. Význam lékařské kartografie zhodnotil V. L. Adomovič. Typologická komplexita parametrů přírodně teritoriálních studií umožňuje zjistit pravděpodobnost studovaných jevů. Skutečné korelace se zjistí v přírodních ohniscích nemoci. V. B. Bjakov a A. N. Gurov pojednali o automatizaci lékařskogeografického mapování, kde podkladem jsou údaje o hustotě osídlení, zastoupení pastvin, luk a lesů, intenzitě dopravy, teplotě vzduchu, frekvenci a rychlosti větru, proměnlivosti počasí ap. O současném stavu lékařskogeografického mapování hovořil E. S. Feldman. Zdůraznil, že v mapách je třeba zachycovat nejenom současný stav, nýbrž i dynamiku a prognózu vývoje nemoci. Dosažené výsledky už umožňují přistoupit k přípravě lékařskogeografického atlasu Sovětského svazu.

Kolektiv badatelů vedený V. F. Rudičenkem studuje závislost tetanu na půdách. Zvýšený výskyt tetanu je v půdách s neutrální chemickou reakcí, kdežto v půdách kyselých a alkalických je incidence snížená.

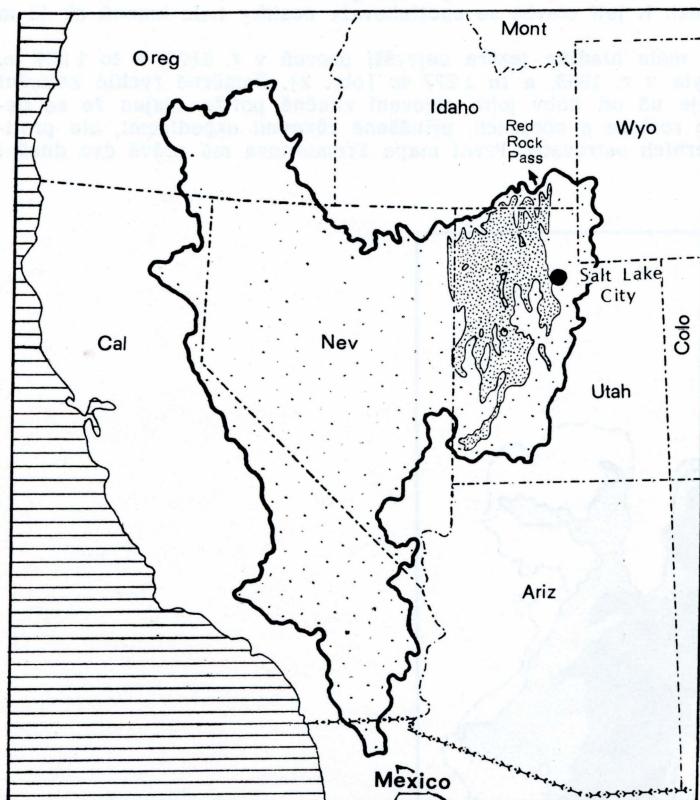
Výskyt různých typů zhoubných nádorů na území Gruziinské SSR zmapovali N. M. Sulchanišvili, E. L. Raich a G. S. Lomkaci. Při studiu zjistili, že v období 1969—1980 bylo v Gruzii rakoviny žaludku, jícnu, rtu a děložního čípku. Největší úbytky byly v oblastech s řídkým výskytem, kdežto v oblastech s velkým výskytem případů dále přibývalo.

Studium epidemiologie akutních enterických onemocnění se ukázalo na mapách velmi účinné. Objevilo se nestejnomořné rozmístění nemocí v různých oblastech, do popředí vystoupily endemické oblasti, kde nemocí přibývá.

V. N. Guculjak referoval, jak v oblasti Černovců využívají v lékařské geografii geochemických map. Sestavují mapy: a) prognáz endemické strumy, b) lékařskogeografické vyhodnocení zdrojů podzemních vod, c) vliv chemismu pitných vod na výskyt nemocí močových cest, d) výskyt tetanu ap. Zalesněné oblasti vykazují relativně větší nemocnost, neboť mají v půdě méně jodu, vápníku, mědi, kobaltu ap. Minimální výskyt nemocí je v oblastech nevakumulativních geosystémů. (Geographica Medica, 14, Budapest 1984, s. 264—343.)

Ctibor Votrubec

Velké Solné jezero. Dnešní Velké Solné jezero (Great Salt Lake) ve státě Utah v USA má plochu asi 4 000 km² a leží v nejnižších místech Velké pánve (Great Basin). Jeho průměrná hloubka je udávána na 13 stop (asi 4,1 m). Vodních srážek spadne do jezera málo (více na východě) a výpar je velký (větší na západě). Prameny nejsou nijak výdatné, takže jezero je živeno převážně řekami. Jezerní dno tvoří grabeny a hráště směru hlavně SSZ—JV, budované horninami různého stáří — od prekamбриu až do tertiéru. V severním cípu jezera se nachází ohnisko zemětřesení provázených poklesy půdy. Dnešní jezerní sedimenty tvoří hlavně jíl a silt s příměsí písku, eolitů a fekálních kuliček. V menší míře je zde i sádrovec, kamenná sůl a mirabilit. Celková mocnost kvartérů je místo pěs 3 500 m.

1. Bonnevillovo jezero v severovýchodním cípu Velké pánve.

Předchůdcem Velkého Solného jezera bylo rozsáhlější jezero Bonnevillovo s hladinou ve výši 1 623 m n. m. Toto jezerní stadium spadá do období 19 000—13 000 let před n. l. Odtok jezera směřoval k severu (dnešní Red Rock Pass ve výši 1 550 m) — obr. 1. Etapovité klesání hladiny jezera vytvořilo několik ústupových stadií:

14 000—12 500 př. n. l. tak vzniklo jezero Provo s hladinou o 105 m nižší. Jeho břehovky najdeme dnes ve výši 1 460—1 501 m.

12 000—11 000 př. n. l. jezero Stansbury s břehovkou ve výši 1 347—1 378 m.

11 000—10 000 př. n. l. jezero Gilbert s břehovkou ve výši 1 310 m.

5 000—4 000 př. n. l. jezero Fremont s břehovkou ve výši 1 290 m.

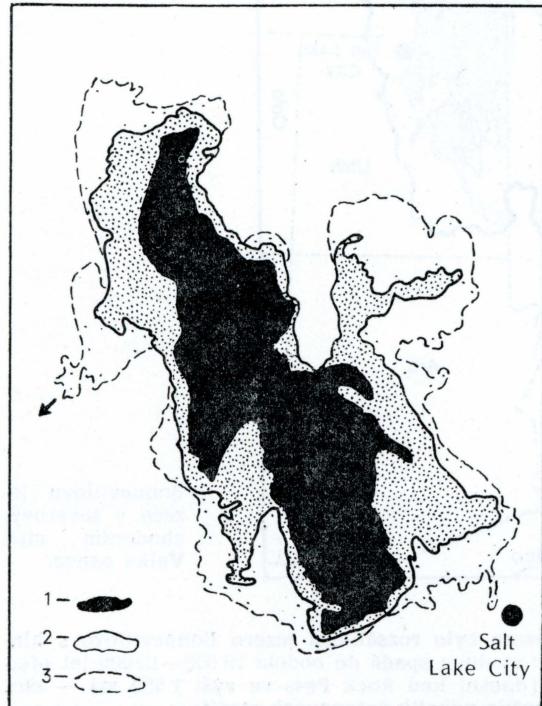
3 000—2 000 př. n. l. jezero Eardley s břehovkou ve výši 1 285 m.

Dnešní břehová čára je ve výši 1 280 m (4 200 stop). Při vyšším vodním stavu (4 215 stop) neodteká voda k severu jako u jezera Bonnevillova, ale k západu. V době asi před 8 000 lety bylo jezero ještě menší než dnes (břehové linie ve výši 1 277 m).

Původními obyvateli okolí jezera byli před 14 000—11 000 lety paleoindiáni (lovci mamutů, běllobloudů a jiných býložravců). Další, archaické stadium osídlení, je charakterizováno převážně usedlíky na březích jezera (8 500—2 500 př. n. l.). Bylo vyšírádáno kulturou Sevier (1 500—500 př. n. l.) reprezentovanou zemědělci, hrnčíři a sídly vesnického typu těsně u pobřeží. Kolem 550 př. n. l. přicházejí předchůdci dnešního indiánského kmene Šošonů (sběrači a lovci) a žijí s původními obyvateli několik set let.

První zmínku o jezeře přinesla expedice v r. 1776, která ovšem pronikla jen k jezeru Provo a předpokládala spojení Velkého Solného jezera s oceánem. že jde o jezero se zjistilo až v r. 1826. V r. 1837 nakreslil první mapu jezera Fremont, ale jezero označil jako Bonnevillovo. V r. 1843 určil přesně i jeho tehdejší nadmořskou výšku — 4 200 stop (1 280 m). Větší osídlení začalo příchodem mormonů v r. 1847. V r. 1871 začal po jezeře jezdit první parník a v r. 1900 sem přijelo už 160 000 turistů a rekreaントů. Dnes je jezero od západu k východu přetato železniční tratí vedenou po sypané a kúlové hrázi. K její stavbě se spotřebovaly desítky tisíc kmenů až 40 m dlouhých.

V historické době měla hladina jezera nejvyšší úroveň v r. 1873, a to 1 284 m. Nejnižší úroveň pak byla v r. 1963, a to 1 277 m (obr. 2). Poměrně rychlé kolísání hladiny jezera způsobuje už od doby jeho objevení značné potíže. Nejen že se neshodovaly údaje o jeho rozloze a obrysech, přinášené různými expedicemi, ale protirečily si i údaje o jezerních ostrovech. První mapa Fremontova má právě dva dnešní

2. Kolísání hladiny Velkého Solného jezera v historické době.
1 — úroveň z r. 1963, 2 — úroveň z r. 1843 (4 200 stop), 3 — úroveň z r. 1873.

největší ostrovy (Stansbury a Antelope) zakresleny jako poloostrovy, zasahující cd jihu hluboko do jezera.

Jedinou významnou nerostnou surovinou, kterou jezero poskytuje, je sůl, složením podobná mořské soli. S její těžbou se začalo těsně před r. 1860, kdy bylo v Montane objeveno stříbro (sůl se potřebovala k jeho redukcii). Při poběží byly zřízeny solární odpařovací nádrže, do nichž se při častých poklesech hladiny musela voda přečerpávat. Dnes mají tyto nádrže rozlohu 206 km² a jsou největší na světě. V r. 1888 se začalo s frakční krystalizací solí. Dnes těží 7 společností na 9 místech NaCl, Na₂SO₄, K₂SO₄ a dále se zpracovává hořčík a chlór. Lze však získávat i bór, bróm a lithium.

Kromě kolísání hladiny činí těžbě potíže i prameny. Ty vytvářejí na dně odpařovacích nádrží, ale i pod sypanými hrázemi a komunikacemi jamky různé velikosti. Často pramen vyplaví sypký materiál pod tvrdší povrchovou kůrou, a ta se neočekávaně propadá.

Kromě těžby soli má dnes jezero význam především pro rekreaci a turistiku. V r. 1978 sem přijelo 1,5 milionu návštěvníků (koupání v jezeře i v horké minerální vodě, plachtění ve vodě i ve vzdachu). Na vyschlém jezerním dně se konají závody automobilů. Rybolov je nepatrný, významnějším je lov garnátů — potravy pro akvarijní rybky. V poslední době provádí společnost AMOCO v jezeře průzkumné vrty na plyn a ropu.

L iteratura :

Great Salt Lake — a Scientific, Historical and Economic Overview. Utah Geol. Miner. Survey. Div. Utah Dep. Natur. Res., Bull. 116, 1980, 400 s.

Ludvík Loyda

Slínovcová Skalní stěna u Moravské Třebové. K morfologicky nejzajímavějším částem reliéfu české křídové pánve patří její okraje zvýrazně saxonskou tektonikou. Také jihozápadní výběžky svrchnokřídových hornin s pásmem kuest i dlíček elevací na Svitavsku a Moravskotřebovku se vyznačují nápadnou členitostí. Jižně od Moravské Třebové vystupuje úzký, ale tláhlý (ve směru zhruba S—J) asi 8 km dlouhý hřbet zvaný Kamenná (Dvorská 594 m). Jeho severní okraj (Pastvisko 516 m) tvoří převážně krystalické břidlice a amfibolity zábřežské série, vlastní hřbet pak svrchnokřídové sedimenty tzv. útěchovského pruhu (Soukup 1962). Převažují zde spongilitové slínovce spodního turonu, v okrajích a erozních zářezech jsou místy odkryty i cenumarské pískovce.

Nejvýraznějším horninovým výchozem (slínovec spod. turonu) v oblasti hřbetu Kamenná je tzv. Skalní stěna asi 3 km jižně od Moravské Třebové. Vystupuje blízko pod vrcholem v západním až západojihzápadním temeni dlíčku hřbetu (588 m); níže v témež svahu prochází červeně značená cesta z Moravské Třebové přes Kamennou, z níž je stěna i v hustém porostu patrná. Skalní stěna je přerušované asi 600 m široká, v severní souvislé části je 7—12 m vysoká (stupňovitě až 14 m), k jihu se postupně snižuje (průměrně 4—6 m) a přechází do několika samostatných stupňů v různé úrovni svahu. V opačném (východním) svahu tohoto hřbetu se skalní výchozy nevytvářily.

Základní směr slínovcové stěny určují pukliny v rozmezí 151—331° až 159—339°, v jižní části pak 130—316°. Na střetech těchto puklin s příčnými puklinami (32—212°, 48—226°, 57—237°, 78—258° aj.) a mezirostevními spárami dochází k detailnímu členění skalních výchozů ve výčnělky, kulisovité pilíře, výklenky apod. Mnohde — především při úpatí skal — lze sledovat recentní gravitační rozpad slínovců se vznikem systému rozsedlin, s odsedáním skalního čela, rícením atd. Zřejmý vliv na rozrušování deskovitě rozpadavých slínovců má i kořenová destrukce dřevin (zde převažuje buk). Zřízené balvany dosahují ojediněle rozměry 3 × 2 m, obvykle však jde o sut menších plochých kamenů, která pokrývá souvisle svah pod úpatím skály. V severní a střední partii hřbetu je svah pod slínovcovou stěnou velmi příkrý (sutový sráz), směrem k jihu se postupně stává mírnější.

Zajímavá je tektonická situace v různých částech skalních výchozů. V jižních okrajích, které tvoří samostatná asi 50 m široká a 5—7 m vysoká stěna a několik nízkých skalních stupňů (vybíhajících až k tzv. Útěchovskému hradišti), jsou slínovcové vrstevní lavice skloněné 5—10° k JJZ. Mocnost vrstev je průměrně 10—40 cm. Obdobná situace je i ve střední partii Skalní stěny. Naopak v severním okraji vystupují slínovce s nápadných roubíkovitých rozpadem vrstev vzpřímených 70—85° (sklon k VSV).

Do skalního povrchu souvislých slínovcových výchozů jsou místy zahloubeny skalní dutiny s rozměry od několika až do desítek centimetrů. Morfologicky se neliší od dutinových mikroforem zjištěných zejména v umělých slínovcových odkryvech

např. v povodí Orlice (Vítek 1977). Zde se setkáme s různými genetickými typy dutin v několika vývojových stádiích. Obvykle jde o pravidelně oválné prohlubně rozšířené podél vrstevních ploch; např. v jižní části stěny je dutina 37 cm dlouhá s otvorem 18 cm širokým a 11 cm vysokým. Podobných je v okolí několik desítek. V severní partii stěny jsem našel zajímavé formy dutinového zvětrávání s vypreparovaným odolenějším „jádrem“ horniny, tvořeném několik cm velkým členitým kamenem, ležícím nyní na dně dutiny.

Slínovcovou skalní stěnu na hřbetu Kamenná jižně od Moravské Třebové lze považovat za zajímavý geomorfologický povrchový tvar v reliéfu jihovýchodních výběžků české křídové pánve. Zatímco většina slínovcových skalních výchozů vzniká erozními a svahovými procesy v říčních údolích (např. v povodí Orlice, Svitavy atd.), zde byl vývoj rozsáhlejšího skalního výchozu podmíněn geomorfologickou (zejména tektonickou) strukturou exponovaného hřbetu, dále pak svahovou modelací a diferencovaným zvětráváním nesourodých slínovců.

L iteratur a:

SOUKUP J.: Křídový útvar. In: Svoboda J. a kol.: Vysvětlivky k přehledné geologické mapě ČSSR 1 : 200 000 (M-33-XXIII) Česká Třebová. Praha, Nakl. ČSAV 1962, s. 142–174.

VÍTEK J.: Vývoj skalních a jeskynních forem ve slínovcích východní části české křídové pánve. Sborník ČSGS, 82, Praha, Academia 1977, č. 4, s. 279–292.

Jan Vítek

Fínske rašeliniská a ich využívanie. Fínsko (rozloha 337 tisíc km²) je podobne ako susedné štaty Švédsko, Nórsko a Sovietsky zväz bohaté na rašeliniská. Na začiatku tohto storočia celková rozloha rašelinisk Fínska dosahovala okolo 10 miliónov ha, čo predstavuje približne 30 % územia štátu na pevnine. Pri necelých 5 miliónoch počtu obyvateľov pripadá na 1 obyvateľa vyše 2 ha rašelinísk. Preto sa využívaniu rašelinísk venuje vo Fínsku značná pozornosť.

Všetky rašeliniská vznikli po ústupe ľadovcov, čo znamená, že ich vek sa odhaduje približne na 9 000 rokov. Chladná a vlhká klíma podmienila rýchlu akumuláciu organickej hmoty, ktorá tu vytvára i niekoľko metrov hrubé vrstvy. Priemerná ročná teplota v južných oblastiach rašeliniskových území sa pohybuje okolo +2°C, v severných oblastiach okolo –2°C. Priemerné ročné zrážky sa pohybujú od 600 do 700 mm, priemerná evaporácia 250 až 300 mm. V oblastiach s malým sklonom územia dochádza ku hromadeniu vody, vzniku močiarísk a vodných plôch, jazier ap. Fínsko má okolo 60 000 jazier. V severných oblastiach, v Lapónsku, vznikajú pod vplyvom mrazu palsy a iné kryogénne tvary.

Pri využívaní rašelinísk sa vo Fínsku vychádza z prírodných vlastností stanovišť, ktoré sú rozdelené do 32 hlavných typov s charakteristickými drevinami a nízkou vegetáciou. Pre praktické účely sú rozdelené do troch hlavných skupín. Sú to bezlesé rašeliniská (treeless peatlands), ktoré zaberajú 30 % rozlohy, smrekové močiariská (spruce swamps) a borovicové močiariská (pine swamps). Smrekové močiariská zaberajú asi 25 % rozlohy rašelinísk, vyskytujú sa v nížinách a z drevín tu majú hlavné zastúpenie smrek a breza. Borovicové močiariská zaberajú asi 45 % rozlohy a tvoria typické vrchoviskové rašeliniská (riamy); vyskytujú sa najmä v južných oblastiach a hlavnou drevinou je tu borovica*). Najviac bezlesých rašelinísk sa nachádza v centrálnej časti krajiny.

Podľa vlastností rašelinísk sa volí aj spôsob ich využívania. Medzi najstaršie patrí využívanie pre poľnohospodárske účely, ďalej sa rašeliniská využívajú pre pestovanie lesov, tažbu rašeliníky a časť rašelinísk je určená pre ochranu prírodných ekosystémov.

Poľnohospodárska kultivácia rašelinísk sa vo Fínsku traduje od 15. storočia. V súčasnosti 30 %, čo predstavuje 700 000 ha, tvoria poľnohospodárske pôdy získané kultiváciou rašelinísk. Kultivácia spočíva v odstraňovaní lesných porastov, odvodňovaní, v úprave pôdných vlastností, najmä vo zvyšovaní sorbčného komplexu, v znižovaní kyslosti pôdy a vo zvyšovaní zásob prístupných živín. Zvyšovaním produkcie poľnohospodárskych kultúr a zvýšeným odberom pôdnej vody rastlinami sa vodný režim pôdy a pôdne vlastnosti zlepšujú.

*) Pre porovnanie uvádzam, že Fínsko má celkom 26,7 mil. ha lesov, z čoho na zapojené lesy pripadá 19,7 mil. ha a z nich na ihličnaté 17,1 mil. ha. Rozloha krovnatých porastov je 3,7 mil. ha.

Kultiváciou rašelinísk možno získať aj dobré pasienky a lúky pre chov dobytka, oviec a iných hospodárskych zvierat. Výhodou pestovania trávnej vegetácie je, že pri tomto spôsobe sa zabezpečuje vysoký desukčný odber vody. Trávy, ako je známo, majú vysoký transpiračný koeficient.

V posledných rokoch sa vo Fínsku veľká pozornosť venuje odvodňovaniu a hnojeniu zamorených pôd na lesnom fonde. Rozsah týchto prác niekoľkomásobne prevyšuje rozsah meliorácií rašelinísk pre poľnohospodárske účely. Kým do roku 1938 bolo vo Fínsku odvodnených celkom 913,7 tisíc ha rašelinísk, r. 1975 bolo odvodnených 4,4 mil. ha (rozloha lesov v ČSSR), r. 1980 stúpla táto rozloha na 5,4 mil. ha a r. 1990 má rozloha odvodnených rašelinísk na lesnom fonde stúpnúť na 6,5 mil. ha.

Vo Fínsku sa predpokladá, že sa po odvodnení a hnojení rašelinísk zvýšia priemerné prírastky hrúbia (sortiment s priemerom nad 7 cm) v severných oblastiach na 3 m³, v stredných o 4 až 5 m³ a v južných na 7 m³.ha⁻¹. Podľa výpočtov fínskych odborníkov sa r. 1980 zvýšil ročný prírastok hrúbia na meliorovaných rašelinískach o 8 mil. m³, tažiteľná hmota o 3 mil. V r. 2020 prírastok i tažiteľný etát sa zvýšia o 14,7 mil. m³, čo znamená, že fínski lesníci odvodňovacími a melioračnými prácmi zvýšia prírastok i tažbu o hodnotu rovnajúcu sa približne ročnej tažbe dreva v ČSSR z r. 1965.

Treba povedať, že takýto rozsah meliorácie a kladné ovplyvnenie produkčnej schopnosti lesov (bioprodukčného potenciálu lesov) je výnimočný, čo vidieť aj z prehľadu uskutočnených prác v rôznych krajinách.

Lesné hospodárstvo na odvodňovaných rašelinískach a močiariskach, 1 000 ha

Krajina	1975	1985
1. ZSSR	4 000	7 000
2. Fínsko	4 400	6 000
3. Švédsko	1 000	1 160
4. Veľká Británia	600	800
5. Poľská ľudová republika	680	750
6. Nemecká spolková republika	470	600
7. Nórsko	400	430
8. USA, Carolina	125	300
9. Severné Írsko	230	250
10. ČSSR	40	70
11. Írska republika	10	50
12. Austrália, Queensland	10	40
Spolu	11 965	17 450

Ďalší spôsob využívania spočíva v tažbe rašeliny, ktorej zásoby sa odhadujú na 120 mld. t. Za 9 000 rokov by to znamenalo ročný prírastok 13 mil. t rašeliny. Z týchto zásob je pre priemysel využiteľných asi 10 %. Ročná tažba rašeliny bola r. 1980 asi 10 mil. t a plánuje sa zvýšiť s ročným trendom 6 %. Tým by boli vyčerpané využiteľné zásoby rašeliny za 200 rokov. Tieto trendy sa v súčasnosti prehodnocujú a hľadajú sa optimálne spôsoby využívania rašeliny.

Nakoniec sa časť rašelinísk Fínska vyčleňuje pre ochranu. R. 1980 boli vo Fínsku rašeliniská chránené na ploche 300 000 ha. V ambicioznom národnom programe ochrany prírody Fínska sa počíta, že v severnej časti Fínska bude pre ochranu vyčlenené 300 000 ha, tj. 10 %, v strednej a južnej časti 400 000 ha, tj. 5 % rozlohy rašelinísk. Celková rozloha chránených rašelinísk by tak stúpla na 700 000 ha.

Pre úplnosť uvádzam, že Fínsko malo v 70. rokoch celkom 15 prírodných a 9 národných parkov. Ich celková rozloha je 2 388 km². Okrem toho má Fínsko 15 prísnych prírodných rezervácií (859 km²), 173 (r. 1973) iných prírodných chránených území (50 km²), 242 (r. 1974) pôvodných území (primeval areas; 800 km²), 300 (r. 1974) špeciálnych chránených lesov (1 501 km²), 71 (r. 1974) rašelinísk chránených pred drenážovaním (843 km²). Najväčším chráneným územím je národný park Lemmenjoki, ktorý má rozlohu 1 700 km².

V tomto období sa sieť chránených území rýchle mení a dopĺňuje tak, aby boli chránené všetky významné prírodné objekty a územie štátu mohlo byť všeestranne využívané pre rôzne účely.

L iter at úra :

- Heikurainen L., Laine J.: Finnish peatland and their utilization. In: 6th International Peat Congress, Duluth 1980, Minnesota, USA, 10 s.
- Heikurainen L.: Today's problems in the field of forestry on peatland. In: XVII IUFRO World Congress, Kyoto, Japan, Sep. 6—17, 1981. Invited paper. Congress Group 1.5. Working Party S L.05.01, 7 s.
- Paivanen J.: The effect of silvicultural treatments on the ground water table in Norway spruce and scots pine stands on peat. In: Proceedings of the 6th International Peat Congress, Duluth 1980, Minnesota, USA, s. 433—438.
- Starr M. R., Paivanen J.: The influence of peatland forest drainage on runoff peak flows. Suo, 32, 1981, č. 3, s. 79—84.
- Westmann C. J.: Fertility of surface peat in relation to the site type and potential stand growth. Acta forestalia fennica, 172, Helsinki 1981, 77 s.
- National parks of Finland. Helsinki 1975, 23 s.

Dušan Zachar

Z P R Á V Y Z Č S G S

S t a n o v y Československé geografické společnosti při ČSAV

V zájmu pokrokového rozvoje a cílů československé vědy, stanovených Komunistickou stranou Československa, byla utvořena Československá geografická společnost při Československé akademii věd, jež se spravuje těmito stanovami:

Základní ustanovení

Čl. 1

(1) Československá geografická společnost při ČSAV je dobrovolná výběrová organizace vědeckých, vědecko-pedagogických a odborných pracovníků oboru geografie, sdružených ke společné činnosti, jejímž účelem je podle celkové koncepce československé vědy podílet se na dalším rozvoji a zvyšování úrovně oboru geografie v Československé socialistické republice a na koncepční a prognostické činnosti, jakouž i na propagaci a realizaci výsledků vědeckovýzkumné činnosti ve společenské praxi.

(2) Čs. geografická společnost při ČSAV je společenskou organizací podle zákona č. 68/1951 Sb. Čs. geografická společnost je k ČSAV přidružena rozhodnutím prezidia ČSAV č. XI. bod VI/1c ze dne 8. 5. 1953.

Čl. 2

(1) Samostatnou součástí Čs. geografické společnosti při ČSAV je Slovenská geografická společnost při Slovenské akademii věd.

(2) Společnost SAV je organizací podle zákona č. 68/1951 Sb. Slovenská geografická společnost je k SAV přidružena rozhodnutím předsednictva SAV dne 8. 12. 1955.

Čl. 3

(1) Sídlem Čs. geografické společnosti při ČSAV je Praha.

(2) Čs. geografická společnost při ČSAV působí na celém území ČSSR. Na území Slovenské socialistické republiky prostřednictvím Slovenské geografické společnosti.

Čl. 4

Podrobnosti vztahu Čs. geografické společnosti při ČSAV a Slovenské geografické společnosti při SAV podle čl. 2 těchto stanov upraví hlavní výbor Čs. geografické společnosti při ČSAV v dohodě s hlavním výborem Slovenské geografické společnosti při SAV.

Čl. 5

(1) Ve své činnosti se Čs. geografická společnost při ČSAV řídí cíli hospodářského, kulturního a sociálního rozvoje vyspělé socialistické společnosti, stanovenými Komunistickou stranou Československa.

(2) Hlavní zásady činnosti Čs. geografické společnosti při ČSAV stanoví prezidium ČSAV v dohodě s předsednictvem SAV.

Úkoly Čs. geografické společnosti při ČSAV

Čl. 6

(1) Čs. geografická společnost při ČSAV plní zejména tyto úkoly:

- a) podporuje rozvoj geografie podněcováním vědecké a vědeckopopulární práce a šířením nových poznatků do praxe,
- b) organizuje v souladu s hlavními úkoly ČSAV zájem členů na řešení těch otázek obooru, které jsou obzvláště významné z hlediska celospolečenských potřeb socialistické výstavby státu v daném časovém období,
- c) rozvíjí prognostickou činnost, organizuje, prohlubuje a koordinuje spolupráci svých členů působících ve vědě a praxi,
- d) poskytuje svým členům pomoc při jejich odborné práci,
- e) přispívá ke zvyšování odborné a ideologické úrovně svých členů,
- f) přispívá ke zvyšování odborné úrovně svých členů, kteří začínají v oboru pracovat,
- g) může dávat příslušným odborným pracovištěm a orgánům podněty k opatřením týkajícím se rozvoje oboru.

(2) Čs. geografická společnost při ČSAV spolupracuje se zahraničními společnostmi obdobného zaměření, především s vědeckými společnostmi působícími v SSSR a v ostatních socialistických státech.

Čl. 7

(1) Ke splnění svých úkolů Čs. geografická společnost při ČSAV:

- a) pořádá vědecké a pracovní konference, přednášky, diskuse, kurzy, zájezdy apod.,
- b) vyjadřuje se k vědecké a publikácní činnosti v oboru a iniciativně se podílí na publikácní praxi a na provádění ediční politiky v oboru geografie,
- c) může vydávat pro své potřeby publikace, mající vztah k činnosti Čs. geografické společnosti při ČSAV.
- d) může vypisovat soutěže a oceňovat významné výsledky.

Členění Čs. geografické společnosti při ČSAV

Čl. 8

K efektivnímu zajišťování úkolů se Čs. geografická společnost při ČSAV může členit na pobočky. Dále se může členit na sekce nebo na odborné skupiny, popřípadě na sekce a odborné skupiny.

Čl. 9

Pobočky jsou zřizovány podle územního principu v místech, kde jsou pro jejich činnost předpoklady. Sdružují členy Čs. geografické společnosti při ČSAV, zejména ve významných vědeckých, pedagogických nebo průmyslových centrech.

Čl. 10

Sekce nebo odborné skupiny jsou zřizovány podle odborného zaměření členů Čs. geografické společnosti při ČSAV. Sdružují členy Čs. geografické společnosti při ČSAV podle jejich odborného zájmu nebo podle specializace jejich odborné činnosti.

Členství

Čl. 11

(1) Členství je individuální a kolektivní.

(2) Členství může být též čestné.

Čl. 12

(1) Individuálními členy jsou řádní členové a mimořádní členové.

(2) Řádným členem se může stát vědecký, vědeckopedagogický, vědeckotechnický nebo odborný pracovník, který v oboru geografie aktivně pracuje a vykazuje nebo vykázal tvůrčí činnost, jestliže se písemně přihlásí za člena a prohlásí, že souhlasí s posláním a s úkoly Čs. geografické společnosti při ČSAV a je ochoten zúčastnit se svou činnosti na jejich plnění.

(3) Mimořádným členem se může stát pracovník, který začíná pracovat v oboru geografie a projevuje zájem o tvůrčí činnost, nebo se na tuto práci připravuje, jestliže se písemně přihlásí za člena a prohlásí, že souhlasí s posláním a s úkoly Čs. geografické společnosti při ČSAV a chce se zúčastnit svou činnosti na jejich plnění.

(4) Přihláška za člena vyžaduje doporučení dvou řádných členů Čs. geografické společnosti při ČSAV.

(5) Členství vzniká přijetím za člena, zaplacením zápisného a členských příspěvků za běžný rok.

(6) O přijetí rozhoduje předsednictvo hlavního výboru Čs. geografické společnosti při ČSAV. Proti jeho rozhodnutí je možno se odvolat do 30 dnů k hlavnímu výboru.

Čl. 13

(1) Kolektivním členem se mohou stát orgány socialistické organizace nebo společenské organizace a jejich organizační součásti (dále jen „organizace“), projeví-li zájem o kolektivní členství podáním písemné přihlášky.

(2) V přihlášce organizace prohlásí, za jakých podmínek a jakou formou se hodlá účastnit na práci Čs. geografické společnosti při ČSAV. Organizace v přihlášce též navrhne jednoho až čtyř pracovníky, kteří splňují podmínky členství čl. 12 odst. 2 nebo 3, jež budou organizaci, stane-li se kolektivním členem, zastupovat a jednat jejím jménem (dále jen „delegáti organizace“). Delegáti organizace mají práva mimořádných členů.

(3) Členství vzniká přijetím za kolektivního člena.

(4) O přijetí rozhoduje předsednictvo. Proti jeho rozhodnutí je možno se odvolat do 30 dnů k hlavnímu výboru.

Čl. 14

(1) Čestným členem Čs. geografické společnosti při ČSAV se může stát významný domácí nebo zahraniční vědecký nebo odborný pracovník působící v oboru geografie.

(2) Čestné členy volí sjezd.

Čl. 15

(1) Každý člen pracuje v jedné z poboček.

(2) Každý člen se může zúčastnit činnosti v jedné nebo v několika odborných sekciích nebo odborných skupinách.

Práva členů

Čl. 16

Členům přísluší práva:

- a) zúčastnit se valného shromáždění (být volen jako delegát na sjezd) a podílet se na jeho jednání,
- b) volit a být volen do orgánů Čs. geografické společnosti při ČSAV; mimořádní členové nemohou být voleni za členy hlavního výboru ani do funkce revizorů,
- c) být členy komisí, pracovních skupin, delegací apod., vytvářených orgány Čs. geografické společnosti při ČSAV; mimořádní členové nemohou být členy komisí vytvářených podle čl. 35 těchto stanov,
- d) podávat návrhy a hlasovat o návrzích podaných na všech schůzích, konferencích a jiných odborných akcích organizovaných Čs. geografickou společností při ČSAV,
- e) být informováni o pořádání všech akcí Čs. geografické společnosti při ČSAV,
- f) přednostně získávat za stanovenou cenu časopisy a publikace vydávané Čs. geografickou společností při ČSAV.

Povinnosti členů

Čl. 17

Řádní a mimořádní členové jsou povinni:

- a) zachovávat ustanovení stanov a aktivně se podílet na plnění úkolů Čs. geografické společnosti při ČSAV,
- b) plnit usnesení orgánů, kterými se stanoví konkrétní úkoly jednotlivých členů,
- c) odpovědně plnit funkce, kterými byli pověřeni a zajišťovat konkrétní úkoly,
- d) přispívat k přenášení nových vědeckých a odborných poznatků do praxe,
- e) platit členské příspěvky.

Zánik členství

Čl. 18

(1) Individuální členství v Čs. geografické společnosti při ČSAV zaniká:

- a) písemným prohlášením člena, že z Čs. geografické společnosti při ČSAV vystupuje,
- b) nezaplacením členských příspěvků po dobu dvou let, ač byl člen o zaplacení upomenut,
- c) vyloučením člena.

(2) Vyložený může být člen z vážných důvodů, zejména jedná-li v rozporu s povinnostmi, jež mu ukládají stanovy nebo jestliže hrubě porušil zásady socialistické morálky. O vyloučení rozhoduje předsednictvo. Proti rozhodnutí se může vyloučený člen odvolat k hlavnímu výboru.

Čl. 19

Kolektivní členství v Čs. geografické společnosti při ČSAV zaniká:

- a) písemným prohlášením organizace, že nadále nehodlá být kolektivním členem Čs. geografické společnosti při ČSAV,

- b) rozhodnutím předsednictva o zrušení kolektivního členství, neplní-li organizace po dobu jednoho roku podmínky účasti na práci Čs. geografické společnosti při ČSAV, aniž by toto neplnění projednala a odůvodnila předsednictvu.

Orgány Čs. geografické společnosti při ČSAV

Čl. 20

(1) Orgány Čs. geografické společnosti při ČSAV, které zajišťují a řídí všechny úseky její činnosti jsou:

- a) sjezd,
- b) hlavní výbor,

c) předsednictvo hlavního výboru (dále jen „předsednictvo“).

(2) Kontrolním orgánem Čs. geografické společnosti při ČSAV pro činnost hospodářskou jsou revizori.

Sjezd

Čl. 21

(1) Sjezd je nejvyšším orgánem Čs. geografické společnosti při ČSAV. Účastníky sjezdu jsou delegáti, zvolení na členských schůzích poboček, podle klíče stanoveného hlavním výborem.

(2) Sjezdu přísluší:

- a) určovat v souladu se zásadami stanovenými orgány ČSAV hlavní směry činnosti Čs. geografické společnosti při ČSAV pro období do příštího rádného sjezdu,
- b) schvalovat zprávu hlavního výboru o činnosti Čs. geografické společnosti při ČSAV za období od posledního sjezdu,
- c) schvalovat zprávu revizorů za období od posledního sjezdu,
- d) volit čestné členy,
- e) určovat počet členů hlavního výboru, předsednictva, počet revizorů a počet náhradníků uvedených orgánů s přihlédnutím k celkovému počtu členů,
- f) usnášet se na zásadních hospodářských opatřeních,
- g) určovat výši zápisného a členských příspěvků,
- h) zřizovat nebo rušit sekce a odborné skupiny,
- ch) volit:
  - členy hlavního výboru a jejich náhradníky,
  - revizory a jejich náhradníky,
- i) usnášet se na stanovách a jejich změnách,
- j) usnášet se na zrušení Čs. geografické společnosti při ČSAV.

Čl. 22

(1) Řádný sjezd se koná jednou za tři roky. Svolává jej hlavní výbor.

(2) Hlavní výbor může svolat mimořádný sjezd z vlastního podnětu. Mimořádný sjezd svolá hlavní výbor vždy na žádost alespoň jedné třetiny členů, nejpozději do jednoho měsíce od předložení písemné žádosti.

(3) Hlavní výbor oznamí termín konání rádného sjezdu všem členům nejméně 40 dnů před tímto termínem spolu s programem a klíčem pro volbu delegátů.

(4) Hlavní výbor oznamí termín konání mimořádného sjezdu nejméně 15 dní před tímto termínem, spolu s důvodem svolání mimořádného sjezdu a klíčem pro volbu delegátů.

Čl. 23

(1) Sjezdu předsedá a jeho jednání řídí předseda, popřípadě některý z místopředsedů nebo jiný člen předsednictva, který byl pověřen řízením sjezdu.

(2) Sjezd je způsobilý se usnášet, je-li přítomna alespoň polovina členů. Nesejdě-li se v určenou dobu potřebný počet delegátů, koná se sjezd o hodinu později a je způsobilý se usnášet za jakéhokoliv počtu přítomných.

(3) Usnesením sjezdu je návrh, pro který hlasovala většina přítomných.

(4) K usnesení o změně stanov nebo zániku Čs. geografické společnosti při ČSAV se vyžaduje souhlas dvou třetin přítomných delegátů.

(5) Sjezd volí členy a náhradníky hlavního výboru, revizory a jejich náhradníky tajným hlasováním na základě předložené kandidátní listiny.

Hlavní výbor

Čl. 24

Hlavní výbor řídí činnost Čs. geografické společnosti při ČSAV v období mezi sjezdy.

Čl. 25

Hlavní výbor zabezpečuje v souladu se zásadami stanovenými příslušnými orgány ČSAV realizaci jednotné koncepce činnosti celé Čs. geografické společnosti při ČSAV při rozvoji a zvyšování úrovně geografie, při uplatňování výsledků československé vědy v praxi a při spolupráci se zahraničními organizacemi.

Hlavnímu výboru přísluší:

- a) volit členy předsednictva a jejich náhradníky,
- b) schvalovat zprávu o činnosti Čs. geografické společnosti při ČSAV za běžný rok,
- c) schvalovat zprávu o hospodaření Čs. geografické společnosti při ČSAV za běžný rok,
- d) schvalovat plán činnosti Čs. geografické společnosti při ČSAV na následující rok po jeho projednání ve vědeckém kolegiu geologie a geografie ČSAV, ke kterému je Čs. geografická společnost při ČSAV přiřazena,
- e) schvalovat finanční plán na následující rok, po jeho projednání s příslušnými orgány ČSAV,
- f) pověřovat předsednictvo hlavního výboru plněním konkrétních úkolů,
- g) zabezpečovat přípravu sjezdu, včetně přípravy návrhů kandidátních listin (čl. 23, odst. 5),
- h) zřizovat pobočky Čs. geografické společnosti při ČSAV, popřípadě stanovit jejich územní obvod,
- i) zřizovat komise pověřené plněním konkrétních úkolů a jmenovat jejich členy,
- j) rozhodovat o odvolání ve věcech členství.

Čl. 26

(1) Schůze hlavního výboru svolává předseda nebo místopředseda, který předsedu zastupuje, podle potřeby, nejméně však třikrát do roka. Předseda svolá schůzi hlavního výboru vždy do dvou týdnů, byl-li o to požádán alespoň třetinou členů hlavního výboru. Nesvolá-li předseda v takovém případě schůzi hlavního výboru, může tak učinit některý z místopředsedů.

(2) Schůze hlavního výboru řídí předseda, popřípadě některý z místopředsedů.

(3) Hlavní výbor je způsobilý se usnášet, je-li přítomna alespoň polovina jeho členů.

(4) Usnesením hlavního výboru je návrh, pro který hlasovala většina přítomných, nebo pro nějž při rovnosti hlasů hlasoval předseda.

Předsednictvo

Čl. 27

(1) Předsednictvo je výkonným orgánem hlavního výboru.

(2) Předsednictvo volí ze svého středu předsedu, místopředsedy, vědeckého tajemníka a hospodáře.

Čl. 28

Předsednictvu přísluší:

- a) zajišťovat běžné úkoly, týkající se činnosti Čs. geografické společnosti při ČSAV,
- b) zajišťovat úkoly, kterými je pověřil hlavní výbor,
- c) rozhodovat ve věci členství ve stanovených případech (přijetí, zrušení, vyloučení),
- d) sjednávat podmínky kolektivního členství organizací.

Čl. 29

(1) Schůze předsednictva svolává předseda nebo místopředseda, který předsedu zastupuje, podle potřeby, zpravidla však šestkrát do roka.

(2) Schůze předsednictva řídí předseda, popřípadě některý z místopředsedů.

(3) Předsednictvo je způsobilé se usnášet, je-li přítomna alespoň polovina jeho členů.

(4) Usnesením předsednictva je návrh, pro který hlasovala většina přítomných, nebo pro nějž při rovnosti hlasů hlasoval předseda.

Revizoři

Čl. 30

(1) Dohled na hospodářskou činnost Čs. geografické společnosti při ČSAV vykonávají revizoři, kteří z hospodářského hlediska posuzují i plnění úkolů Čs. geografické společnosti při ČSAV.

(2) Revizoři podávají zprávu o hospodaření sjezdu a hlavnímu výboru, který se bez přihlédnutí k jejich návrhům nemůže usnést o účetní závěrce ani o úhradě ztráty.

Organizace vnitřních složek Čs. geografické společnosti při ČSAV

Čl. 31

(1) Činnost pobočky řídí 5 až 11členný výbor pobočky, volený na plenární schůzi členy pobočky.

(2) Výbor pobočky se skládá z předsedy, místopředsedy, vědeckého tajemníka, popřípadě z dalších členů.

(3) Předseda pobočky se zúčastňuje schůzí hlavního výboru nebo předsednictva, projednávají-li se věci týkající se pobočky.

Čl. 32

(1) Činnost sekce řídí 3 až 5členný výbor sekce, volený na plenární schůzi členy, kteří se podle svého zaměření přihlásili k práci v sekci.

(2) Výbor se skládá z předsedy, místopředsedy, vědeckého tajemníka a z dalších členů.

(3) Předseda sekce je oprávněn se zúčastňovat schůzí hlavního výboru a předsednictva.

Čl. 33

(1) Činnost odborné skupiny řídí 3 až 5členný výbor odborné skupiny, volený na plenární schůzi členy, kteří se podle svého odborného zaměření k práci v odborné skupině přihlásili.

(2) Výbor se skládá z předsedy, místopředsedy, vědeckého tajemníka a z dalších členů.

(3) Předseda odborné skupiny je oprávněn zúčastňovat se schůzí výboru sekce.

Čl. 34

Výbory poboček, sekcí a odborných skupin svolávají plenární schůzí svých členů podle potřeby, nejméně však jednou ve funkčním období.

Společná ustanovení

Čl. 35

Komise Čs. geografické společnosti při ČSAV

(1) Předsednictvo Čs. geografické společnosti při ČSAV může vytvářet vhodné koordinační, popřípadě pracovní orgány pro organizování spolupráce s ostatními vědeckými společnostmi při ČSAV a SAV, nebo s jinými společenskými organizacemi, s vysokými školami nebo s vědeckými a výzkumnými ústavy.

(2) Členy komisí zřízených podle odst. 1 mohou být jen řádní členové.

Čl. 36

Pracovní komise

Pro přípravu a k plnění některých úkolů, např. hospodářské povahy, mohou orgány Čs. geografické společnosti při ČSAV vytvořit pracovní komise z řádných i mimořádných členů. Do pracovních komisí mohou být přizváni nečlenové jako odborní poradci. Komise jednají podle pokynů orgánů, které je zřídily.

Čl. 37

Hmotné prostředky k plnění úkolů Čs. geografické společnosti při ČSAV:

(1) K hospodářskému zajištění plnění úkolů Čs. geografické společnosti při ČSAV slouží:

- a) členské příspěvky a zápisné,
- b) převzatý majetek,
- c) prostředky poskytované ČSAV, popřípadě jinými orgány,
- d) příjmy vyplývající z vlastní činnosti Čs. geografické společnosti při ČSAV,
- e) dary a dědictví.

(2) Při hospodaření se Čs. geografická společnost při ČSAV řídí obecnými předpisy a pokyny ČSAV.

Čl. 38

Zastoupení Čs. geografické společnosti při ČSAV

(1) Čs. geografickou společnost při ČSAV zastupuje a jejím jménem jedná předseda.

(2) Za Čs. geografickou společnost při ČSAV se předseda podpisuje tak, že k návu Čs. geografické společnosti při ČSAV připojí svůj podpis s uvedením funkce.

(3) Hlavní výbor může zmocnit též jiné členy předsednictva Čs. geografické společnosti při ČSAV, popřípadě další členy, aby v rozsahu, jež určí, Čs. geografickou společnost při ČSAV zastupovali a jednali jejím jménem. Osoby takto zmocněné připojují k podpisu dodatek vyjadřující jejich zmocnění.

Usnesení orgánů Čs. geografické společnosti při ČSAV, jež se týkají jejích členů, a jiné závažné skutečnosti se členům oznamují dopisy nebo členskými zprávami nebo informacemi v odborném a denním tisku.

Závěrečná ustanovení

Zánik Čs. geografické společnosti při ČSAV

Jestliže Čs. geografická společnost při ČSAV zanikne, případně její majetek, jenž zbude po úhradě závazků, Československé akademii věd s podmínkou, že jej odevzdá jiné dobrovolné organizaci, která by se do tří let po zániku Čs. geografické společnosti při ČSAV ustavila pro plnění obdobných úkolů v příslušném oboru.

LITERATURA

J. Demek, C. Embleton, H. Kugler (editoři): Geomorphologische Kartierung in mittleren Maßstäben. VEB Hermann Haack Geographisch-Kartographische Anstalt, Gotha 1982, 254 str., Ergänzungsheft Nr. 281 zu Petermanns Geographischen Mitteilungen.

Komise pro geomorfologické mapování při Mezinárodní geografické unii, která působila po tří období mezinárodních kongresů (od 1968 v New Delhi po 1980 v Tokiu), byla velmi intenzivně činná a v souladu se stanovami jmenované unie svou činnost ukončila. Výsledkem její práce byla řada publikací, především u nás známá příručka „Manual of the geomorphological mapping“, vydaná v nakl. Academia r. 1972 anglicky a později ještě německy a rusky. Ta se zabývala problematikou sestavování podrobných geomorfologických map (map velkých měřítek). Dalším výsledkem práce této komise byla příručka „Guide to medium scale geomorphological mapping“ vydaná r. 1978, tedy o geomorfologickém mapování do map středních měřítek.

Recenzovaná publikace je německou verzí uvedené anglické příručky, poněkud přepracovaná, především s ohledem na to, že tyto mapy mají velký význam při výzkumu a oceňování přírodních zdrojů a potenciálu krajiny. Kniha je kolektivním dílem členů a spolupracovníků jmenované komise (která byla vedena našim doc. RNDr. J. Demekem, DrSc.), takže v seznamu autorů je uvedeno celkem 27 jmen předních odborníků socialistických i západních zemí. Mapami středních měřítek se rozumí mapy měřítek v rozmezí od 1 : 100 000 po 1 : 1 000 000. Publikace podává vyčerpávající informace o dosavadních směrech, metodách a cílech geomorfologického mapování, o moderních mapovacích metodách a o obsahové náplni a kartografické tvorbě těchto map. Kniha zachycuje současný stav dosaženého pokroku ve sjednocení teorie i metody geomorfologického mapování, ale ukazuje i rozdíly v pojetí a nezastírá ani mězery, které ve výzkumu této problematiky dosud zůstávají.

Obsah knihy je velmi podrobně rozčleněn v kapitoly a podkapitoly desetinným způsobem. Zhruba první polovina rozsahu textu je věnována obecné problematice sestavování geomorfologických map středních měřítek. Mluví se tu o předmětu a pracovních postupech geomorfologického mapování, o specifických úkolech a kartografických aspektech sestavování map středních měřítek, o zásadách klasifikace geomorfologických map, o problematice generalizace i technice výrobního postupu. Dále jsou uváděny metody vyjadřování tvarů reliéfu a plošného rozšíření i seskupení jednotlivých tvarů v mapách. Jsou objasněny i základní metody geomorfologického výzkumu jakožto předpokladu mapování (reliéfová analýza, morfostrukturální analýza, analýza korelátních sedimentů, metody dálkového průzkumu a fotointerpretace, metody geofyzikálního výzkumu a využití geofyzikálních dat). Druhá polovina textu je věnována otázkám využití geomorfologických map středních měřítek a jejich tematického zaměření k některým specifickým úkolům. Tak se čtenář dozví o využití těchto map při výzkumu krajiny a přírodních zdrojů, při mapování půd, při sestavování klimatických a fytogeografických map, při charakteristice hydrologických povodí, při mapování zemědělsky využitých ploch, při územním plánování, při plánování rekreace, při rekultivacích

devastovaných ploch aj. Další velká skupina použitelnosti těchto map je v oblasti výzkumu různých zdrojů nerostných surovin. Jsou sestavovány i speciální prognostické geomorfologické mapy, např. pro předpovídání katastrofických jevů, vývoje pobřeží, ale i pro plánování rozvoje územních struktur. V neposlední řadě je pojednáno i o významu geomorfologických map pro tvorbu základních topografických map. Podrobne je probráno i sestavování map geomorfologických regionů a geomorfologického členění krajiny i geomorfologického mapování různých typů reliéfu a různých klimamorfologických zón.

Z krátkého výčtu je patrné, že paleta probíraných otázek je velmi pestrá a široká. Jednotlivé kapitoly a podkapitoly jsou stručné a výstižné. Jako u všech publikací, jež jsou sestaveny velkým autorským kolektivem, působí nepříznivě přece jen odlišný způsob přístupu i díky jednotlivým autorům. Kniha tedy není učebnicí, která by se dala soustavně studovat, ale je odbornou příručkou, v níž geomorfolog najde odpověď na mnoho otázek kolem geomorfologického mapování. Je bohatě ilustrována mapkami, grafy a tabulkami, družicovými a leteckými snímky, v závěru jsou podány dva návrhy legendy pro geomorfologické mapy středních měřítek. Jedním z nich je legenda používaná v Laboratoři geomorfologického mapování Moskevské státní univerzity, druhý návrh sestavili odborníci NDR. V přiloze je složená barevná geomorfologická mapa NDR v měřítku 1 : 750 000, která byla vypracována pro národní atlas NDR. Bohatý je seznam literatury umožňující další studium specifických otázek. Knihu lze doporučit jako jednu ze základních příruček všem mapujícím geomorfologům, ale i geologům.

Václav Král

Landšaftovedenie: teoriya i praktika. Voprosy geografii, sborník č. 121, 224 str., Nakl. Mysl, Moskva 1982.

Vědecké sborníky moskevské pobočky Geografické společnosti SSSR začaly vycházet v r. 1946 a ve více než stovce jejich svazků byla publikována řada velmi závažných statí.

Recenzované číslo 121 obsahuje studie zaměřené na problematiku krajiny a 21 příspěvků je rozvrženo do 3 tematických celků.

První část s teoretickými a metodickými otázkami nauky o krajině je zahájena studií A. G. Isačenka o vývoji poznání krajiny od 50. let, kdy začaly být publikovány první komplexní studie. Z článku vyplývá nutnost zpřesňování jednoznačné terminologie, dále publikování příruček se zaměřením na teorii krajiny, organizování stacionárního výzkumu krajiny a tvorbu map krajin. V rámci SSSR si tento výzkum vynutí přípravu studie Krajiny SSSR.

A. A. Makuninová v příspěvku Dynamika krajin a jejich faktory se zabývá podmínkami vývoje krajiny a zdůrazňuje nezanedbatelné vlivy lidské aktivity na přírodní rytmus. Další dva příspěvky, a to článek I. I. Mamaje (Stav přírodních teritoriálních komplexů) a studie G. P. Millera, V. N. Petlina a J. Galamboše (Dynamika a stabilita přírodních teritoriálních komplexů), se především zabývají hlavními složkami krajiny a důsledky antropogenních zásahů v ní. G. N. Annenskaja se na příkladu studia údolní nivy řeky Oky zabývá faktory, které formují morfologickou strukturu plochého aluviaálního reliéfu. Poslední tři příspěvky prvního oddílu se zabývají analýzou a syntézou geosystémů (A. J. Retejum), charakterem a zákonitostmi vývoje krajiny na náplavových kužezech (M. Š. Išankulov) a otázkami klasifikace přírodních teritoriálních komplexů (N. L. Beručašvili).

Druhý oddíl je svými příspěvky zaměřen na praktické aspekty studia krajiny. Z osmi studií v tomto oddíle je zřejmé, že komplexní výzkum krajiny při kvalifikovaném využití tohoto studia může mít vysoký ekonomický efekt.

Obecnější zaměření má souhrnná práce Význam studia krajiny pro organizaci racionálního využití přírodních zdrojů (S. G. Ljubiškina, K. V. Paškang, T. J. Pritula, E. M. Rakovskaja, N. N. Rodzvič). Je v ní zdůrazněna nutnost využití matematických metod i postupů a zároveň se poukazuje na nebezpečí mylných závěrů, pokud není přihlédnuto k antropogenním vlivům. Další příspěvky se pak zabývají konkrétními formami aplikace poznatků studia krajiny v různých činnostech. N. A. Gvozdeckij se touto otázkou zabývá na příkladu zemědělství, V. A. Škalikov a K. V. Paškang píší o stacionárních výzkumech přírodních teritoriálních komplexů pro meliorační účely a obdobnou otázkou se zabývá také A. M. Albova, která pro tento účel navrhuje používat výsledků komplexního geologického mapování. Otázkou vlivu odvodňovacích prací na charakter a stav přírodních teritoriálních komplexů zalesněného nížinného reliéfu řeší V. P. Konovkov. V nížinném reliéfu seřávají nezastupitelnou úlohu bažinaté přírodní komplexy (S. V. Viktorov, E. D. Smirnova, L. G. Svidčenko); jejich vývoj citlivě obráží

antropogenní zásahy. Povodí řeky Desny se stalo modelovou oblastí studia vlivů hospodářské činnosti, především těžby surovin na přírodní komplexy ve studii Z. I. Gvozdejevové, V. K. Žučkové a J. N. Ceselčukova.

Poslední oddíl je zaměřen regionálně a zahrnuje příklady komplexního studia vybraných území SSSR. G. S. Samojlovová se zabývá strukturou fyzickogeografických regionů Altaje, A. E. Fedina studuje změny v antropogenních vlivech na krajinu horských oblastí Kavkazu a V. I. Nikolajev studuje krajinu Tengizské roviny ve středním Kazachstánu. Poslední příspěvek A. G. Voronova je věnován N. A. Solncevovi, zakladateli sovětské školy výzkumu krajiny.

Publikace je přínosem pro teorii krajiny a mnohé problémy, které jsou v ní řešeny, jsou aktuální i u nás.

Ladislav Buzek

A. G. Višněvskij: Vosproizvodstvo naselenija i obščestvo. Finansy i statistika, Moskva 1982, 287 str.

Po své první významné práci, věnované teorii a průběhu demografické revoluce (Demografičeskaja revolucija, Moskva 1976), publikoval A. G. Višněvskij další knihu, kterou lze považovat za jednu z nejdůležitějších teoretických prací vydaných v Sovětském svazu v posledních letech. Předmět práce Višněvskij vymezuje jako zkoumání společenského řízení reprodukce obyvatelstva. Je však zřejmé, že se nejdá o problém subjektivního nebo vědomého úsilí o kontrolu populačních procesů, ale především o zkoumání regulativních principů nebo mechanismů reprodukce. Pozornost zasluhuje už teoretická a metodická orientace práce. Jako vedoucí principy zdůrazňuje Višněvskij jednak systémový přístup, jednak princip historismu. Systémové hledisko se v demografii prosazuje už delší období, avšak řada problémů zůstává dosud diskusních. Je to zejména starý problém úlohy biologické (přírodní) a sociální stránky v produkci obyvatelstva, jež se nyní promítá do pojetí povahy demografického systému a jeho vztahu k subsystémům společenského celku (např. k ekonomickému) a k přírodnímu prostředí. Višněvskij tento problém řeší tak, že demografický systém považuje jednoznačně za sociální systém a demografické vztahy za vztahy sociální. Do demografických vztahů vstupují lidé při rozmnožování, ale Višněvskij podotýká, že to nejsou vztahy rodinné, resp. manželské. Demografické vztahy nahradily biologické vztahy (které řídily dynamiku populací rostlin a živočichů), a tak změnily rozmnožování lidských populací v sociálně řízenou reprodukci obyvatelstva. Jeho vysvětlení však nezodpovídá zcela otázku, v čem vlastně spočívá specifickost demografických vztahů. V čem se liší na jedné straně od sociálních vztahů jiného druhu, v nichž se realizuje prokreace lidí, a na druhé straně jak se liší od biologických vztahů, charakterizujících např. reprodukci zvířat (jejich reproduktivní chování, hierarchickou strukturu jejich společenstev atd., tedy to, co biologie nazývá „sociálními vztahy“ a „sociální organizací“ biologických populací). Višněvskij se kriticky staví k názoru, podle kterého demografický systém má biosociální povahu. Distancuje se však i od názoru, jež do demografické reprodukce zahrnuje i proces socializace nastupujícího pokolení v konkrétních sociálně ekonomických podmírkách. Tento spor by se mohl na první pohled jevit jako čistě obecný a akademický. Má však vážné důsledky teoretické — ovlivňuje vytváření demografické teorie a má důsledky praktické — podmiňuje dlouhodobé prognózy, konceptu cílů a prostředků populační politiky.

Demografický vývoj vykládá Višněvskij na základě teorie demografické revoluce. Vývoj výrobních sil a změny ve způsobu života lidí narušují existující demografickou rovnováhu mezi procesy porodnosti a úmrtnosti a všemi ostatními procesy probíhajícími ve společnosti. To vede ke kvalitativní změně typu reprodukce. Důležitý pojem „typ reprodukce“ chápe Višněvskij jako určený historicky specifickými podmínkami demografické rovnováhy, odpovídajícími demografickými vztahy a mechanismem sociálního řízení (kontroly), jež zabezpečuje jejich reprodukci. Višněvskij bohatými argumenty z různých vědních oborů (včetně výsledků historické demografie a paleodemografie) dokládá převládající názor, že ke změnám typu reprodukce (tj. k demografické revoluci) došlo ve vývoji společnosti dvakrát: v době, kdy následkem neolitické agrární revoluce zanikají pospolitost lovčů a sběračů, a pak v období průmyslové revoluce, s rozvojem zprůmyslněné výroby (za kapitalismu nebo socialismu). Demografickou revolucí se ustavuje demografická rovnováha v nových podmírkách, jejíž výrazem je silná tendence nulového růstu, resp. prosté reprodukce obyvatelstva. Slabší stránku Višněvského výkladu vidíme v tom, že na demografický vývoj mechanicky a poněkud násilně přenáší známé zákonitosti historického materialismu: ustavování a narušování jednoty výrobních sil a výrobních vztahů jako ustavování a narušování jedno-

ty (rovnováhy) podmínek reprodukce a demografických vztahů; podmíněnost kulturních norem, systému hodnot a institucí vázaných na reprodukci vykládá analogicky jako vztah základny a nadstavby. Tímto postupem se spíše ilustrují poučky historického materialismu než objasňuje specifičnost demografického vývoje a jeho zákonitostí.

Višněvskij rozeznává tři typy reprodukce obyvatelstva (archetyp, tradiční a současný typ), a tím i tři typy úmrtnosti a porodnosti. Značnou pozornost věnuje současnemu typu reprodukce, populačnímu vývoji a průběhu demografické revoluce ve světě. Svoje teoretické teze dokládá bohatým využitím statistických dat OSN a jejich zpracováním do tabulek a grafů. Všímá si také ekonomické a psychologické motivace prokreačního chování, racionalitu, ale i iracionalitu v prokreačním rozhodování lidí. Dovozuje, že v rozvinuté společnosti se zcela mění postoj k dětem a zdůrazňuje především psychologickou stránku motivace reprodukce. Na rozdíl od mnoha autorů zahrnuje do svých teoretických úvah také úlohu migrace v populačním vývoji, avšak tvrdí, že výzkum migrace do demografie nepatří. Spor o definici předmětu demografie nevovažuje sice za důležitý, ale zkoumat a vykládat populační vývoj bez migrace nelze. Faktor migrace má význam také např. pro klasifikaci typů demografické revoluce (např. práce Chesnaisse) a stále zůstává úkol prozkoumat vliv jak emigrace tak imigrace obyvatel na průběh demografické revoluce.

Závěrečná část práce se zabývá populační politikou z hlediska systémového přístupu v demografii. Populační (demografickou) politiku považuje Višněvskij za zvláštní případ sociálního řízení (sociální kontroly) demografických procesů. Jejím podstatným odlišujícím rysem je institucionální ovlivňování demografických procesů při vědomém úsilí o realizaci postavených cílů. Populační politika musí být prováděna v souladu s vývojovými tendencemi demografického systému a jeho zákonitostmi, protože v zásadě populační vývoj může jen urychlit nebo zpomalit, ale ne pozměnit. Nejvyšším cílem je úsilí o rovnováhu demografického systému. Rovnováhu narušuje jak vymírání, tak expanze populace, a tak v podstatě cílem objektivního vývoje i populační politiky je ustavení a upevnění prosté reprodukce. Stálým úkolem je ovšem snaha o snižování úmrtnosti (zejména kojenecké a dětské), o stabilitu věkové a pohlavní struktury obyvatelstva a ovlivňování systému hodnot prokreačního chování.

Prestože Višněvského kniha obsahuje teze, o nichž lze diskutovat, a problémy, které lze řešit i jinak, zůstává dilem, jehož prostudování je nezbytné pro toho, kdo chce hlouběji proniknout do soudobé teorie populačního vývoje. Současně je však prací, která poskytuje mnoho faktických informací o stavu a vývojových tendencích populace v mnoha zemích i ve světě jako celku.

Ivan Kuchár

Vostokova J. A., Ševčenko L. A., Suščenja V. A. et al.: Kartografovaniye po kosmicheskim snimkam i ochrana okružujučej sredy. Izdatelstvo Nědra, Moskva 1982 (vyšlo 1983). Náklad 3 600 ks. Cena 1,40 Rbl.

Potřebná a moderně pojatá publikace představuje veřejnosti výsledky téměř desetileté práce širokého kolektivu specialistů Goscentra „Priroda“ GUGK v Moskvě. Hlavním obsahem práce jsou ukázky metodiky tvorby map životního prostředí (dále MŽP) a map ochrany přírody na základě interpretace kosmických fotografických materiálů.

Práce se člení do úvodu, šesti kapitol a ty do řady subkapitol. V úvodu (str. 5–7) autoři vyzdvihují vzájemnou neoddělitelnost ochrany přírody a racionalního využití zdrojů, komplexnost jejich výzkumu a hodnocení. Definují tzv. „kosmofototematické mapy“ jako nový typ tematických map, jejichž obsah je založen na interpretaci kosmických snímků a které nedublují stávající kartografický fond, nýbrž jej doplňují novými údaji získanými interpretací kosmických fotomateriálů.

V 1. kapitole Současný stav a principy kartografické tvorby v oblasti ochrany přírody za využití kosmických snímků (str. 8–27) je uveden přehled dostupných literárních pramenů týkajících se této problematiky (první zmínky z r. 1965). Důležitost této oblasti tvorby MŽP zdůrazňuje skutečnost, že 60 % odběratelů kosmické informace ji požaduje ve formě map. Tvorba MŽP na základě interpretace kosmických snímků spadá do procesu tzv. systémového mapování, jehož výsledkem je systém — posloupnost map charakterizujících ŽP z různých aspektů, přičemž jde jak o mapy komplexní, tak i dílkové. Metodika sestavení příslušných map se člení vzhledem ke zpracování materiálů DPZ do etap: technického zpracování kosmické informace, odvětvové interpretace a redakčního zpracování map.

V 2. kapitole Základní obsah map určených k zajištění opatření ochrany a racionalního využití přírodních zdrojů (str. 28–81) je podrobně pojednávána metodika

cestaviteckých prací u jednotlivých zmíněných druhů MŽP v rámci systémového mapování. Interpretace snímku za účelem tvorby map krajinných jednotek zahrnuje postupné dešifrování od morfostruktur přes litologické poměry až k půdám a vegetačnímu krytu. Kromě toho krajinné mapy musí zachycovat základní vertikální a horizontální vztahy v území, umožňovat dedukci geochemických toků, informovat o základních krajinotvorných pochodech a musí všeestranně vyhovovat i pro konstrukci odvětvových (dlížich, geokomponentních) map a syntetických map jiného druhu. Na řádě tabulek je ilustrován přístup ke klasifikaci přírodních i kulturních krajin. U konkrétních příkladů je důraz kladen spíše na analýzu mapovaného území než na vlastní proces kartografické interpretace poznatků, tj. zdůvodnění výběru potřebných výrazových prostředků.

Třetí kapitola Metodika tvorby map s tematikou ochrany přírody podle kosmických fotomateriálů (str. 82–104) obsahuje podrobný postup práce na sestavení rozmanitých druhů MŽP. V etapě přípravných prací je provedeno sestavení programu, výběr základní kosmické informace, rozbor indikačních charakteristik, stanovení metod technického zpracování snímků, předběžné dešifrování, výběr kontrolních lokalit pro upřesnění obsahu atd. Etapa terénních pozorování zahrnuje aerovizuální, pozemní rekognoskační i terénní korektury MŽP. Etapa laboratorních prací zabezpečuje analýzu pořízeného materiálu, sestavení ekologické prognózy a tvorbu originálů map.

Ve 4. kapitole Zvláštnosti tematického dešifrování kosmických snímků během tvorby map s tematikou ochrany přírody (str. 105–157) jsou analyzovány specifické rysy tvorby MŽP pomocí kosmických snímků. Pro sestavení krajinných map se nejlépe osvědčily panchromatické černobílé snímkы a snímkы v pásmu $0,6–0,7 \mu\text{m}$. Dešifrování pro tyto účely probíhalo od interpretace vodních objektů přes morfostruktury a zonální parametry půd i vegetace ke konkrétním krajinným jednotkám nejnižšího taxonomického významu. Úměrně tomu bylo zapotřebí snímkы zvětšovat a používat barevné syntézy. Autorský kolektiv zde informuje o perspektivních zkušenostech s použitím barevných syntéz a diskrétních barevně kódovaných znázorněních pro vytyčování hranic kvalitativně odlišných celků (přirozených i antropogenních), což je pro mapování velmi výhodné a příznivé pro další strojné početní zpracování. Rovněž se velmi dobře osvědčily fotometrické profily pro pořízení relativních hodnot (gradientů) fototónu, které citlivěji odhalují diferenční hodnoty vlastnostech snímaných objektů.

V 5. kapitole Zkušenosti s konstrukcí sérií map s tematikou ochrany přírody podle kosmických fotomateriálů (str. 158–238) jsou na příkladech souboru MŽP z různých přírodních oblastí SSSR demonstrovány výsledky tvorby mapových děl problematiky ochrany přírody pomocí interpretace kosmických snímků, avšak ve srovnání s rozsáhlým popisem daných území je procesu využití podkladů DPZ věnována poměrně minimální pozornost.

Poslední 6. kapitola Některé perspektivy organizace prací komplexního tematického mapování přírodních zdrojů podle kosmických fotomateriálů (str. 239–245) představuje určitý souhrn zkušeností a nastíňuje další směry i úkoly při tvorbě MŽP.

V závěru je připojen seznam 56 titulů použité literatury, ovšem v textu je další množství citací pod čarou. Citace zahraničních pramenů by však vyžadovaly četné gramatické korektury. Kniha je vytisklá na velmi kvalitním papíře a text doprovází 62 mapek a fotografií, z toho 15 vydárených barevných snímků. Publikaci lze doporučit odborníkům i zájemcům o mapování krajin, o tvorbě MŽP a zpracování kosmické informace.

Daniela Kolejková

Upozornění autorům. Upozorňujeme pravidelné i příležitostné přispěvatele našeho časopisu na změny v pokynech pro autory, týkající se zejména bibliografických citací, ale i jiných náležitostí. Mění se také adresa redakce, na niž je třeba zasílat veškerou korespondenci. Pokyny uveřejňujeme na 4. straně obálky Sborníku.

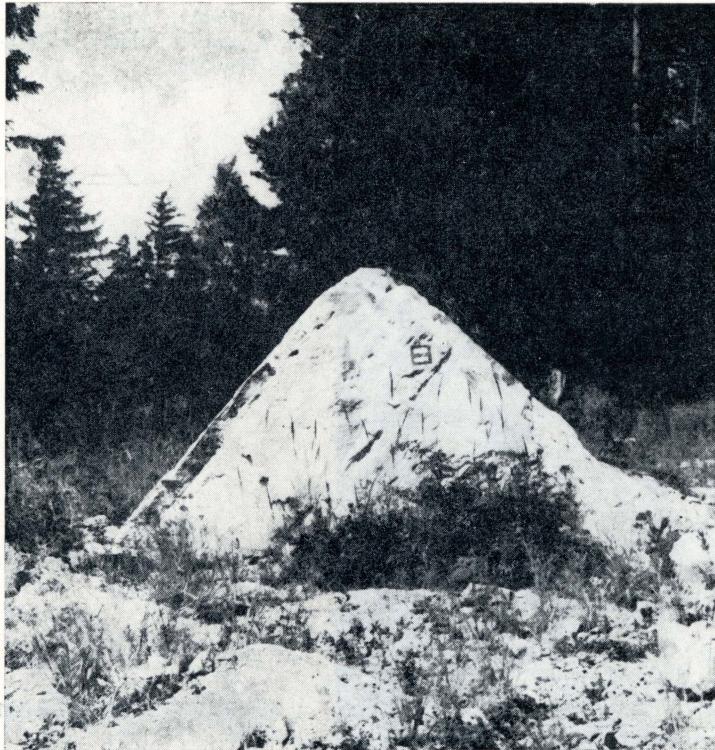

Ke zprávě J. Vítek: Slínovcová Skalní stěna u Moravské Třebové.

1. Partie z jižní části Skalní stěny.

2. Gravitační rozpad slínovců podél puklin a vrstevních ploch.

3. Jeden z největších zřícených balvanů pod Skalní stěnou.

Roubškovitý rozpad tektonicky porušených slínovců. Snímky J. Vítek.

1. V dolní části horního povodí Suchého potoka zcela převažují obhospodařované i opuštěné sady, které se využívají jako pastviny. Vrch Líska — vypreparovaný sopečný kužel v Ranském středohoří.
2. Jeden z obhospodařovaných sadů, v pozadí vrch Srbsko (Milešovské středohoří).

3. Vrch Libeš — balvanový pokryv na severním svahu — segment reliéfu příznivý pro plíživý pohyb sutí. Snímky J. Petrlík.

ZPRÁVY

Dr. Josef Doskočil (*C. Votrubec*) 56 — K sedmdesátinám RNDr. Josefa Hůrského, CSc. (*J. Korčák*) 56 — Doc. RNDr. Miroslav Havrlant, CSc. — sedesátiletý (*V. Gardavský*) 57 — Životní jubileum L. Mišterý (*S. Mirvald*) 60 — K životnímu jubileu dr. Dušana Trávníčka, CSc. (*O. Pokorný*) 62 — Památky prof. dr. Ernsta Neefa (1908—1984) (*H. Richter, J. Demek*) 64 — Zemřel prof. RNDr. J. Kašpar, DrSc. (*J. Rubín*) 65 — RNDr. Marie Medková zemřela (*L. Mucha*) 65 — 25. mezinárodní geografický kongres — sympozium 29, Rakousko 1984 (*J. Demek*) 65 — Pracovní skupina dopravní geografie Mezinárodní geografické unie (*J. Hůrský*) 66 — Zpráva o činnosti pracovní skupiny IGU Geomorfologie říčních a pobřežních nížin za období 1980—1984 (*J. Demek*) 67 — Zpráva o činnosti pracovní skupiny IGU Morfotektonika za období 1982—1984 (*J. Demek*) 67 — Aplikované aspekty geografie (*M. Střída*) 68 — 7. valné shromáždění a 12. mezinárodní kartografická konference ICA (*M. Mikšovský*) 69 — 7. kartografická konference ČSVTS (*L. Mucha*) 70 — Celostátní kolo SVOČ oboru geografie 1984 (*J. Demek, Z. Tarabová*) 71 — Lékařská kartografie na 6. všeobecné konferenci lékařské geografie (*C. Votrubec*) 72 — Velké Solné jezero (*L. Loyda*) 73 — Slínovcová Skalní stěna u Moravské Třebové (*J. Víttek*) 75 — Fínské rašeliniská a ich využívání (*D. Zachar*) 76.

ZPRÁVY Z ČSGS

Stanovy Československé geografické společnosti při ČSAV 78.

LITERATURA

J. Demek, C. Embleton, H. Krugler (editoři): Geomorphologische Kartierung in mittleren Maßstäben (*V. Král*) 84 — Landšaftovedenie: teorija i praktika (*L. Bužek*) 85 — A. G. Višňevskij: Vosproizvodstvo naselenija i obščestvo (*I. Kučhár*) 86 — Vostokova J. A., Ševčenko L. A., Suščenja V. A. et al.: Kartografirovaniye po kosmicheskim snimkam i ochrana okružujuščej sredy (*D. Kolejková*) 87.

SBORNÍK ČESKOSLOVENSKÉ GEOGRAFICKÉ SPOLEČNOSTI 'Svazek 90, číslo 1, vyšlo v dubnu 1985

Vydává Československá geografická společnost v Academii, nakladatelství ČSAV — Redakce: Na příkopě 29, 111 21 Praha 1. — Rozšířuje a objednávky příjímá PNS — Ústřední expedice a dovoz tisku, závod 03, administrace odborného tisku, Kubánská 1539, 708 72 Ostrava-Poruba. Lze také objednat u každé pošty nebo poštovního doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS — Ústřední expedice a dovoz tisku Praha, závod 01, administrace vývozu tisku, Kafkova 19, 160 00 Praha 6. — Tisk: Moravské tiskařské závody, n. p., provoz 42, 746 64 Opava. — Vychází 4krát ročně. Cena jednotlivého sešitu Kčs 10,—, roční předplatné Kčs 40,—. — Distribution in the western countries: Kubon & Sagner, P. O. Box 68, 340108 — 8000 München 34, GRF. Annual subscription: Vol. 90, 1985 (4 issues) DM 96,—.

POKYNY PRO AUTORY

Rukopis příspěvků předkládá autor v originále (u hlavních článků a Rozhledů s 1 kopíí), včetně a jazykově správný, upravený podle čs. státní normy 88/0220. Originál musí být psán na stroji s normálními typy (nikoli tzv. perličkou), černou neopoftebovanou páskou. Stránka nesmí mít více než 30 řádek průměrně s 60 úhozy; volný okraj zleva činí 3,5 cm, zprava 1 cm, shora 2,5 cm, zdola 1,5 cm. Přijímají se pouze úplné rukopisy, tj. se seznamem literatury, obrázky, texty pod obrázky, u hlavních článků a Rozhledů s abstraktem a cizojazyčným resumé. Příspěvky mohou být psány česky nebo slovensky. Výjimečně zveřejnění hlavního článku v některém světovém jazyce s českým resumé podléhá schválení redakční rady.

Rozsah rukopisů se u hlavních článků a Rozhledů pohybuje mezi 10–15 stranami, jen výjimečně může být se souhlasem redakční rady větší. Pro ostatní rubriky se přijímají příspěvky v rozsahu do 3 stran, zcela výjimečně ve zdůvodněných případech do 5 stran rukopisu.

Abstrakt a resumé připojí autor k příspěvkům určeným pro rubriku Články a Rozhledy. Abstrakt zásadně v angličtině má celkový rozsah max. 10 řádek strojem, resumé v rozsahu 1–3 strany může být v jazyce ruském, anglickém nebo německém, výjimečně ve zdůvodněných případech v jiném světovém jazyce. Text abstraktu a resumé dodá autor současně s rukopisem přímo v cizím jazyce (nejlépe i s českým zněním shrnutí). Redakce si vyhrazuje právo text podrobit jazykové revizi.

Seznam literatury musí být připojen k původním i referativním příspěvkům. Použité prameny seřazené abecedně podle příjmení autorů a označené pořadovým číslem musí být úplné a přesné. Bibliografické citace se v záasadě řídí čs. státní normou 01/0197. Zahrnují u knih příjmení autora, jeho zkrácené jméno, název publikace, pořadí vydání, místo vydání, nakladatele, rok vydání a počet stran. U časopiseckých článků a příspěvků ze sborníku se uvádí příjmení a zkrácené jméno autora, název článku, název časopisu (sborníku), ročník (svazek), místo vydání, vydavatel, rok vydání, číslo, stránky.

Příklady:

Citace časopiseckého článku:

1. BALATKA, B., SLÁDEK, J.: Neobvyklé rozložení srážek na území Čech v květnu 1976.

Sborník ČSGS, 73, Praha, Academia 1980, č. 1, s. 83–88.

Citace článku ve sborníku:

2. JELEČEK, L.: Current Trends in the Development of Historical Geography in Czechoslovakia. In: Historická geografie 19. Praha, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV 1980, s. 59–102.

Citace knižního titulu:

3. KETTNER, R.: Všeobecná geologie. IV. díl. 2. vyd. Praha, NČSAV 1955, 361 s.

Odkaz v textu na práci jiného autora se provede v závorce uvedením čísla odpovídajícího pořadovému číslu příslušné práce v seznamu literatury. Např.: Vymezováním migračních regionů se ve svých pracech zabýval J. Korčák (24, 25), později na ně navázal M. Hampl (11).

Perokresby musí být kresleny černou tuší na kladívkovém nebo pauzovacím papíře na formátu nepřesahujícím výsledný formát po reprodukci o více než třetinu. Předlohy větších formátů než A4 se přijímají jen zcela výjimečně po předchozí dohodě s redakcí.

Fotografie formátu nejméně 13×18 cm a nejvíce 18×24 cm musí být technicky a kompozičně zdařilé, ostré a na lesklém papíře.

Texty pod obrázky musí obsahovat jejich původ (jméno autora, odkud byl převzat apod.).

Údaje o autorovi (event. spoluautorech) připojí autor k rukopisu příspěvku. Požaduje se udání pracoviště, adresy bydliště (včetně PSC) a rodného čísla. Bez této údajů nelze proplati honorář. Autor, který hodlá uplatnit právo na 3% zdanění, předloží příslušné potvrzení autorské organizace.

Honorář se poukazuje autorům po vyjítí příslušného čísla. Redakce má právo z autorského honoráře odečíst případné náklady za přepis nedokonalého rukopisu, jazykovou revizi resumé nebo úpravu obrázků.

Autorský výtisk (1 kus) se posílá autorům hlavních článků a Rozhledů po vyjítí příslušného čísla.

Separáty se zhotovují pouze z hlavních článků a Rozhledů, a to výhradně v počtu 20 kusů. Autor zašle jejich objednávku na zvláštním papíře se sloupcovou korekturou. Separáty rozesílá po vyjítí čísla sekretariát Čs. geografické společnosti. Autor je proplácí dobrkou.